

RP 188/2025 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och 11 kap. 3 § i rättegångsbalken

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och rättegångsbalken ändras.

Syftet med propositionen är att göra straffprocessen smidigare.

Enligt förslaget ändras i fråga om förundersökning och åtalsprövning utredningen och behandlingen av målsägandens privaträttsliga anspråk, skyldigheten att registrera en anmälan om brott, åtgärdseftergift, förundersökningsmyndigheternas och åklagarnas samarbetskyldighet, förfarandet med avslutande utsaga och motiveringsskyldigheten i fråga om beslut. Till lagstiftningen fogas bestämmelser om underrättelse av den som förhöras om rättigheter och skyldigheter samt om information vid förundersökning. Dessutom föreslås det att det görs möjligt att använda offentlig delgivning och att foga en anmälan om brott till en tidigare registrerad anmälan om samma brott.

I fråga om domstolsbehandling av brottmål möjliggörs telefondegivning av stämning i fall där målet kan behandlas i skriftligt förfarande eller trots svarandens utevaro. Motsvarande förfarande kan enligt förslaget också användas när en stämningsman av en slump träffar någon som ska stämmas. Tillämpningsområdet för skriftligt förfarande och utevarohandläggning utvidgas genom att maximistraffen höjs och användningen av dessa förfaranden görs smidigare.

Målet med de föreslagna ändringarna är att resurserna inom straffrättsvården ska riktas på ett mer rättvist och ändamålsenligt sätt. Genom smidigare straffprocesser kan rättsskydd ges effektivare och behandlingstiderna förkortas.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft våren 2026.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING.....	5
1 Bakgrund och beredning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Beredning.....	7
2 Nuläge och bedömning av nuläget	8
2.1 Förundersökning och åtalsprövning	8
2.1.1 Utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk	8
2.1.2 Registrering av anmälningar om brott	9
2.1.3 När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned	10
2.1.4 Underrättelse om den misstänktes rättigheter	11
2.1.5 Förundersökningsmyndighetens och åklagarens samarbetskyldighet	12
2.1.6 Underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna till den som förhörs.....	13
2.1.7 Förfarandet med avslutande utsaga	14
2.1.8 Lindring av motiveringsskyldigheten	16
2.1.9 Offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål	17
2.1.10 Information under förundersökningen.....	17
2.2 Domstolsbehandling av brottmål.....	18
2.2.1 Delgivningsregleringen.....	18
2.2.2 Skriftligt förfarande	19
2.2.3 Utevarohandläggning.....	20
3 Målsättning.....	21
4 Förslagen och deras konsekvenser	21
4.1 De viktigaste förslagen	21
4.1.1 Förundersökning och åtalsprövning	21
4.1.1.1 Utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk	21
4.1.1.2 Registrering av anmälningar om brott	22
4.1.1.3 När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned.....	22
4.1.1.4 Underrättelse om den misstänktes rättigheter.....	23
4.1.1.5 Förundersökningsmyndighetens och åklagarens samarbetskyldighet	23
4.1.1.6 Underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna till den som förhörs.....	24
4.1.1.7 Preciseringsbegäranden om avslutande utsaga	24
4.1.1.8 Lindring av motiveringsskyldigheten	25
4.1.1.9 Offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål	26
4.1.1.10 Information under förundersökningen.....	26
4.1.2 Behandling av brottmål i domstolarna.....	26
4.1.2.1 Delgivningsregleringen.....	26
4.1.2.2 Skriftligt förfarande	27
4.1.2.3 Utevarohandläggning.....	27
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna.....	28
4.2.1 Konsekvenser för parterna i ett brottmål	28
4.2.1.1 Förundersökning och åtalsprövning	28

4.2.1.2 Domstolsbehandling	31
4.2.2 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet och ekonomiska konsekvenser	32
4.2.2.1 Förundersökningsmyndigheterna	32
4.2.2.2 Åklagarmyndigheten.....	36
4.2.2.3 Domstolar	38
4.2.3 Konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna	44
5 Alternativa handlingsvägar.....	47
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser	47
5.1.1 Tilläggsresurser.....	47
5.1.2 Utbildning och anvisningar.....	48
5.1.3 Utveckling av myndigheternas arbetssätt	49
5.1.4 Systemutveckling.....	49
5.1.5 Behandling av synnerligen omfattande brottshelheter	50
5.1.6 Utvidgning av användningen av undersökningsplanerna	51
5.1.7 Delgivningsregleringen.....	52
5.1.8 Skriftligt förfarande och utevarohandläggning.....	52
5.1.9 Andra alternativa handlingsvägar	53
5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet	54
5.2.1 Allmänt	54
5.2.2 Förundersökning.....	54
5.2.2.1 Sverige	54
5.2.2.2 Norge	56
5.2.2.3 Danmark	56
5.2.2.4 Estland	56
5.2.2.5 Tyskland	57
5.2.2.6 England	58
5.2.3 Rättegångsförfarandet.....	58
5.2.3.1 Sverige	58
5.2.3.2 Norge	60
5.2.3.3 Danmark	60
5.2.3.4 Estland	61
5.2.3.5 Tyskland	61
5.2.3.6 England	62
6 Remissvar	62
7 Specialmotivering.....	65
7.1 Förundersökningslagen.....	65
7.2 Lagen om rättegång i brottmål.....	80
7.3 Rättegångsbalken.....	93
8 Bestämmelser på lägre nivå än lag	94
9 Ikraftträdande	95
10 Verkställighet och uppföljning	95
11 Förhållande till andra propositioner	95
11.1 Samband med andra propositioner	95
11.2 Förhållande till budgetpropositionen.....	95
12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning.....	95

12.1 Inledning	95
12.2 Ändringsförslagen gällande förundersökning	96
12.3 Information under förundersökningen	98
12.4 Delgivningsregleringen	98
12.5 Skriftligt förfarande och utevarohandläggning	99
12.5.1 De föreslagna ändringarna och utgångspunkterna för bedömningen	99
12.5.2 Maximistraff	100
12.5.3 Betydelsen av ett samtycke och rättsskyddsgarantier	102
12.6 Sammandrag	105
LAGFÖRSLAG	106
1. Lag om ändring av förundersökningslagen	106
2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	110
3. Lag om ändring av 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken	114
BILAGOR	115
PARALLELLTEXTER	115
1. Lag om ändring av förundersökningslagen	115
2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	121
3. Lag om ändring av 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken	126

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

1.1 Bakgrund

Längden av behandling av brottmål, det vill säga straffprocessen, har förlängts på ett oroväckande sätt hos myndigheterna, vilket äventyrar tillgodoseendet av och en effektiv tillgång till rättsskydd. Till exempel år 2014 var den genomsnittliga behandlingstiden för ett straffrättsligt ärende 4,1 månader vid polisen, 2,1 månader hos åklagaren och 3,7 månader i tingsrätten. År 2023 var behandlingstiden 6,4 månader vid polisen, 3 månader hos åklagaren och 5,1 månader i tingsrätten. Enligt bokslutsuppgifterna för år 2024 var den genomsnittliga behandlingstiden för brottmål 6,6 månader i tingsrätterna. Den genomsnittliga totala behandlingstiden har ökat från mindre än tio månader till rentav över 15 månader. Det bör dock beaktas att brottmålen omfattning varierar avsevärt, varför den verkliga behandlingstiden för ett enskilt ärende kan vara avsevärt kortare eller längre än i snitt.

Behandlingstid (mån.)	2014	2016	2018	2020	2022	2023
Polisen	4,1	4,5	4,6	5,0	6,0	6,4
Åklagaren	2,1	2,2	2,0	2,0	2,7	3,0
Tingsrätten	3,7	3,4	3,7	4,3	5,1	5,1
Totalt	2023,9	2026,1	2028,3	2031,3	2035,8	14,5

Källa: Domstolsstatistik. Tingsrätterna, avgjorda straffrättsliga ärenden.

En central orsak till att straffprocesserna har blivit längre är att myndigheterna inom straffrättsvården under lång tid har haft ett finansieringsglapp, vilket har påpekats bland annat i Statsrådets redogörelse för rättsvården (Statsrådets publikationer 2022:68). Den otillräckliga basfinansieringen har påverkat många ärenden skadligt. Under denna regeringsperiod har man beslutat sig för att permanent öka finansieringen för rättsvården. Det tar dock tid innan konsekvenserna av tilläggsfinansieringen börjar synas, eftersom köer av mål har bildats hos alla myndigheter.

Dessutom har förändringarna i straffprocessens verksamhetsmiljö bidragit till att behandlingstiderna förlängts. Dessa är till exempel att brottmålen blivit allt mer internationella och komplexa. Olika internationella arrangemang kring rättslig hjälp i vilket skede som helst av straffprocessen är ägnade att bromsa behandlingstiden jämfört med brott som behandlas endast i Finland. Det är allt mer typiskt att brott begås med hjälp av datanät, varvid de kan gälla en väldigt stor grupp människor. Även inverkan av covid-19-pandemin syns tydligt i statistiken, eftersom den genomsnittliga totala behandlingstiden har förlängts i tilltagande takt efter år 2019. Dessutom är det möjligt att rättsnormer som är allt mer komplicerade blir tillämpliga i straffprocessen, till exempel inom vissa områden av specialstraffrätten eller i samband med tillämpningen av Europadomstolens avgörandep Praxis.

I olika utredningar och arbetsgrupper har man observerat att alla medel som även den nuvarande lagstiftningen möjliggör inte nödvändigtvis har utnyttjats full ut (se till exempel Smidigare straffprocesser. Arbetsgruppens promemoria. Justitieministeriets publikationer, betänkanden och utlåtanden 2023:16 och Tolvanen, Matti: LEAN-projektet för att bedöma rättskedjan. Utredarens rapport. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6). Orsakerna har sina rötter i ovan nämnda resursunderskott, men det finns även ett behov av att

utveckla myndigheternas egna förfaringssätt och samarbetet mellan de olika myndigheterna för att effektivisera straffprocessen. De kvalitetsprojektrapporter som myndigheterna sammanställt i samarbete med andra intressentgrupper och andra motsvarande projekt bidrar för egen del till ett fungerande myndighetssamarbete.

Utöver dessa utvecklingsgångar som förklarar behandlingstiderna ska man beakta lagstiftningen kring straffprocessen. Den har under de senaste åren varit föremål för ett stort antal partiella reformer, såsom införandet av åtaluppställning år 2015 (lagarna 670–675/2014, RP 58/2013 rd) och regeringspropositionen med ett mål om att lindra straffprocesserna 200/2017 (lagarna 422–425/2018), som innehöll ändringar som gäller bland annat utvidgandet av domförhållanden för en sammansättning med en domare, lindring av närvaroskyldigheten för en åtalad, skyldigheten för den misstänkte att stanna kvar och en mer omfattande användning av fjärranslutningar. Målet med regeringens proposition 144/2022 (lagarna 136–137/2023) var att påskynda behandlingen av brott som hänför sig till barn.

Även Europeiska unionens rätt har för egen del lett till att straffprocessregleringen ändrats och ställt nya skyldigheter på myndigheterna. Europaparlamentet och rådet har gett direktiv till exempel om rätten till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden (2010/64/EU, tolkningsdirektivet), rätten till information vid straffrättsliga förfaranden (2012/13/EU), om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF (2012/29/EU, brottsofferdirektivet), om rätten till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsuler myndigheter under frihetsberövandet (2013/48/EU, försvarardirektivet) samt om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden ((EU) 2016/800, barndirektivet).

Regeringens proposition om reform av lagstiftning om upptagning och mottagning av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna 133/2021, det vill säga den så kallade reformen av bevisupptagning (lagarna 96–100/2022) påverkar förfarandet för att söka ändring även i brottmål efter att lagarna trätt i kraft. Även lagstiftningen om främjande av användning av fjärranslutningar i rättegångar i de allmänna domstolarna (lagarna 886–890/2024) berör behandlingen av brottmål.

I och med att verksamhetsmiljön ändras ska regleringen kring straffprocessen granskas kontinuerligt. Det finns flera skrivningar som syftar till att göra straffprocessen smidigare i regeringsprogrammet Ett starkt och engagerat Finland för statsminister Petteri Orpos regering (Statsrådets publikationer 2023:58). Dessa är:

- Brottsbekämpningen effektiviseras och dess verkningsfullhet ökas genom att polisens förundersökningsskyldighet lindras till exempel i fråga om omfattande massbrottshelheter samt genom att tillämpningsområdet för förutsättningarna för begränsning av undersökning utvidgas och användningen av dem underlättas.
- Administrativa förfaringssätt och annan polisbyråkrati utreds och minskas utan att rättssäkerheten äventyras. Straffprocessen som sistahandsalternativ säkerställs. Sådana av polisens uppgifter eller uppgiftsområden som inte behöver skötas av polisen utreds och överförs från polisen.
- Tvistemåls-, straff- och ansökningsprocesserna ses över. Målet är att göra processerna snabbare och smidigare samtidigt som rättssäkerheten och de grundläggande fri- och rättigheterna tillgodoses. Detta görs bland annat genom att öka antalet skriftliga förfaranden,

lätta på närvarokravet, öka användningen av elektroniska förfaranden, distansförbindelser och videoupptagningar, bedöma olika sammansättnings ändamålsenlighet och utvidga tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

- Motiveringsskyldigheten lindras i fall där en förundersökning inte inleds eller åtal inte väcks.

1.2 Beredning

Justitieministeriet inrättade den 30 september 2022 en arbetsgrupp för att bedöma metoderna för att göra straffprocessen smidigare. Arbetsgruppens uppgift var att bedöma åtgärder med vilka det är möjligt att smidiggöra behandlingen av brottmål i hela straffprocesskedjan med hänsyn till förundersökningsskedet, åtalsprövningen och domstolsbehandlingen samt övergångsstadierna mellan dessa. Arbetsgruppen skulle även granska de faser och åtgärder i förundersökningen och straffprocessen vilka kan gallras bort eller effektiviseras för att påskynda behandlingen, dock utan att äventyra parternas rättsskydd. Metoderna för att effektivisera samarbetet mellan myndigheterna i straffprocesskedjan och samarbetssätten skulle bedömas i synnerhet i fråga om förundersökningssamarbetet.

Arbetsgruppens mandatperiod var mellan den 1 oktober 2022 och den 31 mars 2023 och den överlämnade sin enhälliga promemoria (Smidigare straffprocesser; Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2023:16) till justitieministeriet den 6 april 2023. I sin promemoria har arbetsgruppen lyft fram flera förslag för att utveckla straffprocessens olika skeden, från förundersökningen ända till domstolsbehandlingen. Justitieministeriet begärde utlåtanden om promemorian mellan den 5 maj och den 31 augusti 2023 via webbtjänsten utlåtande.fi. En sammanfattning av de mottagna utlåtandena publicerades (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:17).

Utifrån regeringsprogrammet, promemorian av arbetsgruppen för smidigare straffprocesser och remissvaren på den samt vissa enskilda förslag utarbetades en bedömningspromemoria vid justitieministeriet år 2024 (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:18). I samband med beredningen har justitieministeriet beställt två utredningar. Professor Mikko Vuorenmaa utarbetade utredningen Utvidgning av tillämpningsområdena för skriftligt förfarande och utevarohandläggning i straffprocessen (Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:15). I den ansågs att tillämpningsområdena kan utvidgas på det sätt som föreslagits av den arbetsgrupp som granskat hur straffprocessen kan göras smidigare. Dessutom har Institutet för kriminologi och rättspolitik vid Helsingfors universitet utarbetat en utredning som beställts av justitieministeriet om frågor som gäller förrättande av utevarohandläggning (Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lindström, Nino – Toivonen, Virve-Maria: Dömd trots utevaro. Statistik över utevarohandläggningar enligt 8 kap. 11 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål våren 2023. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:28).

Vid justitieministeriet pågår därtill separata projekt för att smidiggöra straffprocessen, vars mål är en övergripande granskning av bötesförfarandet (OM061:00/2023) och utvidgande av användningsområdet för åtalsuppgörelse (OM064:00/2023).

Utkastet till regeringens proposition var på remiss mellan den 26 maj och den 8 augusti 2025. Ett sammandrag har utarbetats om utlåtandena (Andra åtgärder för smidigare straffprocesser (fas 1) Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:49). Rådet för bedömning av lagstiftningen gav ett utlåtande om utkastet till proposition den 9 oktober 2025.

Beredningsunderlaget för regeringens proposition är tillgängligt i den offentliga tjänsten på adressen <https://vm.fi/sv/projekt?tunnus=VM021:00/2025>. Projektets kod är OM060:00/2023.

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Förundersökning och åtalsprövning

2.1.1 Utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk

Enligt 1 kap. 2 § 1 mom. 3 punkten i förundersökningslagen utreds vid förundersökning målsägandens privaträttsliga anspråk, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål har bett åklagaren föra talan om anspråket. I den nämnda bestämmelsen föreskrivs att har allmänna åklagaren väckt åtal för ett brott, är han på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden på grund av brottet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat.

Med andra ord finns det inte någon skyldighet att utreda ett privaträttsligt anspråk i förundersökningen, om åklagaren inte ombeds att föra talan om det. Å andra sidan har åklagaren i princip en skyldighet att föra talan om ett privaträttsligt anspråk av målsäganden. För närvarande möjliggör lagstiftningen inte att åklagaren redan i förundersökningsskedet gör ett avgörande om att föra talan om ett privaträttsligt anspråk av målsäganden, även om förutsättningarna för detta ofta föreligger redan i det skedet. Detta leder till att man i förundersökningen i onödan utreder privaträttsliga anspråk även då det redan i förväg är sannolikt eller till och med står klart att åklagaren inte åtar sig att föra talan om sådana. Det ligger även i målsägandens intresse att ett eventuellt negativt avgörande av åklagaren ges i tid, så att han eller hon kan förbereda sig på att föra talan om ett ersättningsanspråk till exempel genom att skaffa ett biträde.

Till exempel i omfattande brott som begåtts genom att använda datanät kan redan det stora antalet målsäganden innebära en sådan väsentlig olägenhet utifrån vilken åklagaren inte åtar sig att föra talan om målsägandens anspråk. Uttryckligen med tanke på smidig behandling av sådana ärenden är det viktigt att åklagaren kan göra sitt avgörande redan i förväg under förundersökningen. Om åklagaren inte åtar sig att föra talan om målsägandens privaträttsliga anspråk, är det inte heller behövligt att utreda dessa i förundersökningen.

I förarbetena till den nuvarande lagen konstateras det dock att det inte är förundersökningsmyndigheternas uppgift att i detalj utreda till exempel prissättningsgrunderna i fråga om den tillgripna eller skadade egendomen eller arten och omfattningen av den skada som orsakats av ett avbrott i målsägandens affärsverksamhet. Det huvudsakliga ansvaret för att inhämta dessa uppgifter och ge information om dem i förundersökningen kvarstår enligt förarbetena alltså hos målsäganden själv. Förundersökning ska inte heller fördröjas endast för att utreda ett ersättningsanspråk av målsäganden. Till exempel den slutliga omfattningen av den skada som målsäganden orsakats genom misshandel kan inte alltid utredas under förundersökningen (RP 82/1995 rd, s. 151).

I praktiken har det dock förekommit situationer där målsäganden meddelat att han eller hon yrkar på ersättning, men trots en begäran inte preciserar beloppet av yrkandet på ersättning. Enligt 3 kap. 9 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska målsäganden framställa sin begäran under förundersökningen eller till åklagaren och samtidigt uppges de omständigheter som anspråket grundar sig på. Ibland kan det handla om att målsäganden ändrar sin åsikt eller till slut inte är beredd att lägga ner den möda som förutsätts för att precisera beloppet i anspråket. I

ljuset av förarbetena ska sådan passivitet inte leda till att slutförandet av förundersökningen drar ut på tiden på grund av utredningen i anknytning till ett ersättningsanspråk.

2.1.2 Registrering av anmälningar om brott

I 3 kap. 1 § i förundersökningslagen föreskrivs att när någon anmäler ett brott eller en händelse som han eller hon misstänker vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den. Bestämmelsen ger förundersökningsmyndigheten endast en liten rätt att pröva om en anmälan om brott ska registreras. I första hand ska man ge en uppmaning att komplettera en oklar eller bristfällig anmälan.

I rättslitteraturen har man ansett att förundersökningsmyndigheten inte behöver ta emot en anmälan, om det redan utifrån själva anmälan tydligt är möjligt att dra en slutsats om att man med anledning av anmälan inte kan vidta någon av de åtgärder som hör till förundersökningsmyndigheten (Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6:e reviderade upplagan 2020, s. 265). Gränserna för en eventuell prövningsrätt framgår dock inte noggrant av lagen. I praktiken förekommer det situationer där till exempel en elektronisk anmälan om brott görs till förundersökningsmyndigheten i skämtyfte eller för att trakassera myndighetsverksamheten. Det finns inte någon tydlig rättsgrund för att låta bli att behandla sådana anmälningar. Dessutom redogör regleringen inte för hur man ska förfara om en uppmaning om komplettering inte iakttas eller då även preciseringarna är så oklara eller bristfälliga att det inte är möjligt att få någon klarhet av anmälan.

I förarbetena till lagen betonas å andra sidan att en anmälan ska registreras som ett separat ärende. Det är inte möjligt att anse att det är godtagbart till exempel att en begäran om undersökning registreras eller fogas till en tidigare anmälan eller förhørsberättelse om brottet, varvid det är möjligt att man inte lägger märke till det senare ärendet till exempel i samband med att förundersökningen avslutas (RP 222/2010 rd, s. 183). I ett avgörande som gäller laglighetsövervakningen och som nämnts i rättslitteraturen hade en anmälan om brott först gjorts till polisen och därefter hade den misstänkte i denna anmälan även gjort en anmälan om brott om den ursprungliga anmälaren, vilken förundersökningsmyndigheten fogade till den ursprungliga anmälan utan att inleda någon separat förundersökning och utan att meddela om detta till målsäganden i den senare anmälan (Oka 2003, s. 82 nr 5). I ett annat fall hade den brottsmisstänkte meddelat att målsäganden hotat den brottsmisstänktes liv per telefon. Den kriminalöverkonstapel som var förhørsledare antecknade den förhördes berättelse om hotsamtalen i förhørsberättelsen, men gjorde inte någon separat anmälan om brott i ärendet (Oka 2003, s. 82 nr 6).

Ovan refererade situationer gäller situationer där parterna velat göra anmälningar om brott om varandra, vilket innebär att det handlat om separata brott. Det är motiverat att på ett tydligt sätt registrera sådana anmälningar separat för att undvika sammanblandningar. Situationen är dock en annan om det handlar om ett brott eller en brottslighet med flera målsäganden eller eventuellt även med flera svaranden, vars identitet inte nödvändigtvis ännu är kända i det skede då anmälan om brott registreras.

Med tanke på behandlingen av ärendet skulle det tvärtom vara tydligare att behandla anmälningar som gäller ett och samma brott tillsammans, i stället för att till och med tusentals olika anmälningar om brott registreras i ett synnerligen omfattande brottmål. Det står klart att inte en enda målsägandens anmälan får lämnas utan uppmärksamhet. Det är ändå inte motiverat

att straffrättsvårdens resurser används för att registrera flera anmälningar om brott om ett ärende som i undersökningen och sannolikt senare i åtalsprövningen och domstolarna behandlas som en helhet. Redan för närvarande är det möjligt att till exempel en målsägande på samma gång anmäler flera brott, som i allmänhet registreras under samma anmälan. Å andra sidan kan separata brottshelheter under undersökningen förenas till samma förundersökningsärende, vilket är en möjlighet som det är befogat att bibehålla.

Enligt 5 kap. 18 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål behandlas ett åtal för flera brott som samma svarande har begått eller för ett brott som har begåtts av flera svarande i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som har begåtts av olika svaranden, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas tillsammans. I praktiken genomförs även åtalsprövningen tillsammans då en brottshelhet som omfattar flera gärningar eller gärningsmän behandlas. I sådana situationer är det inte befogat att anmälningarna om brott registreras som separata ärenden endast för att säkerställa att alla anmälningar beaktas. Smidighet i behandlingen av ett ärende talar snarare för ett sådant arrangemang där gärningar som ska behandlas tillsammans ofta kan registreras under samma anmälan om brott.

Registrering av flera anmälningar som gäller samma brott eller brottshelhet under en anmälan skulle även smidiggöra behandlingen av andra än synnerligen stora brottshelheter med till och med tusentals målsäganden. Till exempel kan det vara ändamålsenligt att samla undersökningen av omfattande narkotikabrottshelheter under en anmälan. Registreringen och behandlingen av anmälningarna ska fortfarande ske så att enskilda anmälningar inte förbises. Dessutom ska uppmärksamhet riktas på registreringsättets ändamålsenlighet till exempel med tanke på sekretess- och dataskyddsfrågor. Vid behov finns det skäl att förhandla om det lämpliga registreringsättet även med åklagaren som en del av förundersökningssamarbetet i syfte att säkerställa att registreringsättet är lämpligt för den senare straffprocessen.

2.1.3 När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

I 3 kap. 9 § i förundersökningslagen föreskrivs att om ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned, om målsäganden inte har några anspråk i saken. Utifrån bestämmelsen är det således inte möjligt att avstå från åtgärder, om målsäganden meddelar att han eller hon har anspråk. Det är inte av betydelse om anspråket objektivt bedömt är uppenbart obetydligt eller till och med ogrundat eller åtminstone klart överdimensionerat. I förarbetena till den nuvarande och inte heller till den föregående förundersökningslagen har det inte motiverats mer ingående varför denna förutsättning ska bibehållas. I förarbetena till polislagen från år 1966 motiveras lösningen endast genom att konstatera att tillämpningsområdet för bestämmelsen hade avgränsats till sådana undantagsfall där det med hänsyn till förhållandena är onödigt att vidta åtgärder med tanke på samhällets och enskilda medborgares intresse (RP 130/1964 rd., s. 3).

Möjligheten att avstå från åtgärder är en avsevärd metod för att justera myndigheternas arbetsbörda och rikta resurserna på ett ändamålsenligare sätt. På så sätt är det möjligt att säkerställa tillgången till rättsskydd på ett maximalt omfattande och slagkraftigt sätt. Avgörandet görs med tjänsteansvar och utifrån objektiva kriterier. För närvarande är rentav ett uppenbart ogrundat ersättningsanspråk av målsäganden ett hinder för åtgärdseftergift. Eventuella anspråk av målsäganden ska inte vara något hinder för åtgärdseftergift då det handlar om ett uppenbart obetydligt brott och även den orsakade skadan är uppenbart ringa. Om ett brott orsakat en större skada än ringa för en målsägande, kan gärningen inte betraktas som uppenbart obetydligt.

För närvarande är åtgärdseftergift möjlig i motsvarande situationer till exempel på så sätt att åklagaren begränsar förundersökningen på framställan av undersökningsledaren i enlighet med 3 kap. 10 § i förundersökningslagen. Detta förutsätter dock att åklagaren sätter sig in i ärendet. I fråga om uppenbart obetydliga brott skulle det vara effektivare om förundersökningsmyndigheten kan fatta beslutet om åtgärdseftergift då det står klart att förutsättningar för det föreligger och en framställan om att begränsa förundersökningen kommer att göras till åklagaren. Dessutom bör det observeras att åtgärdseftergift av myndigheterna inte hindrar målsäganden från att framföra privaträttsliga anspråk eller från att driva åtal i eget namn. Regleringen har även en koppling till den i det föregående avsnittet granskade skyldigheten enligt 3 kap. 1 § i förundersökningslagen att registrera en anmälan om brott på myndighetsinitiativ. Denna skyldighet föreligger inte, om förutsättningarna för åtgärdseftergift uppfylls.

2.1.4 Underrättelse om den misstänktes rättigheter

I 4 kap. 16 § i förundersökningslagen finns det bestämmelser om de underrättelser som ska ges till en misstänkt. När en person underrättats om att han eller hon misstänks för ett brott, ska han eller hon utan dröjsmål och senast före han eller hon hörs enligt bestämmelsen underrättas bland annat rätten att tåga och i övrigt inte medverka till utredningen av sitt brott och om möjligheten till medling under de förutsättningar som föreskrivs i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005). Enligt bestämmelsen ska en misstänkt däremot inte underrättas om att 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen (39/1889) föreskriver att förlikning som har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet är grunder för att lindra straffet.

Enligt förarbetena till bestämmelsen baserar sig belöningen i form av en lindring med anledning av ett förfarande som främjat utredningen av det egna brottet på processekonomiska och undersökningsmässiga intressen, även om ett erkännande av gärningsmannen kan anses vara en lindringsgrund även av etiska skäl. Ett exempel på utredning av ett eget brott kan, förutom ett uppriktigt uppträdande i förhören, vara bland annat erkännande, även att man anger sig själv (RP 44/2002 rd, s. 201–202). För närvarande underrättas den brottsmisstänkte dock i princip inte om att utredningen av ärendet kan beaktas som en lindringsgrund då straffet fastställs, vilket är ägnat att försämra de processekonomiska och undersökningsmässiga nyttorna som eftersträvats med bestämmelsen i strafflagen.

I samband med att förundersökningslagen från år 1987 stiftades bedömdes att en sådan underrättelse inte är användningsduglig därför att lindring av straffet är ett ärende som enkom beslutas av domstolen (RP 14/1985 rd, s. 31–32). Denna synpunkt gäller dock fortfarande, men underrättelsen kunde formuleras genom att hänvisa till ordalydelsen i strafflagen på ett sätt som är neutralt i den mål att den inte låter som ett säkert löfte om sänkning av straffet för den misstänkte. Underrättelse om lindringsgrunden uppmuntrar dock den misstänkte – i det fallet att han eller hon gjort sig skyldig till brottet – att minska följderna av sitt brott och medverka till att utreda det i övrigt, vilket även är förenligt med målsägandenas intressen och målen med systemet för straffrättsvärden. Att denna möjlighet inte ska underrättas regelmässigt, kan dessutom ge den misstänkte en aning ensidig uppfattning om hans eller hennes möjligheter att förfara och konsekvenserna av dessa. För närvarande kan bestämmelsen med andra ord i onödan uppmuntra en misstänkt att förhålla sig reserverat till att utreda ett brottmål.

Den arbetsgrupp vid justitieministeriet som utrett utvidgandet av användningsområdet för åtalsuppgörelse (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:26) har föreslagit att ett omnämnande om åtalsuppgörelse fogas till underrättelserna om en misstänkts

och målsägandes rättigheter. Genom detta försöker man öka medvetenheten om förfarandet och bidra till att öka användningen av förfarandet. Det vore dock konsekvent att möjligheten till att straffet lindras utifrån egen medverkan underrättas till den misstänkte i mer omfattande grad än i fråga om åtalsuppgörelse.

2.1.5 Förundersökningsmyndighetens och åklagarens samarbetskyldighet

En central omständighet för en smidigare straffprocess och längden på den totala behandlingen av ett brottmål utgörs av hur väl förundersökningsskedet främjar åtalsprövningen och rättegångsskedet. Ovan har det konstaterats att brottmålen ändrats i en mer krävande och internationell riktning. Denna utvecklingsriktning ställer ännu mer krav på att förundersökningen ska vara planmässig och på det anknutna samarbetet mellan åklagaren och förundersökningsmyndigheten.

Utifrån lagen om rättegång i brottmål är straffprocessen ackusatorisk, det vill säga att den så kallade åtalsmetoden iakttas i den. Detta innebär att huvudansvaret för hur ett brottmål behandlas och hur den riktas ligger hos parterna, det vill säga hos åklagaren, en eventuell målsägande och å andra sidan hos svaranden. I princip har åklagaren till uppgift att inhämta bevismaterial och lägga fram den bevisning som behövs i en rättegång. Åklagaren använder även juridisk prövning i samband med att åtal väcks och gärningsbeskrivningen formuleras. Åklagaren är den enda myndighet som deltar i alla faser av straffprocessen från förundersökningen ända till ändringssökandet.

Åklagarens ovan beskrivna centrala roll i behandlingen av ett brottmål förutsätter att åklagaren har möjlighet att delta proaktivt i behandlingen av ärendet i ett så tidigt skede som möjligt. Målet bör vara att förena åklagarens och förundersökningsmyndighetens expertis på ett sätt som gynnar hela straffprocessen i så hög grad som möjligt. Till exempel i krävande ärenden kan undersökningsledaren ge åklagaren en utredning om de olika undersökningslinjerna och de taktiska undersökningsmöjligheterna, då åklagaren kan ta ställning till och ställa frågor om dessa för att utvärdera om gärningen uppfyller någon skärpningsgrund. Åklagaren ska göra en objektiv bedömning av resultaten av förundersökningen och beakta även omständigheter som är fördelaktiga för den misstänkte samt alternativa händelseförlopp.

Förundersökningssamarbetes betydelse är accentuerat i omfattande brottshelheter och det fastställs även utifrån det undersökta ärendets art. Å andra sidan är det möjligt att bedöma att en intensivare förundersökning effektiviserar även undersökningen av sedvanliga brottmål genom att minska sådana tilläggsundersökningar som görs under åtalsprövningen eller rättegången. Åklagarens juridiska kunnande omfattar att redan i förundersökningsskedet göra en kritisk granskning av bland annat bevisningens tillräcklighet, den juridiska bedömningen av gärningen, de anspråk som eventuellt framförs i ärendet och andra frågor som är av betydelse för åtalsprövningen och beredningen av en eventuell huvudförhandling.

I 1 kap. 2 § 2 mom. i förundersökningslagen föreskrivs att vid förundersökning ska saken förberedas så att åtalsprövning kan ske och parternas intressen bevakas på behörigt sätt och så att bevisningen kan tas emot i ett sammanhang vid huvudförhandlingen eller målet avgöras i skriftligt förfarande. Förundersökningen kan karakteriseras som ett processuellt skede som förbereder domstolsbehandlingen i straffprocessen. Samarbetet mellan åklagaren och förundersökningsmyndigheten har dock reglerats i relativt liten grad.

Förundersökningslagen 5 kap. innehåller bestämmelser om förundersökningsmyndighetens och åklagarens förundersökningssamarbete och 5 kap. 3 § om samarbetskyldigheten. Enligt bestämmelsen ska förundersökningsmyndigheten under vissa förutsättningar underrätta

åklagaren om att förundersökningen görs och dess framskridande. Om åklagaren har getts en förhandsanmälan om det undersökta brottet, ska undersökningsledaren vid behov, innan undersökningen avslutas, höra åklagaren för att utreda om ärendet utretts i tillräcklig grad. Åklagaren ska efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet har utretts tillräckligt. Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas.

Till exempel i betänkandet av den arbetsgrupp som granskade en effektivisering av straffprocessen (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:14) och i vissa utredningar som nämns i det har man ansett att det varit problematiskt för förundersökningssamarbetets funktion att åklagaren inte hade tystnadsrätt. Detta konstaterades vara ett hinder för en öppen diskussion mellan undersökningen och åklagaren, försvåra att förtroende uppstår och innebära att åklagaren får information om undersökningen med dröjsmål. Det konstaterades att den fråga som gäller tystnadsrätten i typfallet uppkommer i avslöjande undersökningar. Genom lag 463/2023 har 23 § i lagen om Åklagarmyndigheten dock ändrats på så sätt att åklagaren för närvarande har en motsvarande tystnadsplikt och tystnadsrätt som polisen. Till denna del finns det således bättre förutsättningar än tidigare för förundersökningssamarbete.

2.1.6 Underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna till den som förhörs

Förundersökningslagens 7 kap. 10 § innehåller bestämmelser om de underrättelser om rättigheterna och skyldigheterna för den som förhörs vilka ska ges före ett förhör. Bestämmelsen specificerar separat innehållet i underrättelserna beroende på ställningen för den som förhörs. Varken lagen eller dess förarbeten innehåller något närmare ställningstagande till hur anmälningarna ska göras. Utgångspunkten i regleringen har varit en sådan traditionell förhörsituation där den som förhörs och förhörsledaren bägge två är närvarande personligen. Med stöd av 7 kap. 1 § i förundersökningslagen är det dock möjligt att använda telefon eller något annat medium för dataöverföring i ett förhör. Ett sådant medium kan vara till exempel e-post eller en videokonferensanslutning. I så fall ges underrättelserna om rättigheterna och skyldigheterna redan i förväg, antingen med en blankett som sänds i förväg eller om det finns en dataförbindelse i realtid, även muntligen på samma sätt som vid ett förhör som hålls personligen.

Rätten att få information om de egna rättigheterna i ett förhör är en central förutsättning för effektiv utövning av rättigheterna, vilket betonas till exempel i Europadomstolens avgörandepraxis och Europaparlamentets och rådets direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden 2012/13/EU, vilket baserar sig på den. Utöver den brottsmisstänkte gäller detta även för målsäganden och vittnen. När information om rättigheterna ges ska uppmärksamhet riktas även på om personen förmår förstå innehållet i anmälningarna. Det är också möjligt att den som förhörs hellre bekantar sig med sina rättigheter och eventuella skyldigheter i lugn och ro före förhöret för att kunna bedöma deras betydelse ur den egna synvinkeln. Dessutom tar det tid för förundersökningsmyndigheten att ge underrättelserna om rättigheterna i början av ett förhör. Eftersom uppskattningsvis hundratusentals förhör hålls årligen, växer en jämförelsevis liten tidsanvändning snabbt till en mängd som motsvarar flera årsverken.

Enligt vissa bestämmelser i förundersökningslagen ska underrättelsen om rättigheterna göras skriftligt, förutom om ärendet behandlas i begränsad förundersökning. Detta gäller målsägandens rätt till ett biträde (4 kap. 10 § 1 mom.) och den misstänktes rätt till ett biträde (4 kap. 16 § 3 mom.). Dessutom ska en frihetsberövad ges en skriftlig underrättelse om sina rättigheter (4 kap. 17 §). I den sist nämnda situationen är det fortfarande viktigt att en

frihetsberövad misstänkt, om han eller hon så vill, utifrån pappersdokumentet kan sätta sig in i innehållet i de egna rättigheterna, eftersom han eller hon inte har fri tillgång till exempel till en dator eller en smart enhet. I fråga om en part som är på fri fot lämpar sig däremot även en elektronisk underrättelse som görs i förväg för att uppfylla kravet på skriftlig form.

2.1.7 Förfarandet med avslutande utsaga

Det finns bestämmelser om en avslutande utsaga i 10 kap. 1 §, enligt vilken parterna, innan förundersökningen avslutas, ska ges tillfälle att till förundersökningsmyndigheten lämna sin avslutande utsaga bland annat om tillräckligheten hos förundersökningsmaterialet, bevisvärderingen, rättsfrågorna eller andra omständigheter som är viktiga för behandlingen. Om den avslutande utsagan med beaktande av ärendets art och omfattning, det obetydliga brottet eller andra liknande omständigheter är uppenbart onödigt för åtalsprövning och domstolsbehandling, finns det inte något behov av att begära en sådan. Begäran om avslutande utsaga ska vid behov preciseras. Det ska avsättas så mycket tid för utsagan att den som ska lämna den hinner sätta sig in i ärendet i tillräckligt hög grad och utan att behandlingen för den skull drar ut på tiden onödigt mycket. Efter att ha fått den avslutande utsagan ska förundersökningsmyndigheten pröva om förundersökningen måste kompletteras på grund av den. Undersökningsledaren ska fatta beslut om en begäran om avslutande utsaga och om de åtgärder som den eventuellt föranleder. I förekommande fall ska åklagaren höras om behovet av och innehållet i en begäran om en avslutande utsaga.

Enligt slutrapporten från projektet för utredning av brottsbekämpningens läge (Brottsbekämpningens läge – slutrapport av utredningsprojektet. Polisstyrelsens publikationsserie 1/2018, s. 35) fungerar avslutandet av en förundersökning för närvarande inte på det avsedda sättet, eftersom förundersökningen kan förlängas genom upprepade begäranden om tilläggsundersökningar under hela domstolsprocessen. Enligt rapporten ska förundersökningen avslutas med avslutande utsagor och i samband med dessa kan försvaret ges en större möjlighet än för närvarande att begära tilläggsutredningar för att undvika begäranden om tilläggsundersökningar under rättegången. Om det inte är möjligt att strama åt det avslutande skedet i en förundersökning, ska det förberedande sammanträdet inför en rättegång enligt rapporten mer än för närvarande fokusera på bevisningstemana i den kommande rättegången, avgränsning av ärenden och identifiering av tvistiga ärenden. Även utvidgad användning av förfarandet med avslutande utsaga lyfts i rapporten fram som ett ärende som det finns skäl att reflektera över.

Likartade omständigheter och utvecklingsförslag har lyfts fram även i den så kallade Lean-rapporten (Tolvanen, Matti: LEAN-projektet för att bedöma rättskedjan. Utredarens rapport. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6). Enligt rapporten ska biträdena till den brottsmisstänkte och även övriga parter oftare än för närvarande involveras som parter i förundersökningen. Informationsflödet mellan polisen och åklagaren till biträdena ska effektiviseras redan innan förundersökningens slutskede. Det finns skäl att utveckla förfarandet med avslutande utsaga så att åklagaren i regel upprättar de frågor som man ska ta ställning till i den avslutande utsagan.

I undersökningsprojektet om förundersökningssamarbetet (Koistinen, Hannu – Karjalainen, Eveliina: Praxisbaserade synpunkter på läget inom förundersökningssamarbetet, smärtpunkter och regionala innovationer. Lägesöversikt 2021. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:21) framlyftes problem i anknytning till det nuvarande förfarandet med avslutande utsaga. Utifrån de samråd som hölls i projektet har förfarandet med avslutande utsaga för närvarande en liten betydelse och de yttersta målen med förfarandet är oklara. De centrala orsakerna till de negativa erfarenheterna hos undersökningsmyndigheterna och

Åklagarna baserade sig på att nivån på de avslutande utsagorna i allmänhet är svag och att svaren sällan innehåller något ställningstagande till de väsentliga frågorna. Det finns stora skillnader i kvaliteten på de avslutande utsagorna mellan biträdena. Trots användningen av förfarandet med avslutande utsaga är en växande trend att parterna kort före huvudförhandlingen eller under den framför begäranden om omfattande tilläggsundersökningar och anger ny bevisning. Dessa brådskande begäranden orsakar avsevärda svårigheter och extra arbete i brottsundersökningen i synnerhet vid polisinskrifningarna. Samarbetet i användningen av förfarandet med avslutande utsaga har inte överallt rotat sig som en naturlig del av förundersökningen och åklagarens uppgifter. Den regionala variationen i användningen av förfarandet med avslutande utsaga är avsevärt. I förfarandet med avslutande utsaga har åklagaren i typfallet en liten roll.

I de samråd som ordnades i den sist nämnda utredningen framlade advokaterna och domarna och delvis även undersökningsledarna, huvudutredarna och åklagarna att förfarandet med avslutande utsaga är ett redskap som effektiviserar straffprocessen och som hör till åklagaren. Ifall hörande av åklagaren rotas in som en naturlig del i slutet av förundersökningssamarbetet, skulle det aktivera även åklagaren att delta i förfarandet med avslutande utsaga. Å andra sidan upplevde man att det var viktigt att åklagaren deltar i förfarandet med avslutande utsaga oberoende av brottsrubriceringen. Ett effektivt deltagande i förfarandet med avslutande utsaga och sammanställning av preciserade frågor skulle förutsätta en möjlighet för åklagaren att gå igenom materialet i tillräcklig mån redan innan den egentliga åtalsprövningen. Praxis i anknytning till förfarandet med avslutande utsaga varierar stort inom olika områden.

Beslut om en begäran om avslutande utsaga och de åtgärder som den förutsätter fattas av förundersökningsledaren, vid behov i samråd med åklagaren. Enligt forskningsprojektets rapport beskriver ordalydelsen i den gällande bestämmelsen dock förfarandet med avslutande utsaga som ett verktyg som kraftigt baserar sig på självständig prövning av undersökningsledaren. Ifall åtalsprövningen på ett genuint sätt kan sammanflätas till en del av förundersökningen och dess slutskede, främjar en preciserad begäran om en avslutande utsaga av åklagaren att tvistiga och otvistiga omständigheter konstateras och möjliggör således att dessa frågor utreds och att undersökningen kompletteras innan förundersökningen avslutas. Då åklagaren är insatt i ärendet och ärendet har utretts, kan åklagaren färdigställa sin åtalsprövning så fort de avslutande utsagorna inkommit då förundersökningen upphört. Detta skulle i hög grad motsvara den i Lean-rapporten beskrivna tanken om att den avslutande utsagan i bästa fall är en dialog mellan åklagaren och biträdet.

Bestämmelsen om avslutande utsaga ändrades då den nuvarande förundersökningslagen reviderades. Bestämmelsen skrevs i mer detaljerad form och den beskrev de centrala omständigheter som kan vara föremål för förfarandet med avslutande utsaga. Till bestämmelsen fogades punkter om användning av en avslutande utsaga i åtalsprövningen, specificering av en begäran, prövningsskyldigheten i anknytning till betydelsen för ett utlåtande, undersökningsledarens beslutanderätt och hörande av åklagaren. I motiveringarna i regeringens proposition (RP 222/2010 rd, s. 243) konstateras att förfarandet med avslutande utsaga till centrala delar hör till förundersökningssamarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren. Vid prövningen av om en begäran om avslutande utsaga ska göras och vid beredningen av en begäran ska förundersökningsmyndigheten vara i kontakt med åklagaren. Det föreskrivs inte att det är obligatoriskt att begära en avslutande utsaga, bland annat därför att största delen av brottmålen på grund av ett erkännande av den misstänkte, den övriga bevisningen eller brottets art eller omfattning är enkla och tydliga på så sätt att det kan anses vara uppenbart onödigt att använda förfarandet med avslutande utsaga. Syftet med den nya formuleringen av paragrafen är dock att betona och främja användningen av förfarandet med avslutande utsaga och åklagarens roll i det.

Så som beskrivits ovan, har man i slutrapporten om läget för brottsbekämpningen, Lean-rapporten och rapporten från forskningsprojektet kring förundersökningssamarbetet i alla upptäckt att förfarandet med avslutande utsaga använts relativt lite och är dåligt användbar med tanke på effektiviseringen av hela straffprocessen. Genom den tidigare ändringen av bestämmelsen har man således inte lyckats betona och främja användningen av förfarandet med avslutande utsaga. Inte heller i de fall där förfarandet med avslutande utsaga används är det vanligt att åklagaren deltar, även om bestämmelsen ger möjlighet till detta. I rapporterna anser man dock att förfarandet med avslutande utsaga är en beaktansvärd metod för att effektivisera och påskynda straffprocessen. Genom förfarandet med avslutande utsaga är det möjligt att bland annat kartlägga otvistiga och tvistiga omständigheter i brottmålet och få visshet om parternas syn på utredningen av ärendet och bevisningens tillräcklighet, utifrån vilket det är möjligt att genomföra eventuella behövliga tilläggsundersökningar redan i förundersökningsskedet. På så sätt är det möjligt att tidigarelägga diskussionen mellan parterna, vilken för närvarande ofta sker först i åtalsprövningsskedet eller till och med vid huvudförhandlingen, och även begäranden om tilläggsundersökningar som görs av försvaret och som fördröjer behandlingen av ärendet och orsakar onödiga kostnader och till och med kan leda till att hela huvudförhandlingen ställs in.

Även om förfarandet med avslutande utsaga fördröjer förundersökningsskedet något och förutsätter en insats av såväl åklagaren som parterna för att sätta sig in i ärendet, spar det dock på tid och resurser för behandlingen av ärendet i senare skeden för alla myndigheterna i straffprocesskedjan och det är även förenligt med parternas intresse. Det är inte tillräckligt att domstolarna strukturerar behandlingen av ärendet, gör en förfrågan om parternas synpunkter och kartlägger bevisningen först i det förberedande sammanträdet, i beredningen av huvudförhandlingen eller i huvudförhandlingen och i det skedet är det ofta inte länge möjligt att effektivt åtgärda fel eller dröjsmål i de tidigare faserna av processen. Struktureringen kommer att vara av särskild betydelse i och med den så kallade reformen av bevisupptagning, eftersom en domstol framöver bland annat ska övervaka att ett ärende behandlas på strukturerat sätt. Utifrån det som yttrats ovan är det fortfarande motiverat att sträva efter att öka användningen av förfarandet med avslutande utsaga och i synnerhet åklagarens roll i det. Det är ändamålsenligt att inkludera parterna och i synnerhet den misstänktes försvar i ett tidigare skede än för närvarande i diskussionen för att kartlägga synpunkterna, med tanke på åklagarens åtalsprövningsskede och domstolsprocessen.

2.1.8 Lindring av motiveringsskyldigheten

Det finns en bestämmelse om motivering av förundersökningsbeslut i 11 kap. 1 § i förundersökningslagen och om motivering av beslut om åtalseftergift i 1 kap 6 a § i lagen om rättegång i brottmål. Dessa bestämmelser styr inte omfattningen av det innehåll som förutsätts av motiveringar till ett beslut. I praktiken förekommer såväl onödigt omfattande som onödigt snäva motiveringar. I laglighetsövervakningen har man även observerat situationer där inget beslut fattats även om lagen förutsatt det eller där motiveringarna är av fraskaraktär, det vill säga att förkortningar eller uttryck som används i informationssystem nämns i dessa. I all juridisk avgörandeverksamhet är det centrala att rättsnormer som skrivits på allmän nivå tillämpas på konkreta omständigheter och förhållanden som gäller vissa fall. Det väsentliga är att motivera beslut på ett sätt som möjliggör att parterna förstår varför deras ärende har avgjorts på ett visst sätt. Det är till exempel inte behövligt att redogöra för bevisningen i omfattande grad, då det är väsentligare hur myndigheten eller domstolen värderat den.

Rätten att få ett motiverat beslut är en av de garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning vilka tryggats i 21 § i grundlagen. Motiveringarna har många syften, såsom att uppge anledningarna till slutresultatet av beslutet, upprätthålla det upplevda förtroendet för myndighetsverksamheten och säkerställa att beslutet är proportionellt. Lagutskottet har

konstaterat att det genom att förutsätta att behöriga beslut fattas och att information om dessa ges till parten är möjligt att förbättra nivån på avgörandena, då beslutsfattaren i samband med att beslutet upprättas på samma gång måste rikta uppmärksamhet på beslutets juridiska hållbarhet (LaUB 44/2010 rd, s. 12). Trots den centrala betydelsen för motiveringsskyldigheten är syftet ändå inte att alla beslut ska motiveras lika brett. I allmänhet är motiveringarna mer begripliga och tydligare, om fokus i dessa ligger på att referera de omständigheter och rättsnormer som är av direkt betydelse för slutresultatet av beslutet. Rätt balans i motiveringarna förutsätter att de sätts i proportion till ärendets art och omfattning.

2.1.9 Offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål

Det finns bestämmelser om delgivning av förundersökningsbeslut i 11 kap. 1 § i förundersökningslagen. För närvarande innehåller förundersökningslagen inte bestämmelser som gäller synnerligen omfattande brottshelheter. En av den senaste tidens utvecklingstrender i brottsligheten har dock varit att brott i tilltagande grad begås i datanät eller med hjälp av sådana. Till exempel dataintrång kan ha tusentals eller tiotusentals målsäganden, utan att samtligas identitet ens kan utredas. Utöver registreringen av anmälningar om brott, som granskats ovan i punkt 2.1.2, orsakar tusentals olika förundersökningsbeslut och delgivningen av dessa en avsevärd arbetsmängd. Å andra sidan är det inte möjligt att delge beslut till sådana målsäganden vars identitet inte är känd av förundersökningsmyndigheten.

Enligt 11 kap. 1 § 3 mom. i den nuvarande förundersökningslagen ska beslutet ges till en part som är närvarande vid förundersökningen eller sändas per post till den adress som han eller hon har uppgett eller som förundersökningsmyndigheten annars känner till. Beslutet behöver inte ges eller sändas, om det skulle försvåra utredningen av det aktuella brottet eller ett annat brott som har samband med det. En underrättelse ska ges eller sändas utan ogrundat dröjsmål efter det att den eventuella olägenhet som därigenom orsakas inte längre kan uppkomma. Således möjliggör bestämmelsen inte ett förfarande där delgivningen sker till exempel via en myndighets webbplats eller dagstidning till en stor grupp målsäganden.

2.1.10 Information under förundersökningen

De finns bestämmelser om information om förundersökning i 11 kap. 7 § i förundersökningslagen. Om det är behövligt att informera om en förundersökning på grund av ärendets samhällseliga betydelse eller det allmänna intresse det väcker eller för att ett brott ska kunna utredas, den som är misstänkt för brott ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras eller av någon annan motsvarande orsak, ska informationen ges så att ingen utan fog blir misstänkt och så att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet. Namnet på eller bilder av en person får lämnas ut till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras. Vid information om förundersökning ska dessutom de förundersökningsprinciper som anges i 4 kap. beaktas.

I praktiken har det förekommit situationer där en part själv meddelat till exempel till medierna att han eller hon har en ställning som misstänkt för brott eller målsägande. Utifrån den nuvarande bestämmelsen kan förundersökningsmyndigheten inte nödvändigtvis bekräfta en parts identitet heller i en sådan situation där den i varje fall redan är allmänt känd till exempel i samband med en annan process. I fråga om brott som väcker stort intresse i medierna är det möjligt att det uppkommer en märklig situation, om den misstänkte till exempel själv gett ett meddelande om ärendet, men förundersökningsmyndigheten inte anser att den kan bekräfta den misstänktes identitet, eftersom de lagstadgade förutsättningarna inte är uppfyllda.

Informationen om brottsmisstankar är å andra sidan förknippad med särdrag som ska beaktas till exempel på grund av oskuldspresumtionen.

2.2 Domstolsbehandling av brottmål

2.2.1 Delgivningsregleringen

Enligt 5 kap. 8 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska stämningen, stämningensansökan samt anspråk som avses i 3 kap. 10 § delges svaranden så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken. I det kapitel till vilket det hänvisats ovan finns det bestämmelser om olika delgivningssätt, som utgörs av delgivning per post eller elektroniskt (3 §), delgivning som sänds till processadressen (3 a §), telefondelgivning (3 b §), stämningmannadelgivning (4 §), mellanhandsdelgivning (7 §) och delgivning genom kungörelse (9 §). En stämning i ett brottmål kan dock inte överlämnas till en processadress och inte heller förrättas som telefondelgivning, mellanhandsdelgivning eller genom kungörelse.

Statistiken redogör för att andelen stämningmannadelgivning av alla delgivning som verkställs i brottmål var omkring en tredjedel år 2023 (34,22 procent). Användningen av mottagningsbevis har å sin sida minskat från år 2018 (22,33 procent) fram till år 2023 (17,39 procent) och antalet telefondelgivning har under samma tidsperiod ökat från 4,82 procent till 10,29 procent.

Största delen av delgivningarna av stämningar verkställs som så kallade stämningmannadelgivning (11 kap. 4 § i rättegångsbalken). Redan ordalydelsen i bestämmelsen redogör för att stämningmannadelgivning är avsedda som det sista delgivningssättet, även om man i praktiken ofta är tvungen att förlita sig på det i brottmål. I praktiken genomförs stämningmannadelgivning på så sätt att stämningmannen per telefon kontaktar den person som ska stämmas in och kommer överens om ett möte med personen till exempel i tingsrätten eller på något annat ställe. Stämningen verkställs genom att överlåta de handlingar som ska delges och eventuellt även genom att redogöra för vilka åtgärder handlingen förutsätter av mottagaren och inom vilken utsatt tid. Stämningmannadelgivning är den klart dyraste och mest tidskrävande av de tillgängliga delgivningssätten.

Delgivningsregleringen är av betydelse för straffprocessens smidighet i synnerhet därför att den klart vanligaste orsaken till att överenskomna sammanträden i brottmål ställs in är att man inte lyckats stämma in svaranden. Av alla inställda sammanträden ställs 37 procent in av denna orsak före sammanträdesdagen och åtta procent på sammanträdesdagen. Inställda sammanträden orsakar avsevärda kostnader och förlorad tid såväl för myndigheterna som andra parter och vittnen, som ska infinna sig vid sammanträdet.

Lagen om rättegång i brottmål innehåller vissa särskilda delgivningsbestämmelser. Dess 5 kap. 8 § 3 mom. innehåller bestämmelser om stämning då svaranden påträffas av en händelse. Enligt bestämmelsen kan stämningen av något särskilt skäl också verkställas så att svaranden delges endast stämningen och meddelas de i 3 § 1 mom. 3–5 punkten avsedda omständigheter som ligger till grund för stämningensansökan. Stämningensansökan och det i 3 kap. 10 § avsedda yrkandet skall härvid utan dröjsmål sändas till svaranden per post i så god tid att svaranden har tillräckligt med tid att bereda sitt försvar innan ärendet behandlas i rätten. Om svaranden inte har någon postadress skall svaranden i samband med stämningen underrättas om i vilken domstols kansli handlingarna finns att få.

Enligt förarbetena har syftet med bestämmelsen varit att möjliggöra att polisen då den påträffar en efterlyst kan stämma honom eller henne på så sätt att hela stämningensansökan inte delges till

svaranden (LaUB 9/1997 rd, s. 18 och RP 271/2004 rd, s. 37). Ordalydelsen i bestämmelsen redogör dock inte för om befogenheten är avsedd att användas av polisen. I vissa situationer är det även möjligt att stämningens arbete kan bli smidigare och effektivare om de till exempel då de påträffar en svarande i ett brottmål av en händelse kan delge handlingar i enlighet med denna bestämmelse.

2.2.2 Skriftligt förfarande

Det finns bestämmelser om avgörande av ett ärende utan att hålla huvudförhandling, det vill säga om så kallat skriftligt förfarande, i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål. Förutsättningen för skriftligt förfarande är enligt 1 § 1 mom. i kapitlet att 1) det för inget enskilt brott som avses i ett av allmänna åklagaren väckt åtal under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år, 2) svaranden erkänner den gärning som anges i allmänna åklagarens åtal samt genom en uttrycklig anmälan till tingsrätten avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till att målet avgörs i skriftligt förfarande, 3) svaranden var myndig när gärningen begicks, 4) målsäganden under förundersökningen eller senare skriftligen har meddelat att han inte yrkar på att huvudförhandling skall hållas, och 5) en huvudförhandling med hänsyn till utredningen i målet också utifrån en helhetsbedömning är obehövlig. I skriftligt förfarande kan inte dömas ut strängare straff än fängelse i nio månader.

Om förundersökningen eller andra omständigheter ger anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, uppmanas svaranden enligt 2 § i samma kapitlet att i samband med delgivningen av stämningen, stämningens ansökan och ett sådant anspråk som avses i 3 kap. 10 § att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten skriftligen om svaranden medger den gärningen som beskrivs i åtalet och om han eller hon avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till att ärendet avgörs i skriftligt förfarande. Svaranden ska samtidigt upplysas om arten av och den maximala storleken på det straff som åklagaren framställer. Svaranden ska även upplysas om vad samtycket innebär för behandlingen av målet. Svaranden ska i stämningen också uppmanas att skriftligen bemöta de yrkanden som framställs mot honom eller henne. I övrigt gäller angående stämningen i tillämpliga delar 5 kap. 9 §. Om svaranden inom den utsatta tiden tillställer tingsrätten ett sådant meddelande som avses i 1 mom. och det i övrigt finns förutsättningar enligt 1 § för att avgöra målet i skriftligt förfarande, ordnas ingen huvudförhandling i målet utan saken avgörs utan dröjsmål i skriftligt förfarande, om det inte finns skäl att överföra målet till huvudförhandling.

Enligt domstolsstatistiken har användningsgraden för skriftligt förfarande sjunkit något, vilket i synnerhet förklaras av införandet av avgiften för trafikförseelser och överföringen av vissa ringa trafikbrott för att avgöras i administrativt förfarande till följd av detta. Till exempel åren 2014–2017 avgjordes omkring en tredjedel av alla brottmål i skriftligt förfarande, men under de senaste åren har andelen närmast sig en fjärdedel. Skriftligt förfarande kan inte användas om svaranden inte returnerar blanketten för samtycke eller erkännande till tingsrätten. Å andra sidan föreskrivs i 1 kap. 2 § 1 mom. 4 punkten i förundersökningslagen att vid förundersökning utreds huruvida målsäganden samtycker och den misstänkte ämnar samtycka till att målet i tingsrätten behandlas i ett skriftligt förfarande. I praktiken leder utebliven returnering av blanketten ofta till att ärendet överförs till utevarohandläggning. I vissa tingsrätter innehåller en stämning till skriftligt förfarande även en stämning till utevarohandläggning för det fallet att blanketten inte returneras.

Användningsområdet för skriftligt förfarande begränsas även av det maximistraff som döms ut i det, nio månader, liksom även av att förfarandet kan användas endast för brott där det föreskrivna strängaste straffet är två år. Överlag används den översta delen av straffskalan dock

väldigt sällan och till exempel år 2022 var medellängden på de tidsbestämda fängelsestraffen inklusive villkorliga straff 6,5 månader. Det skulle vara möjligt att utvidga användningsområdet för skriftligt förfarande genom att höja straffgränserna och förenkla förfarandet i fråga om erkännande och samtycke.

2.2.3 Utevarohandläggning

Utifrån de förutsättningar som nämns i 8 kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål har svaranden skyldighet att personligen vara närvarande eller företrädas av ett ombud vid huvudförhandlingen. Trots vad som föreskrivs i denna bestämmelse kan ett ärende dock enligt 11 § i samma kapitel prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om hans eller hennes närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet och han eller hon har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till ordningsbot, böter eller fängelse i högst tre månader och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro. Om svaranden har dömts till straff med stöd av 1 mom., men haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har han eller hon rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från att han eller hon bevisligen fick del av det utdömda straffet eller den utdömda förverkandepåföljden. Styrker svaranden inte sitt laga förfall, skall målet inte prövas. Ett åtal eller något annat yrkande kan förkastas trots svarandens utevaro.

I 12 § i samma kapitel föreskrivs dessutom att med svarandens samtycke kan målet prövas och avgöras trots hans utevaro, om han har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd och hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Svaranden kan då inte dömas till strängare straff än fängelse i nio månader. Denna bestämmelse ändrades senast genom lag 423/2018, med vilken det maximistraff som kan dömas ut höjdes. Enligt en empirisk studie är utevarohandläggning med ett uttryckligt samtycke av svaranden dock en sällsynt förfarandeform (Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lindström, Nino – Toivonen, Virve-Maria: Dömd trots utevaro. Statistik över utevarohandläggningar enligt 8 kap. 11 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål våren 2023. Justitieministeriets publikationer, utredningar och anvisningar 2025:28, Liukkonen, Iiro: I svarandens frånvaro. Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012 och de Godzinsky, Virve-Maria: Skriftligt förfarande i brottmål. Rättspolitiska forskningsinstitutets forskningsdelgivningar 102, 2010). Regleringen kring utevarohandläggning har därtill blivit något inkonsekvent i förhållande till skriftligt förfarande, då det i det förfarande som används oftare för närvarande är möjligt att döma ut endast tre månaders fängelse.

Utgångspunkten är att en åtalad har rätt till en offentlig rättegång och rätt att vara på plats i en rättegång. Enligt människorättsdomstolarnas praxis kan en åtalad avstå från sin rätt att vara personligen närvarande i en rättegång, om ett viktigt offentligt intresse inte kräver närvaro. Avståendet ska vara uttryckligt eller annars entydigt – enbart utevaro som sådant visar inte att den åtalade skulle ha avstått från sin rätt att närvara vid rättegången (RP 200/2017 rd s. 11). I fråga om svarandens samtycke ska man rikta särskild uppmärksamhet på om samtycket är genuint och frivilligt samt uttryckligt, eftersom det handlar om rättsskyddet i en rättegång (GrUU 7/2014 rd s. 5).

I bedömningspromemorian av arbetsgruppen för utveckling av rättsvården har man ansett att omfattningen av närvaroskyldigheten för en part och en person som hörs ska granskas fördomsfritt. Enligt bedömningspromemorian är det värt att utreda i vilken mån det överlag finns ett behov av att en part personligen deltar i en rättegång. Enligt bedömningspromemorian lämnar den nuvarande regleringen kring utevarohandläggning utrymme för tolkning och tillämpningspraxis är oenhetlig. Utevarohandläggning utnyttjas inte nödvändigtvis tillräckligt effektivt. Praxis kring förutsättningarna för utevarohandläggning och mottagning av bevisning

då svaranden är frånvarande varierar avsevärt i olika tingsrätter, vilket orsakar problem för åklagarna då åklagarstämmningar ges till de olika tingsrätterna i den riksomfattande jouden.

Å andra sidan ansåg lagutskottet i sitt utlåtande om propositionen om lindring av rättsprocesserna att en lindring av en åtalads närvaroskyldighet kan minska antalet inställda sammanträdena på grund av den åtalades utevaro och således effektivisera straffprocessen och förkorta rättegångarnas längd. Inställda sammanträden orsakar avsevärda olägenheter, bland annat i form av dröjsmål i rättegångarna, onödiga kostnader och onödiga domstolsbesök av de andra parterna. På grund av dessa orsaker förhöll sig utskottet överlag positivt till de föreslagna lindringarna. Huvudregeln skulle dock även framöver vara att svaranden ska vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen, om det inte anses att personlig närvaro inte behövs för att utreda ärendet. I sin prövning om närvaroskyldigheten ska domstolen omsorgsfullt beakta kraven på en rättvis rättegång (LaUB 2/2018 rd s. 7).

Upp till över en tredjedel av de planerade sammanträdena i brottmål ställs in. Största delen, omkring 60 procent, ställs in redan före sammanträdesdagen. På sammanträdesdagen inhiberas dock enligt statistiken omkring 11 procent av sammanträdena på grund av att svaranden inte infunnit sig, trots att han eller hon stämts in till sammanträdet. Ibland är det nödvändigt att skjuta upp huvudförhandlingen för att kunna se till att svaranden personligen är närvarande, även om svarandens utevaro utan förhinder i allmänhet tyder på att han eller hon inte är villig att medverka till behandlingen av ärendet eller att utöva möjligheten att bli hörd. Förutsättningen om personlig närvaro och genomförandet av detta i sista hand genom tvångsmedel orsakar i en sådan situation onödiga kostnader och dröjsmål. Detta är även ägnat åt att försvaga övriga parter rättsskydd och trovärdigheten i den straffrättsliga rättskipningen.

3 Målsättning

Målet med propositionen är att göra straffprocessen smidig. För parterna är målet att förbättra tillgången till rättsskydd då behandlingen av brottmål är snabbare och förmånligare. Parterna bibehåller dock möjligheter att påverka behandlingen av ärendet. Med tanke på straffrättsvärden är målet att möjliggöra att de tillgängliga resurserna riktas på ett ändamålsenligt och effektivt sätt med hänsyn till ärendenas art och betydelse. En snabbare behandling effektiviserar även den styrande inverkan av användningen av den materiella straffrätten.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

4.1.1 Förundersökning och åtalsprövning

4.1.1.1 Utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk

Den för närvarande relativt förpliktande regleringen i 1 kap. 2 § 1 mom. i förundersökningslagen ändras för att bättre överensstämja med den i förarbetena till lagen uttryckta tanken om att utredning av ett privaträttsligt anspråk inte får fördröja förundersökningen. Målsäganden ska beredas tillfälle att framföra ett privaträttsligt anspråk som är exakt i fråga om belopp och grunder inom skälig tid, om han eller hon har begärt att åklagaren för talan om sitt anspråk. Ändringen ligger även i linje med 3 kap. 9 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål, eftersom det i den föreskrivs att målsäganden samtidigt som han eller hon framför en begäran om att ett privaträttsligt anspråk ska drivas, meddelar de omständigheter som anspråket baserar sig på. Målsäganden har fortfarande möjlighet att framföra en exakt begäran ännu under åtalsprövningen i enlighet med den sista nämnda bestämmelsen. Genom ändringen säkerställs

dock även att förundersökningen är smidig och inte fördröjs i sådana situationer där målsäganden av någon orsak intar en passiv ställning och inte preciserar sina ersättningsanspråk.

Å andra sidan är det onödigt att utreda ett privaträttsligt anspråk i förundersökningen, om åklagaren redan under förundersökningen kan bedöma de grunder som föreskrivits i lagen om rättegång i brottmål, med stöd av vilka skyldigheten att driva ett åtal undanröjs. Till exempel i synnerligen stora brottshelheter kan det stora antalet målsäganden leda till att det inte är möjligt att föra talan om ersättningsanspråk utan väsentlig olägenhet. Förslaget anknyter till förslagen nedan om förening av ärenden och delgivning. I synnerligen omfattande brottmål kan åklagaren göra ett avgörande, som gäller till exempel alla målsäganden i ett dataintrång, om att han eller hon inte åtar sig att föra talan om deras ersättningsanspråk, vilket kan delges med en offentlig delgivning, varvid förundersökningsmyndigheten inte heller behöver utreda ersättningsanspråken som en del av förundersökningen. Justitieministeriet har tillsammans med inrikesministeriet beställt en utredning om möjligheterna att förbättra målsägandenas rättsskydd i synnerligen omfattande brottmål (Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:16).

4.1.1.2 Registrering av anmälningar om brott

Skyldigheten att registrera en anmälan om brott är för närvarande jämförelsevis absolut. Förundersökningsmyndigheterna tar dock emot röriga eller bristfälliga anmälningar och i synnerhet via det elektroniska systemet görs även sådana anmälningar som tydligt inte handlar om något brott. Sådana är till exempel olika anmälningar som getts i skämt- eller trakasserisyfte. Det är inte ändamålsenligt att behandla sådana som anmälningar om brott, varför det föreslås att regleringen görs flexibel med tanke på sådana situationer. Man ska fortfarande i första hand uppmana att precisera och komplettera röriga och bristfälliga anmälningar, men om anmälaren inte preciserar anmälan och den är väsentligt bristfällig, registreras den inte som en anmälan om brott. Vid behov ska ett förundersökningsbeslut fattas om att en anmälan inte registreras som en anmälan om brott.

I vissa situationer kan det vara ändamålsenligt att behandla anmälningar som gäller olika brott tillsammans. Detta gäller såväl för brott som anmäls till förundersökningsmyndigheten som brott som den själv upptäckt. Det är dock befogat att redan i förundersökningen förena till exempel anmälningar som gäller olika gärningar med samma svarande eller samma brott som begåtts av flera personer eller en större brottshelhet, varvid ett förundersökningsprotokoll sammanställs utifrån dessa. I så fall är det möjligt att utföra ett eventuellt förfarande med avslutande utsaga och åtalsprövningen på samlat sätt. Till bestämmelsen om registrering fogas en möjlighet att behandla ärenden tillsammans genom att slå samman anmälningar.

Det står klart att anmälda enskilda brott ska avskiljas tydligt från varandra även då brotten behandlas tillsammans. På så sätt kan det säkerställas att alla anmälningar beaktas. Därtill är det möjligt att det redan under förundersökningen kommit fram att det finns skäl att av någon orsak avskilja de gärningar som sammanställts till en anmälan. Enligt 5 kap. 18 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål får skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang senare skiljas åt, om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet. Det är viktigt att förundersökningsmyndigheten och åklagaren för ett så proaktivt förundersökningssamarbete som möjligt, det vill säga vid behov även i fråga om sättet att registrera anmälningar om brott, och även i fråga om sammanställningen av förundersökningsprotokoll i syfte att säkerställa att behandlingen av ärendet inte fragmenteras i onödan på grund av olika anmälningar om brott eller förundersökningsprotokoll eller att detta i övrigt inte orsakar onödigt extra arbete.

4.1.1.3 När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

Det föreslås att bestämmelsen om förutsättningarna för när förundersökningen ska göras eller ska läggas ned ändras på så sätt att om ett viktigt allmänt eller privat intresse inte hindrar det, är åtgärdseftergifter möjliga om brottet är uppenbart obetydligt, även om målsäganden har anspråk i ärendet. Genom förslaget betonas och effektiviserar myndigheternas prövningsrätt beträffande hur resurserna för straffrättsvården riktas. Nedläggning eller avslutning av en förundersökning får inte förhindras endast av den orsaken att målsäganden har anspråk i ärendet, eftersom de utifrån en objektiv bedömning kan vara uppenbart obetydliga eller till och med klart ogrundade. Den skada som eventuellt orsakats genom ett brott ska fortfarande beaktas i bedömningen av om brottet är uppenbart obetydligt. I praktiken handlar det om att förundersökningsmyndigheten i de klaraste fallen kan fatta ett beslut om åtgärdseftergift, då en framställan om att begränsa förundersökningen i nuläget görs till åklagaren i en motsvarande situation.

4.1.1.4 Underrättelse om den misstänktes rättigheter

Det föreslås att bestämmelsen om underrättelse av rättigheterna för en misstänkt kompletteras så att man till en misstänkt ska ge en underrättelse även om möjligheten enligt 6 kap. 6 § i strafflagen att som en grund för strafflindring beakta att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet. Underrättelsen innebär inte något löfte till den misstänkte om hurudant förfarande som kan beaktas och på vilket sätt det påverkar straffet, eftersom dessa frågor är sådana som i sista hand ska avgöras i domstol.

4.1.1.5 Förundersökningsmyndighetens och åklagarens samarbetskyldighet

I propositionen föreslås lagstiftningsändringar som gäller 5 kap. 3 § i förundersökningslagen om skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att samarbeta i syfte att öka samarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren och åklagarens aktiva roll under förundersökningen. Till bestämmelsen samlas de centrala ärenden som förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska förhandla om under förundersökningen.

Till bestämmelsen fogas en ny skyldighet för förundersökningsmyndigheten att förhandla med åklagaren om vad som förutsätts för att bereda åtalsprövningen och rättegången i de undersökningar där förundersökningsmyndigheten underrättat åklagaren om ett brott som har kommit för undersökning. På ett sätt som i huvudsak motsvarar den gällande lagen föreskrivs att undersökningsledaren i dessa situationer innan undersökningen avslutas ska förhandla med åklagaren om huruvida ärendet utretts tillräckligt på det sätt som avses i 1 kap. 2 §.

I 10 kap. 1 § i förundersökningslagen finns det bestämmelser om förfarandet med avslutande utsaga, för vilket förundersökningsmyndigheten ansvarar. Det föreslås att skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att föra samarbete i anknytning till förfarandet med avslutande utsaga överförs till bestämmelsen om samarbetskyldigheten i 5 kap. 3 § i förundersökningslagen. Det föreslås att regleringen ändras så att förundersökningsmyndigheten och åklagaren vid behov ska förhandla om behovet av en begäran om en avslutande utsaga i stället för att åklagaren hörs om detta. Så som för närvarande är det inte alltid behövt att begära en avslutande utsaga, men det är viktigt att förundersökningsmyndigheten, i synnerhet i oklara fall, tillsammans med åklagaren bedömer om förfarandet med avslutande utsaga är behövt.

Det föreslås att regleringen ändras så att om förfarandet med avslutande utsaga används, ska förundersökningsmyndigheten alltid förhandla med åklagaren om innehållet i begäran om en avslutande utsaga och de åtgärder som den eventuellt förutsätter samt om ett eventuellt behov av att komplettera förundersökningen med anledning av en avgiven avslutande utsaga. Genom bestämmelsen strävar man efter öka aktivt deltagande av åklagaren i synnerhet i slutskedet av förundersökningen och användningen av förfarandet med avslutande utsaga och därmed i behandlingen av de frågor som är föremål för bedömning. Målet är att främja användningen av förfarandet med avslutande utsaga och att utnyttja det på ett ändamålsenligt sätt som effektiviserar och påskyndar straffprocessen.

Syftet med de ändringar som föreslås i bestämmelsen är att öka dialogen mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren under förundersökningen. På så sätt främjas att förundersökningsmyndigheten känner till de omständigheter som förutsätts av undersökningen för åtalsprövningen och rättegången. Ett centralt mål är att trygga att undersökningen görs snabbt och högklassigt, så att ett brottmål kan utredas och behandlas effektivt även i rättegången efter förundersöknings- och åtalsprövningsskedet. Genom regleringen strävar man bland annat efter att minska de begäranden om tilläggsundersökning som fördröjer behandlingen under rättegångsskedet. Med tanke på åklagaren är målet med regleringen att åtalsprövningen kan inledas tidigare än för närvarande, då åklagaren har satt sig in i ärendet redan under förundersökningen, och å andra sidan att tid och resurser inte används under förundersökningen till att undersöka eller utreda sådana omständigheter som enligt åklagarens syn inte är betydelsefulla i ärendet. På så sätt tjänar förundersökningen bättre sina ändamål som en fas som förbereder åtalsprövningen och rättegången. Huruvida målen uppnås beror dock även på förfaringsätten i praktiken och till exempel de redskap och resurser som är tillgängliga för att genomföra samarbetet.

4.1.1.6 Underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna till den som förhörs

Underrättelserna till den som förhörs kan med stöd av den föreslagna regleringen skickas i förväg till den som förhörs. Den föreslagna regleringen är teknologineutral, det vill säga att underrättelserna kan sändas till exempel som papperspost eller i form av en elektronisk blankett. Dessutom möjliggör regleringen att olika instruktionsvideor används för att ge underrättelserna. Regleringen förbättrar även rättsskyddet för dem som hörs, då de har möjlighet att bekanta sig med underrättelserna i lugn och ro och inte först vid förhörstillfället. Regleringen behövs dessutom för sådana situationer där förhöret hålls per e-post eller med något annat motsvarande medium för dataöverföring, vars användning inte möjliggör någon talförbindelse i realtid. I sådana fall används redan för närvarande blanketter som sänds till den som förhörs.

I synnerhet de förhör som hålls personligen eller över en fjärranslutning som möjliggör kommunikation i realtid skulle bli smidigare av regleringen. Den tid som för närvarande ägnas åt att referera olika underrättelser besparas, då det är tillräckligt att man vid förhörstillfället säkerställer att den som förhörs har satt sig in i de underrättelser som skickats till honom eller henne. Vid behov kan den som förhörs även ställa förtydligande frågor, varvid förhørsledaren närmare ska redogöra för innehållet i underrättelsen och dess betydelse. Förfarandets lämplighet ska bedömas från fall till fall och med beaktande av den förhördes förhållanden. Specialregleringen om rätten till skriftlig underrättelse för en frihetsberövad i 4 kap. 17 § i förundersökningslagen ska fortfarande iakttas.

4.1.1.7 Preciseringsen av begäranden om avslutande utsaga

Det föreslås att förundersökningslagen ändras på så sätt att en begäran om avslutande utsaga alltid ska preciseras. Målet med detta är att förbättra kvaliteten på de avslutande utsagorna och

utnyttjandet av dessa i bedömningen av eventuell komplettering av förundersökningen och i åtalsprövningen samt även i förberedelsen av en eventuell huvudförhandling. Med detta är det även möjligt att främja parternas och deras biträdens vilja att ge avslutande utsagor. Det föreslås att bestämmelsen om begäran om en avslutande utsaga och de åtgärder som den eventuellt förutsätter ändras på så sätt att beslutet i ärendet fattas av undersökningsledaren i samarbete med åklagaren. Det föreslås att man till bestämmelsen fogar en hänvisning till 5 kap. 3 § i förundersökningslagen, till vilken man överför närmare reglering om skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att förhandla i förfarandet med avslutande utsaga.

Det är viktigt att tillräcklig tid reserveras för förfarandet med avslutande utsaga och för att sätta sig in i förundersökningsmaterialet, så att det i den avslutande utsagan är möjligt att utöver de omständigheter som är relevanta för parterna framföra behövliga begäranden om tilläggsundersökning. I praktiken är en förutsättning för att ge en avslutande utsaga att försvarets rätt att få information tillgodoses senast i det skedet. Enligt 4 kap. 15 § i förundersökningslagen är partsoffentlighet utgångspunkten efter att förundersökning har inletts, men den kan begränsas under vissa förutsättningar. Vid prövningen av rätten att få information eller begränsning av denna ska man beakta partens rätt att försvara sig på behörigt sätt. I samband med en begäran om en avslutande utsaga ska partsoffentligheten i allmänhet tillgodoses i den omfattning som den tillgodoses även i rättegången, eftersom det inte är meningsfullt att försvaret ger en avslutande utsaga utan att veta hurudant material och hurudana omständigheter som kommit fram i förundersökningen. Dessutom är det viktigt att observera att försvaret ska kunna bilda en egen uppfattning av vilket material och vilka omständigheter som är av betydelse för behandlingen av ärendet (se till exempel HD 2011:27).

Åklagaren har den bästa uppfattningen av den bevisning som ärendet kräver och undersökningens tillräcklighet med tanke på åtalsprövningen och domstolsbehandlingen av ärendet. Av denna orsak är det motiverat att ålägga åklagaren att delta i samarbetet med förundersökningsmyndigheten för att upprätta en begäran om avslutande utsaga, bedöma innehållet i begäran och bedöma om de avgivna avslutande utsagorna ger skäl till tilläggsundersökning. På så sätt är det möjligt att få en färdigare helhet än för närvarande för behandling vid tingsrätten och främja en effektiv och snabb behandling av ärendet. Upprättandet av en begäran om en avslutande utsaga påskyndar åklagarens deltagande i förundersökningssamarbetet i ett tidigare skede än för närvarande. Å andra sidan blir åklagaren senast då han eller hon deltar i upprättandet av begäran om en avslutande utsaga medveten om de ärenden som utretts i förundersökningen och han eller hon kan då proaktivt inleda åtalsprövningen.

Genom att precisera begäranden om en avslutande utsaga kan man förbättra kvaliteten på den avslutande utsagan. Kravet på att precisera en begäran ålägger för det första författaren att göra en närmare bedömning av målen med den avslutande utsagan: om vilka omständigheter och frågor det är behövligt att få en ståndpunkt av parterna. Genom preciserade frågor är det möjligt att få en ståndpunkt av parten om förundersökningen, de faktiska omständigheter som undersökts, men även preliminärt om de gärningssätt som varit föremål för undersökning. Preciserade och strukturerade frågor är ägnade att styra parternas möjlighet att på ett ännu bättre sätt yttra sin uppfattning om centrala omständigheter. En part får i så fall bättre möjlighet att gestalta allt som han eller hon åtminstone kan ta ställning till och på samma gång blir svaren ännu mer strukturerade. Detta stärker parternas ställning och ger på samma gång värdefull information för åtalsprövningen i fråga om det faktiska och rättsliga ramverket för det undersökta ärendet.

En maximalt tidig och preciserad utredning av tvistiga omständigheter är i många fall ägnad att underlätta den beredning av brottmålet som i sinom tid ska göras i domstolen. En part kan till

exempel i ett skriftligt svar som begärts av tingsrätten hänvisa till eller förnya sina tidigare framlagda ståndpunkt. Sett till detta kan den föreslagna ändringen anses vara av stor betydelse även för domstolsskedet.

Utifrån ovan nämnda orsaker kan det anses vara behövt att precisera regleringen kring förfarandet med avslutande utsaga och stärka åklagarens roll i förfarandet med avslutande utsaga. Det föreslås att detta regleras i 5 kap. 3 § och 10 kap. 1 § i förundersökningslagen.

4.1.1.8 Lindring av motiveringsskyldigheten

Skyldigheten att motivera förundersökningsbeslut och beslut om åtalseftergift lindras genom att utfärda bestämmelser om att motiveringarna ska utarbetas på det sätt som ärendets art och omfattningen förutsätter. Med detta styrs motiveringspraxis i en mer balanserad riktning så att motiveringarna inte blir onödigt långa, vilken även gör det svårare att förstå dem. Förslaget innebär dock inte någon begränsning av rätten att få ett motiverat beslut. Det är fortfarande väsentligt att motiveringarna till ett beslut innehåller ett ställningstagande till de omständigheter som kommit fram i ärendet och som är av direkt betydelse för den rättsnorm som ligger till grund för beslutet.

4.1.1.9 Offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål

Till exempel ett brott som begåtts med hjälp av ett datanät kan ha flera hundra eller tusen målsäganden. Sådana brott blir allt oftare föremål för förundersökning som en följd av att samhället digitaliseras. Det föreslås att bestämmelser utfärdas om möjligheten att i synnerligen omfattande brottmål kunna använda offentlig delgivning enligt 62 § i förvaltningslagen för att delge förundersökningsbeslut och avgöranden av åklagaren. Dessutom är det möjligt att använda offentlig delgivning då tingsrätten gör en förfrågan om målsägandenas privaträttsliga anspråk. Förutsättningen för offentlig delgivning är dock, med avvikelse från förvaltningslagen, att antalet målsäganden är synnerligen stort i ärendet. Förslaget anknyter till förslagen om att samla anmälningar om brott och privaträttsliga anspråk till serier. Till exempel ett meddelande av åklagaren om att han eller hon åtar sig att föra talan om målsägandens ersättningsanspråk kan i en förundersökning som omfattar tusentals målsäganden och som behandlas som ett ärende göras med ett avgörande och delges genom offentlig delgivning.

4.1.1.10 Information under förundersökningen

Personens namn kan under förundersökningen lämnas till offentligheten inte bara då det är nödvändigt för att utreda ett brott, påträffa en brottsmisstänkt, hindra ett nytt brott eller förhindra den skada som orsakas av brottet, men även då personen själv lämnat sitt namn till offentligheten eller samtyckt till det. Informationen under förundersökningen ska dock ges genom att iaktta oskuldspresumtionen och andra förundersökningsprinciper. I den nuvarande informationsmiljön kan det dock anses vara viktigt att myndigheten har en tillräcklig möjlighet att ge öppen och tillförlitlig information om förundersökningen till exempel genom att bekräfta en ställning i förundersökningen vilken en person meddelat i sociala medier.

4.1.2 Behandling av brottmål i domstolarna

4.1.2.1 Delgivningsregleringen

För att göra delgivningsförfarandet smidigare föreslås i propositionen för det första att telefondelgivning av en stämning i enlighet med 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken möjliggörs även i de relativt enkla och lindriga brottmål som kan behandlas skriftligt eller trots svarandens

utevaro. Ett sådant delgivningssätt är i praktiken lika lämpligt som stämningssmannadelgivning, där stämningssmannen personligen träffar mottagaren av delgivningen. Så som för närvarande omfattar telefondegivning att handlingarna sänds utan dröjsmål som ett brev eller ett elektroniskt meddelande till en adress som mottagaren uppgett. En ytterligare förutsättning för telefondegivning är att den lämpar sig för delgivning med beaktande av handlingens omfattning och art och att mottagaren tveklöst får del av handlingen per telefon och förstår delgivningens innebörd.

Målet med effektiviseringen av delgivningsregleringen är att stämningssmannens arbetsinsats ännu effektivare kan riktas på delgivningar till de personer som det är allra svårast att nå. Telefondegivning är ett förmånligare och snabbare sätt än stämningssmannadelgivning att delge en stämning. Regleringen innebär en effektivare gradering av olika delgivningssätt på så sätt att stämningssmannadelgivning även i brottmål är det sista delgivningssättet, så som framgår av 11 kap. 4 § 1 mom. i rättegångsbalken. Det vägande skälet att använda stämningssmannadelgivning enligt denna bestämmelse är inte aktuellt endast på grund av att det handlar om ett brottmål. Det bör i synnerhet betonas att stämningssmannen inte har till uppgift att ge juridiska råd. De skyldigheter som ingår i den handling som delges kan förtydligas lika bra per telefon som vid en stämningssmannadelgivning som verkställs personligen.

I fråga om delgivningar föreslås även att stämningssmännen i enlighet med 5 kap. 8 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål kan verkställa stämning då svaranden påträffas av en händelse, vilket är en befogenhet som för närvarande är avsedd att utövas av polisen. Förfarandet smidiggörs även så att det inte är behövligt att överlåta stämningshandlingen till svaranden i samband med delgivningen, utan det är tillräckligt att referera dess innehåll. I likhet med telefondegivning är förutsättningen att mottagaren förmår förstå delgivningens innebörd.

4.1.2.2 Skriftligt förfarande

Det finns bestämmelser om avgörande av ett ärende utan att hålla huvudförhandling, det vill säga så kallat skriftligt förfarande, i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål. Skriftligt förfarande lämpar sig för enkla brottmål, där svaranden erkänner gärningen och samtycker till att ärendet avgörs utan muntlig rättegång. Det föreslås att tillämpningsområdet för skriftligt förfarande utvidgas på två sätt. För det första lämpar det sig för brott för vilka det föreskrivna maximistraffet i stället för nuvarande två års fängelse är fyra års fängelse. För det andra är det möjligt att i förfarandet döma ut fängelsestraff som är längre än det nuvarande straffet på högst ett års fängelse.

Dessutom görs användningen av förfarandet smidigare genom att utfärda bestämmelser om möjligheten att tyst avstå från rätten till huvudförhandling. Förutsättningen är dock fortfarande att svaranden erkänt gärningen och meddelat att han eller hon avser samtycka till skriftligt förfarande. Enligt förslaget är det tillräckligt att sådana underrättelser har fåtts i förundersökningen. I domstolsskedet ges svaranden information i stämningssansökan att ärendet kan avgöras utan att hålla huvudförhandling, om han eller hon inte kräver att huvudförhandling ska hållas. Enligt den vägande huvudregeln ska ett ärende behandlas i skriftligt förfarande, om förutsättningar för det föreligger. I enlighet med ändamålsenlighetsprincipen ska ett ärende behandlas i det förfarande som är förmånligast och snabbast, dock utan att kompromissa med rättsskyddet, vilket betonas genom att foga ett omnämmande om ändamålsenlighetsprincipen till bestämmelsen. För att öka och effektivisera användningen av skriftligt förfarande utfärdas även bestämmelser om att åklagaren i stämningssansökan ska lägga fram en motiverad syn på om ärendet lämpar sig för skriftligt förfarande. Å andra sidan tillgodoses svarandens rättsskydd genom att utfärda bestämmelser om möjligheten att anhängiggöra ärendet på nytt, om svaranden inte kunnat begära att huvudförhandling ska hållas på grund av ett laga förhinder.

4.1.2.3 Utevarohandläggning

Det är möjligt att pröva och avgöra ett relativt klart och enkelt brott, även om det bestridits, trots svarandens utevaro i enlighet med 8 kap. 11 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål. Den föreslagna regleringen utvidgar även tillämpningsområdet för så kallad utevarohandläggning. För närvarande är det möjligt att i förfarandet utöver vissa andra påföljder döma ut fängelse i högst tre månader eller om svaranden samtyckt till utevarohandläggning, i högst nio månader. Förfarandet förenklas så att behandling som hålls med uttryckligt samtycke av svaranden (12 §) slopas. Efter att ha delgetts stämningen kan svaranden anses tyst ha avstått från rätten att närvara vid den muntliga förhandlingen. Vid utevarohandläggning är det möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst ett år.

Förfarandet förtydligas genom att utfärda bestämmelser om att det vid huvudförhandlingen trots svarandens utevaro är möjligt att ta emot de bevis som angetts i åklagarens stämningsansökan eller andra sådana bevis, som svaranden blivit medveten om och som han eller hon haft möjlighet att yttra sig om. Ändringen förtydligar rättsläget och är ägnat att utvidga användningen av utevarohandläggning i sådana ärenden där huvudförhandling behövs till exempel för att ta emot personbevisning. På ett sätt som motsvarar det som konstaterats ovan om skriftligt förfarande utfärdas därtill bestämmelser om att åklagaren i stämningsansökan ska framföra en motiverad syn på om ärendet lämpar sig för utevarohandläggning och, på samma sätt som för närvarande i skriftligt förfarande, även noggrannare än för närvarande om straffets art och maximilängd.

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

4.2.1 Konsekvenser för parterna i ett brottmål

4.2.1.1 Förundersökning och åtalsprövning

I behandlingen av ett brottmål har parterna enligt förslaget fortfarande möjligheter att påverka i hurudant förfarande deras ärende ska behandlas. Det centrala målet med smidiggörandet är att möjliggöra att myndigheternas resurser och verksamhet riktas på ett ändamålsenligt sätt på så sätt att effektivare och snabbare rättsskydd kan tillgodoses för parterna. I fråga om Finland har straffprocessens längd varit synnerligen problematisk redan i flera år. Genom att minska den onödiga byråkratin och lindra på formkraven blir processen begripligare, förmånligare och snabbare för en enskild part, vilket förbättrar tillgången till rättigheter (*access to justice*). Granskat som helhet förbättras parternas rättsskydd av att straffprocessen blir smidigare.

Regleringen kring straffprocessen är inte könsbunden. Å andra sidan visar statistiken att en klart större andel av de misstänkta i de utredda brotten är män, till exempel år 2024 var männens andel över 78 procent och kvinnornas andel på motsvarande sätt under 22 procent. Under samma år var även största delen av brottsoffren män, dock endast något över hälften. Således påverkar de reformer som gäller straffprocessen direkt i synnerhet männen. I vissa typer av brott är männens andel synnerligen stor, till exempel var männens andel av dem som misstänktes för sexualbrott nästan 95 procent under samma år. Däremot var över 79 procent av målsägandena i sexualbrott kvinnor. Syftet med åtgärderna för att göra processen smidigare är att rikta myndigheternas resurser effektivare på så sätt att behandlingstiderna för till exempel allvarliga brott kan förkortas. Med smidiggörandet eftersträvas dock inte uttryckliga könsbundna konsekvenser.

De ändringar som gäller utredning av en målsägandes privaträttsliga anspråk motsvarar bestämmelserna i lagen om rättegång i brottmål, vilka förutsätter att målsäganden lägger fram

ett specificerat krav och de omständigheter som ligger till grund för anspråket. Förundersökningsmyndigheten kan inte utreda ett anspråk utan medverkan av målsäganden. Även respekten för målsägandens autonomi förutsätter att utredningen av ersättningsanspråk sker uttryckligen på målsägandens och inte på myndighetsinitiativ. Å andra sidan kan det vara onödigt att utreda ett anspråk i förundersökningen, om åklagaren inte kommer att föra talan om ett sådant. Beroende på förhållandena förmår åklagaren bedöma detta redan i förväg. Det ligger i så fall i målsägandens intresse att i ett så tidigt skede som möjligt få information om att åklagaren inte kommer att föra talan om hans eller hennes ersättningsanspråk. För detta ändamål kan målsäganden ha ett biträde som i vissa fall kan förordnas även med stöd av 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål. Beslutet om att föra talan om ett privaträttsligt anspråk fattas med samma grunder som för närvarande.

De förslag som gäller registrering av en anmälan om brott försvagar inte anmälarnas rättsskydd, eftersom tröskeln för att låta bli att registrera en anmälan är hög och i första hand ska förundersökningsmyndigheten alltid sträva efter att förtydliga anmälan. Det ligger dock inte i parternas intresse att förundersökningsmyndigheten måste ägna tid åt att behandla ogrundade anmälningar. Genom det förslag som gäller behandling av anmälningar om brott tillsammans förbättras i synnerhet offrets ställning, då brott som hänför sig till samma målsägande oftare än för närvarande kan behandlas tillsammans och då det blir möjligt att ta fram en bättre övergripande bild av till exempel kontinuerligt våld i nära relationer och att vidta de behövliga åtgärderna. Till denna del kan propositionen identifieras ha även könskonsekvenser, eftersom 74 procent av de vuxna offren för våld i nära relationer är kvinnor och 75 procent av de misstänkta på motsvarande sätt är män. Å andra sidan anmäls långt ifrån allt familjevåld och våld i nära relationer till myndigheterna.

Ett uppenbart ringa, tydligt överdrivet och till och med helt ogrundat ersättningsanspråk av en målsägande kan för närvarande hindra myndigheterna från att avstå från åtgärder. Vid bedömningen av konsekvenserna av den föreslagna bestämmelsen om att inte förrätta och lägga ned förundersökning ska man beakta att åtgärdseftergift fortfarande förutsätter att brottet är uppenbart obetydligt och att den skada som orsakats för målsäganden bedöms som en del av denna obetydlighet. Granskningen baserar sig på en bedömning som görs av myndigheterna på tjänsteansvar och på ändamålsenligt avsättande av resurserna för det straffrättsliga systemet. Genom göra åtgärdseftergift möjlig i situationer där brottet trots målsägandens anspråk är uppenbart obetydligt, är det möjligt att rikta myndigheternas begränsade resurser i högre grad mot utredning av sådana brott vars rättsskyddsintresse är av större vikt. I praktiken kan åklagaren i sådana situationer för närvarande besluta om att begränsa förundersökningen, vilket även innebär åtgärdseftergift. Således har ändringen inte någon faktisk konsekvens som försvagar målsägandens rättsställning, utan det handlar främst om vilken myndighet som fattar beslutet om åtgärdseftergift. Dessutom bibehåller målsäganden fortfarande en möjlighet att framföra såväl privaträttsliga som straffrättsliga krav i eget namn efter att myndigheterna har avstått från åtgärder.

En misstänkt för brott har rätt att få information om sina rättigheter, såsom rätten att inte medverka till utredningen av brott. Syftet med lindringsgrunden enligt 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen är att uppmuntra en misstänkt som gjort sig skyldig till ett brott att undanröja konsekvenserna av brottet eller att medverka till utredningen av brottet. Sådant förfarande är väldigt önskvärt med tanke på brottsoffren och en effektiv funktion i det straffrättsliga systemet. När den misstänkte underrättas även om möjligheten att lindringsgrunden tillämpas, kan han eller hon göra en mångsidigare bedömning av sina alternativ att förfara i straffprocessen. Enbart en underrättelse om rätten att inte medverka kan onödigt styra den misstänkte att förfara uttryckligen på detta sätt, även om medverkan kan vara till nytta även för honom eller henne själv i och med att lindringsgrunden tillämpas.

Det förslag som gäller bestämmelserna om förundersökningssamarbete har inte någon direkt konsekvens för parterna, men effektivare och smidigare beredning av brottmål ökar indirekt tillgången till rättsskydd genom att påskynda behandlingstiderna och åtalsprövningen. Preciserade begäranden om en avslutande utsaga har en fördelaktig inverkan i synnerhet på den brottsmisstänktes ställning, eftersom den misstänktes försvar kan ordnas tidigare än för närvarande och den misstänkte kan delta effektivare i behandlingen av ärendet, vilket stärker hans eller hennes partsautonomi. I sin avslutande utsaga kan den misstänkte till sitt försvar åberopa centrala omständigheter, som åklagaren på motsvarande sätt kan beakta i sin åtalsprövning. Även detta är ägnat att effektivisera behandlingen av brottmål genom att möjliggöra att till exempel tvistiga och otvistiga omständigheter avskiljs från varandra och att ärendet struktureras så att föremålet för en eventuell rättegång kan fastställas på behörigt sätt och fokus kan riktas på att behandla tvistiga omständigheter och bevisning som gäller dessa eller tvistiga rättsfrågor.

Underrättelse om rättigheter och skyldigheter till den som förhörs är synnerligen viktigt för den förhörde med tanke på den förhördes rättsskydd. Detta gäller såväl misstänkta för brott och målsäganden som vittnen och även andra som hörs. För en lekman kan förhörstillfället vara en stressande upplevelse eller så kan den som förhörs av någon annan orsak inte fokusera på behörigt sätt på innehållet i de många underrättelser som läses upp högt. För den förhördes rättsskydd är det en fördel om det är möjligt att ta del av underrättelsen i förväg. Dessutom är det viktigt att underrättelser till så stor del som möjligt är av samma innehåll och inte varierar beroende på vem som meddelar dem i förhöret. Den föreslagna möjligheten att ge underrättelserna före förhöret förbättrar således den förhördes rättsskydd. Regleringen möjliggör även till exempel att instruktionsvideor görs, varvid det är möjligt att beakta till exempel lättläst språk, underrättelser på främmande språk, de särskilda behoven hos syn- och hörselskadade och så vidare.

Det ändringsförslag som gäller lindring av motiveringskyldigheten innebär inte någon kompromiss med rätten att få ett motiverat beslut. Med regleringen betonas koncisa och rätt balanserade motiveringar, till vilket redan förarbetena till den nuvarande bestämmelsen styr. Det handlar således främst om att förtydliga lagstiftningen. Fokus på att referera och bedöma omständigheter som är direkt relevanta för slutresultatet av beslutet förbättrar även beslutets begriplighet, vilket förbättrar parternas förmåga att bedöma beslutens grunder. I praktiken handlar det främst om att polera de mål som uttryckts i förarbetena, eftersom det allmänt taget kan anses att förundersökningsbesluten ligger på en hög nivå i fråga om motiveringarna. I varje fall innebär ett koncist och tydligt motiveringsätt främst en förbättring av parternas rättsskydd.

Genom användning av offentlig delgivning är det möjligt att avsevärt effektivisera behandlingen av synnerligen omfattande brottmål. I stället för upp till hundratals eller tusentals enskilda delgivningar är det möjligt att använda en enskild offentlig delgivning, som effektivt når en stor grupp målsäganden. Till exempel olika dataintrångsbrott har fått stor publicitet i medierna och information om behandlingen av dessa har getts genom att dra nytta av myndigheternas webbplatser. Snabb elektronisk informationsförmedling möjliggör att även brottets målsäganden som förblivit okända får information om ett förundersökningsbeslut som publicerats till exempel på förundersökningsmyndighetens webbplats. Detta förbättrar ställningen i synnerhet för målsäganden som är okända för myndigheterna. I anslutning till offentlig delgivning ska man naturligtvis även säkerställa bland annat sekretessen och dataskyddet. Således ska de handlingar som delges vara av relativt enkel och allmän form.

En person som är part i förundersökningen kan själv offentliggöra sin ställning i förundersökningen till exempel via sociala medier. En offentlig person kan uttrycka informationen även till exempel i ett meddelande eller i en intervju. En sådan part godtar med

andra ord att hans eller hennes ställning i förundersökningen blir känd av allmänheten. Situationen kan visa sig vara märklig även för parten, om förundersökningsmyndigheten inte kan bekräfta personens ställning i förundersökningen för företrädarna för media. Genom förslaget om information om förundersökning förstärks offentlighetsprincipen, utan att å andra sidan äventyra intressena för de parter som i den nuvarande regleringen skyddas med en relativt hög tröskel för att kunna ge information. Således kan allmänheten få tillförlitligare information om förundersökningens förlopp. Naturligtvis får informationen inte leda till exempel till kompromisser med sekretessgrunderna eller så kallat fiskande efter upplysningar.

Förundersökningen är förknippad med allmänna processuella säkerhetsgarantier som skyddar parterna. En person som är missnöjd med förundersökningsmyndighetens verksamhet kan göra en så kallad förvaltningsklagan till förundersökningsmyndigheten eller till den överordnade myndigheten, såsom den lokala polisinspektionen eller Polisstyrelsen. Å andra sidan kan en part vara i kontakt med åklagaren, som i förundersökningen har de befogenheter som föreskrivits i 5 kap. 2 § i förundersökningslagen. Åklagaren kan till exempel begära att förundersökning ska genomföras eller att en förundersökningsåtgärd ska vidtas på eget initiativ, men även på en parts initiativ (se RP 222/2010 rd, s. 216). Det är vidare möjligt att framföra klagomål om åklagarens verksamhet till riksåklagaren. För det tredje har en part en möjlighet att framföra klagomål hos de högsta laglighetsövervakarna, justitiekanslern eller riksdagens justitieombudsman.

4.2.1.2 Domstolsbehandling

Delgivningen av handlingar i straffprocessen är förknippad med avsevärda rättsverkningar. En försummelse att iaktta en skyldighet som ställts i en handling kan leda till att det hot som förordnats i den blir verklighet, till exempel att personen döms att betala vite eller till olika processuella tvångsmedel, som kan innehålla även frihetsberövande, såsom hämtning till huvudförhandlingen. I synnerhet har betydelsen av delgivning av stämning till svaranden betonats. Svarandens rättsskydd innehåller dock inte någon rätt att till exempel undvika delgivning eller i övrigt förutsätta att delgivningen sker på något visst sätt. Enligt lagen är stämningssmannadelgivning den delgivningsmetod som ska användas i sista hand även i brottmål och i fråga om stämningar.

Med tanke på mottagaren ska delgivningsförfarandet vara maximalt smidigt, dock utan att kompromissa med delgivningens funktion. I praktiken når stämningssmännen mottagaren av delgivningen per telefon, varvid mottagaren själv kan föreslå att handlingen skickas till honom eller henne per e-post. Stämningssmannadelgivning kan även upplevas som ett präglade delgivningssätt. Användningen av telefondelgivning innebär mindre besvär för mottagaren av delgivningen, som inte behöver ordna något möte med stämningssmannen. Å andra sidan är delgivningssättet fortfarande förknippat med en direkt diskussionskontakt med stämningssmannen, varför mottagaren av delgivningen har möjlighet att ställa preciserade frågor och stämningssmannen har förutsättningar att bedöma delgivningssättets lämplighet i detta fall. En mer omfattande användning av telefondelgivning effektiviserar delgivningsförfarandet utan att äventyra mottagarens rättsskydd.

Utvidgandet av tillämpningsområdet av skriftligt förfarande innebär för parterna att brottmålen kan avgöras oftare än för närvarande utan att någon huvudförhandling hålls. Det blir möjligt att i skriftligt förfarande behandla allvarligare brottmål än för närvarande och att döma ut en aning strängare påföljder än för närvarande för en svarande. Så som för närvarande förutsätter skriftligt förfarande samtycke av parterna. Ett samtycke från en svarande kan dock fås genom ett enklare förfarande än för närvarande, det vill säga på så sätt att då svaranden meddelat att han eller hon avser samtycka till skriftligt förfarande och då förutsättningarna för förfarandet även i övrigt är uppfyllda, ska han eller hon efter att fått en stämning aktivera sig för att motsätta

skriftligt förfarande, om han eller hon ändrat sin åsikt i ärendet. Stämningen ska på samma sätt som för närvarande redogöra för bland annat åklagarens ståndpunkt till påföljden och andra krav som framförts i ärendet, varvid svaranden blir medveten om följderna av att han eller hon ger ett tyst samtycke. Ändringen försätter svaranden i en jämlikare ställning med målsäganden, eftersom målsäganden kan ge ett giltigt samtycke redan i förundersökningsskedet och detta kan ske i tysthet på så sätt att målsäganden inte framför anspråk i ärendet.

Förslaget är relevant för 21 § om rättsskydd i grundlagen och garantierna om en rättvis rättegång, vilka tryggas i artikel 6 i Europakonventionen. I Europadomstolens avgörandepraxis, som refereras mer ingående nedan i specialmotiveringen och i avsnitt 12.5, har ett tyst samtycke ansetts vara ett giltigt sätt att avstå från processuella rättigheter, såsom rätten att bli hörd och rätten till muntlig förhandling. De processuella rättsskyddsgarantierna som föreskrivits för att skydda svaranden säkerställer att svaranden blir medveten om det ärende som behandlas och dess innebörd, liksom även om rättsverkningen av det tysta avståendet från rättigheterna. Således är en tyst viljeyttring entydig enligt Europadomstolens rättspraxis.

Tillämpningsområdet för utevarohandläggning utvidgas på ett sätt som motsvarar skriftligt förfarande så att högst ett års fängelsestraff kan dömas ut i det, då det enligt den nuvarande regleringen är möjligt att trots svarandens utevaro döma ut ett fängelsestraff på högst tre månader eller med samtycke av svaranden ett fängelsestraff på högst nio månader. I fråga om övriga påföljder som döms ut ändras inte regleringen. Med tanke på parterna innebär ändringen att allvarligare brottmål än för närvarande kan behandlas trots svarandens utevaro och att även en strängare påföljd än för närvarande kan dömas ut för det. I fråga om maximilängden av fängelsestraffet ligger den föreslagna regleringen i linje med skriftligt förfarande. Förslaget minskar de olägenheter som orsakas på grund av inställd och uppskjuten handläggning för parter och vittnen som kommer till ett sammanträde och det påskyndar behandling av ärendet.

Dessutom smidiggörs regleringen kring utevarohandläggning för det första genom att förenkla regleringen genom att slopa bestämmelsen i 8 kap. 12 § i lagen om rättegång i brottmål, vilken gäller möjligheten att pröva och behandla ett ärende trots svarandens utevaro utifrån ett uttryckligt samtycke av svaranden. Utevaro utan förhinder av en svarande som delgetts en stämning kan tolkas vara ett så pass entydigt avstående från rätten att bli hörd i huvudförhandlingen att en förfarandeform som förutsätter ett uttryckligt samtycke inte är juridiskt behövligt. Det handlar även då om en viljeyttring som innebär ett tyst men entydigt avstående från rättigheterna.

Därtill förtydligas regleringen genom att i stället för 8 kap. 12 § i lagen om rättegång i brottmål, vilken stryks, införa en bestämmelse om att det vid utevarohandläggning är möjligt att ta emot bevisning som angetts i stämningsansökan eller som i övrigt i god tid innan ärendet behandlas underrättats till svaranden, som beretts tillfälle att yttra sig om den. Inte heller den nuvarande regleringen anses ha förhindrat att bevisning läggs fram vid huvudförhandlingen trots svarandens utevaro, inklusive personbevisning, men för tydlighetens skull införs en separat bestämmelse om detta i lagen. Kravet på att svaranden ska få information om den bevisning som läggs fram förbättrar hans eller hennes rättsskydd och gäller förutsättningarna för ett tyst giltigt avstående från rättigheterna. På så sätt blir svaranden även medveten om hurudan bevisning som kan läggas fram i ärendet om han eller hon är frånvarande och han eller hon kan bedöma konsekvenserna av frånvaron även till denna del.

Konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna av de föreslagna ändringarna refereras mer ingående nedan i avsnitten 4.2.3 och 12.

4.2.2 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet och ekonomiska konsekvenser

4.2.2.1 Förundersökningsmyndigheterna

Utöver polisen är gränsbevaknings-, tull- och militärmyndigheterna förundersökningsmyndigheter. Smidiggörandet av straffprocessen möjliggör att resurserna för straffrättsvården riktas på ett ändamålsenligare sätt. Flera av ändringsförslagen gäller olika formkrav i anknytning till förundersökningen och underlättande av behandlingen av synnerligen omfattande brottmål redan i förundersökningsskedet. Reformerna gör myndigheternas arbete smidigare och snabbare och enligt uppskattning genererar de även besparingar. Det handlar delvis om att de mål och tolkningar som konstaterats i förarbetena till den nuvarande förundersökningslagen flyttas upp till lagnivå, vilket förtydligar och underlättar tillämpningen av lagen. De nedan granskade ekonomiska konsekvenserna är dock uppskattningar, som delvis baserar sig på väldigt osäkra variabler.

Det använda priset på ett årsverke hos polisen är 65 000 euro, men beloppet beaktar inte de kostnader som orsakas av att nya polistjänster inrättas. Siffran har dock använts därför att åtgärderna för att göra processen smidigare inte i princip har som mål att påverka omfattningen av polisresurserna, utan hur de riktas. I fråga om de ekonomiska konsekvenserna handlar det om så kallade kalkylmässiga kostnader och besparingar, som beskriver den penningmässiga storleksklassen av de olika åtgärdernas ekonomiska konsekvenser. Vid bedömningen av de ekonomiska konsekvenserna har det inte varit möjligt att beakta de besparingar som fås av att bötesförfarandet och åtalsuppgörelsen utvidgas och som är ägnade att minska sparkonsekvenserna, då en större mängd ärenden behandlas i dessa förenklade förfaranden. Statistikuppgifter om det nuvarande straffprocesssystemet har använts som grund för beräkningarna.

Förslaget om utredning av privaträttsliga anspråk påskyndar slutförandet av förundersökningen i en situation där målsäganden, trots ett tillfälle som beretts honom eller henne, inte preciserar sitt ersättningsanspråk och dess grunder på det sätt som lagen om rättegång i brottmål förutsätter. Det är omöjligt att noggrant bedöma de ekonomiska konsekvenserna av denna åtgärd, eftersom den tid som ska ägnas åt att utreda ett privaträttsligt anspråk varierar från fall till fall, men sparkonsekvensen kan bedömas vara förhållandevis liten, högst några tiotusen euro per år. En konsekvens med större betydelse är att förundersökningen inte behöver fördröjas för att kunna utreda anspråken. Dessutom underlättas förundersökningsmyndigheternas arbete av att åklagaren redan i förväg kan bedöma om han eller hon ska föra talan om ett privaträttsligt anspråk och före åtalsprövningen meddela att han eller hon inte åtar sig att föra talan om ett sådant. I så fall behöver förundersökningsmyndigheten inte överhuvudtaget utreda anspråket. Sparpotentialen i det föreslagna förfarandet är tillsammans med de andra förslag som gäller smidiggörandet av sådana ärenden accentuerad i synnerligen omfattande brottmål. På grund av ärendenas olikhet kan sparkonsekvenserna inte bedömas noggrant.

Lindringen av skyldigheten att registrera en anmälan om brott gör det möjligt att snabbt behandla uppenbart ogrundade anmälningar till exempel som en del av den så kallade funktionen för preliminär behandling. Ytterligare åtgärder ska inte längre vidtas på grund av tydligt ogrundade anmälningar om brott. I så fall är det möjligt att fokusera på att granska de underrättelser som utifrån en objektiv bedömning är förknippade med ett genuint rättsskyddsintresse. Å andra sidan har ändringarna inte som mål att beslutsfattandet om att inleda förundersökning övergår redan till registreringskedet och utebliven registrering får inte bli en metod för att minska polisens arbetsbörda och direkt avslå sådana anmälningar som i första hand ska preciseras.

Årligen läggs förundersökningen ned utifrån inget brott-grunden i omkring 14 000–15 000 ärenden. Enligt den senaste statistiken har förundersökningen lagts ned år 2024 utifrån inget brott-grunden i 11 590 fall och utifrån annan orsak-grunden i 17 169 fall. Den sist nämnda siffran kan innehålla nedläggning av förundersökningen till exempel i en situation där anmälan görs i trakasserisyfte. Utvidgningen av prövningsrätten i fråga om skyldigheten att registrera anmälningar om brott genererar besparingar till exempel på så sätt att förundersökningsmyndigheten inte behöver vidta åtgärder för att komplettera anmälan eller ge någon bekräftelse till målsäganden. Effektivitetsfördelarna är ägnade att minskas något av att anmälan dock behandlas på något annat sätt, även i det fall att ingen anmälan om brott registreras om den. Den arbetsmängd som används per ärende i funktionen för preliminär behandling av anmälningar om brott minskar dock något. Om man föreställer sig att en halv timme sparas in i omkring 5 000 ärenden då en kompletteringsuppläsning är onödig eller då det är möjligt att avsluta undersökningen utan ytterligare åtgärder utifrån den grunden att anmälaren inte preciserar sin anmälan, innebär detta en årlig besparing på omkring 1,5 årsverken, det vill säga så gott som 100 000 euro.

Förundersökningen av omfattande brottmål underlättas avsevärt då det blir möjligt att med en anmälan registrera ett brott som hänför sig till många målsäganden eller en helhet som utgörs av brott med en koppling till varandra och behandla dessa tillsammans även i de följande skedena i straffprocessen. Förundersökningsmyndigheten ska dock se till att enskilda anmälningar om brott alltid beaktas (jämför med ovan nämnda Oka 2003, s. 82 nr 5 och 6) och att sekretessen av parternas uppgifter kan tillgodoses. Vid behov ska förundersökningsmyndigheten förhandla med åklagaren redan i registreringsskedet om hur det är ändamålsenligt att behandla ärendet. Dessutom är det möjligt att ge anvisningar om registrerings sättet.

I synnerhet de förslag som gäller behandlingen av omfattande brottmål har avsevärd sparpotential, som dock är beroende av dessa ärendens omfattning. Om det till exempel förmodas att en dataintrångshelhet har 20 000 målsäganden och ett förundersökningsbeslut som ska delges ska utarbetas separat för var och en och vidare att till exempel endast 15 minuter ägnas åt ett enskilt beslut, innebär detta redan i fråga om arbetet tre årsverken, det vill säga omkring 200 000 euro endast för det arbete som behövs för att utarbeta separata beslut. I fråga om sammanställningen av separata förundersökningsprotokoll kan besparingen i ett så omfattande ärende vara till och med fyrfaldig, det vill säga omkring 14 årsverken, vilket motsvarar över 900 000 euro. Till denna del handlar det dock främst om ärenden som hör till området för informationsförvaltning och systemutveckling.

Redan för närvarande samlas anmälningar om brott i serier på samma förundersökningsprotokoll i en situation där en undersökt brottshelhet avslöjas. Genom att samla enskilda anmälningar till ett förundersökningsärende är det möjligt att fatta ett enda förundersökningsbeslut och göra en enda delgivning i stället för att behöva göra sådana för varje enskild anmälan. Till exempel då anmälningar om brott som gäller ett stort dataintrångsbrott behandlats som separata ärenden, har det varit nödvändigt för förundersökningsmyndigheterna och åklagarna att behandla upp till tusentals enskilda ärenden, där man i samtliga fattat enskilda beslut, gjort enskilda delgivningar och så vidare. I vissa fall är det möjligt att man förfarit så på grund av informationshanterings- och sekretessorsaker. Det är viktigt att ordna handläggningen av ärendet så att varje part utifrån sin ställning får endast sådana uppgifter som han eller hon har rätt till.

Möjligheten att samla anmälningar om brott till en serie genom att behandla dem med en anmälan gäller inte endast synnerligen omfattande brottmål, utan den smiddiggör och effektiviserar även behandlingen av till exempel brottmål som gäller personer som på upprepat

sätt gör sig skyldiga till snatteri eller andra relativt obetydliga brott. Dessutom kan samlandet av anmälningar till en serie förbättra tillgodoseendet av straffansvaret, då till exempel upprepade snatterier kan bedömas även som stöld (se HD 2023:32 och den avgörandepraxis till vilken det hänvisats i det).

Förtydligandet av befogenheten att inte göra eller lägga ned en förundersökning gör det möjligt att rikta myndigheternas begränsade resurser på att undersöka andra än uppenbart obetydliga brott. Utifrån polisens statistik är det svårt att utreda exakt i vilken mån 3 kap. 9 § i förundersökningslagen har tillämpats, men enligt den information som fåtts från Polisstyrelsen har det uppskattats att förundersökningen läggs ned utifrån denna grund i omkring 8 000 fall per år. Det finns ingen tillgänglig information om hur ofta åtgärdseftergift förhindras på grund av ett anspråk av en målsägande. Det är anmärkningsvärt att ovan nämnda siffra är relativt låg i förhållande till exempelvis det sammanlagda antalet ordningsböter och bötesförelägganden (omkring 75 000) och antalet strafförelägganden (omkring 34 000). Med stöd av 1 kap. 7 § 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål, det vill säga den så kallade obetydlighetsgrunden, fattas enligt statistiken omkring 2 000 beslut om åtal eftergift årligen, medan motsvarande siffra för besluten om begränsning av förundersökningen är över 5 000.

Undersökningskostnaderna för de brott som kommit till polisens kännedom har uppskattats på omfattande sätt år 2013 (Hinkkanen, Ville: Rikollisuuden kustannukset. I publikationen Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Rättspolitiska forskningsinstitutet 2014, s. 414). Enligt utredningen var undersökningskostnaderna för ett brott som kommit till polisens kännedom vid den tidpunkten i snitt 401 euro, men de resurser som användes för undersökning varierade enligt brottstyp. Med beaktande av valutavärdets ändring är den genomsnittliga kostnaden för närvarande så gott som 495 euro. Om man med andra ord föreställer sig att det efter ändringen inte är behövligt att göra eller lägga ned förundersökning i så lite som 1 000 sådana ärenden som för närvarande orsakar en genomsnittlig behandlingskostnad, innebär detta redan i fråga om polisen en årlig besparing som kan uppgå till omkring en halv miljon euro. Därtill spar man på åklagarens och eventuellt även på Domstolsverkets resurser.

Förslaget om att den misstänkte underrättas om den lindringsgrund som avses i 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen under förundersökningen förutsätter att denna information ges till den misstänkte, vilket tar lite tid, med undantag för de situationer där underrättelsen görs i förväg elektroniskt i enlighet med förslaget om detta. Underrättelsen är dock ägnad att öka den misstänktes medverkan till straffprocessen, vilket på en nivå som omfattar ett enskilt ärende har en flerfaldig sparkonsekvens i förhållande till den tid som ägnas åt underrättelsen. Således är det sannolikt att ändringen snarare spar även på förundersökningsmyndigheternas resurser, men det är omöjligt att bedöma sparkonsekvensen.

I betänkandet om effektivisering av straffprocessen (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:14) bedömdes att de förslag till bestämmelser som gäller förfarandet med avslutande utsaga sannolikt inte har några avsevärda resurskonsekvenser för polisen, även om de föreslagna ändringarna åtminstone i det skede som ändringarna införs i viss mån kan förkorta undersökningstiden i slutet av förundersökningsskedet. Ändringarna ökar i varje fall polisens förundersökningssamarbete med åklagaren. En effektiv användning av förfarandet med avslutande utsaga kan även minska polisens arbetsmängd, om det med den är möjligt att minska de tilläggsundersökningar som ska göras efter att förundersökningen avslutats. Det är möjligt att förmoda att ett tätare förundersökningssamarbete inte genererar avsevärda tilläggskostnader för förundersökningsmyndigheterna och å andra sidan påskyndar ett proaktivt samarbete behandlingen av ett brottmål och möjliggör till exempel att tilläggsundersökningar som fördröjer processen och orsakar kostnader kan undvikas. Som

helhet leder ett tätare förundersökningssamarbete, om det är framgångsrikt, således till att straffprocessen är smidigare och snabbare för förundersökningsmyndigheterna, men även till besparingar, vars exakta belopp dock inte kan uppskattas.

Med tanke på förundersökningsmyndigheterna innebär förslaget om underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna i förväg till den som förhörs en tidsbesparing, då det vid förhörstillfället inte finns något behov av att regelmässigt gå igenom alla underrättelser. Det är tillräckligt att förhørsledaren säkerställer att den som förhörs är förtrogen med den underrättelse som sänts i förväg. Så som för närvarande ska förhørsledaren dock vid behov förtydliga innehållet i underrättelserna för den som förhörs. Standardiserade underrättelser av samma innehåll ligger även i förundersökningsmyndighetens intresse. Förhørsledaren kan också enklare än tidigare överlämna förhör med en fjärranslutning eller till och med per e-post. Enligt Polisstyrelsens uppskattning hålls årligen omkring 500 000 förhör, varför även en proportionellt liten tidsmässig besparing i ett enskilt förhör kan växa mångfaldigt till en stor besparing. Till exempel en insparad tid på redan fem minuter i 50 000 förhör innebär kalkylmässigt omkring 2,5 årsverken, det vill säga över 160 000 euro per år. I praktiken kan sparkonsekvensen vara avsevärt större.

I fråga om förundersökningsmyndigheterna innebär koncisare motiveringar att man undviker onödig tidsanvändning, men å andra sidan är en förutsättning för att utarbeta sådana att författaren tillämpar rätt bestämmelser på fallet och kort refererar de omständigheter som kommit fram i förundersökningen och som är betydelsefulla för motiveringarna av beslutet. Enligt en grov uppskattning fattas omkring 200 000 förundersökningsbeslut per år. Om 10 minuter mindre ägnades åt hälften av dessa, skulle detta innebära en kalkylmässig besparing på 10 årsverken, vilket motsvarar omkring 650 000 euro.

Möjligheten att använda offentlig delgivning för delgivning av förundersökningsbeslut innebär att förundersökningsmyndigheten inte behöver skicka beslut per post eller e-post separat till varje målsägande i ett synnerligen omfattande brottmål. Även detta förslags konsekvenser accentueras i synnerligen omfattande brottmål. Om det ännu förmodas att delgivningen orsakar en enhetskostnad på fem euro, innebär detta en kostnad på omkring 100 000 euro endast i fråga om delgivningar i ett ärende med omkring 20 000 målsäganden. Det kan dock inte bedömas att sparkonsekvensen upprepas årligen, utan den är ärendespecifik.

Till exempel offentliga personer kan på sina egna kanaler inom sociala medier meddela att de är part i en förundersökning. Till bestämmelsen om information om förundersökning fogas en möjlighet att bekräfta en persons namn genom att offentliggöra det efter att parten själv gjort det eller samtyckt till det. Detta stärker trovärdigheten i förundersökningsmyndigheternas information och undanröjer ogrundade misstankar, som i offentligheten kan väckas av om förundersökningsmyndigheten inte alls kommenterar ärendet i en sådan ovan beskriven situation. Information ska dock ges med respekt för bland annat oskuldspresumtionen.

Den sammanräknade sparkonsekvensen av ovan granskade åtgärder är omkring 1,4 miljoner euro per år. Det sammanlagda beloppet beaktar endast de sparkonsekvenser för vilka det varit möjligt att lägga fram en årlig uppskattning. Dessutom har många andra åtgärder eventuellt en väldigt stor sparpotential, som dock är svårt att uppskatta.

4.2.2.2 Åklagarmyndigheten

Förutom förundersökningsmyndigheterna deltar även åklagaren i förundersökning. Bakgrunden till att lagen om rättegång i brottmål stiftades var övergången till en straffprocess som ordnas enligt den ackusatoriska principen, där åklagaren i första hand ansvarar för att driva ett

åtalsärende och tillgodose straffansvaret. I fråga om ärenden som leder till en rättegång ansvarar förundersökningsmyndigheten framför allt för att bereda ärendet, medan domstolarna ansvarar för att avgöra ärendet. Särdragen i det ackusatoriska systemet omfattar även åklagarens bevisbörda och åtalsbundenheten, vilka begränsar domstolarnas prövningsrätt och således avviker från det inkvisitoriska förfarandet, där domstolen har en aktiv roll i utredningen av ett åtalsärende. I enlighet med den ackusatoriska principen ansvarar åklagaren för att väcka och driva åtal ända fram till en eventuell fas med ändringssökande. Åklagaren är den enda myndigheten vars befogenheter täcker alla faser i straffprocessen. I beräkningarna har 86 000 euro använts som priset på en åklagares årsverke.

I enlighet med den ackusatoriska principen är det viktigt att åklagaren redan i god tid kan sätta sig in i undersökningen av det misstänkta brottet och ta ställning till vilka ärenden som ska utredas i förundersökningen. Åklagarens kunskande är framför allt av juridisk karaktär. Förundersökningsmyndigheterna har å sin sida tekniskt och taktiskt kunskande. Straffprocessen fungerar effektivt om dessa delområden kan kombineras på ett ändamålsenligt sätt. I synnerhet i de allvarligaste brottmålen skulle proaktivt deltagande av åklagaren främja tillgodoseendet av straffansvaret och beredningen av ärendet på så sätt att åtalsprövningen kan göras snabbare och att man under rättegången inte lika ofta upptäcker ett behov av tilläggsundersökningar som fördröjer processen.

Ett intensivare förundersökningssamarbete gynnar utöver förundersökningsmyndigheterna även åklagarna. Å andra sidan står det klart att tillräckliga resurser ska avsättas för förundersökningssamarbetet för att genomföra det. De föreslagna bestämmelserna betonar förundersökningssamarbetets karaktär som en förhandling och å andra sidan bedömningen av om beredningen av ärendet uppnått de mål som ställts på den. I de mest omfattande ärendena ska förundersökningssamarbetet även omfatta sådana formella ärenden som registrering av en anmälan om brott under samma förundersökningsärende och behandling av ersättningsanspråk. Den föreslagna möjligheten för åklagaren att redan under förundersökningen ta ställning till om han eller hon ska föra talan om ett privaträttsligt anspråk skulle effektivisera i synnerhet förundersökningsmyndigheternas verksamhet och man har uppskattat att det inte egentligen alls orsakar någon extra kostnad för åklagaren, eftersom det handlar om när beslutet fattas utan att ändringen hänförs till grunderna för beslutet.

Begäranden om en avslutande utsaga, i vilka åklagaren deltar i vid behov, har även en konsekvens som minskar tilläggsundersökningarna. I praktiken betonas åklagarens deltagande i förundersökningen i ärenden där det finns ett behov av att upprätta en preciserad begäran om en avslutande utsaga och även att i god tid beakta de synpunkter som lagts fram av den misstänktes försvar. Utifrån en avslutande utsaga är det möjligt att komplettera förundersökningen redan före rättegången, vilket även det minskar behovet av att göra tilläggsundersökningar. Således svarar förundersökningen bättre mot sitt mål, som är en processuell fas som förbereder domstolsbehandlingen av ett brottmål.

Ett större deltagande av åklagaren än för närvarande i skedet med en avslutande utsaga bedömdes i betänkandet om smidigare straffprocesser som något som effektiviserar förundersökningsåtgärderna i ett enskilt ärende och ger mervärde för förundersökningen. Detta bedömdes spara på resurserna i den övergripande behandlingen av brottmål och i synnerhet i tingsrättens beredningsskede. Dessutom bedömdes det orsaka positiva övergripande konsekvenser även för Åklagarmyndigheten och förundersökningsmyndigheterna, eftersom det genom att effektivisera samarbetet och utnyttja åklagarens juridiska expertis i skedet med avslutande utsagor är möjligt att främja preciseringen och struktureringen av omständigheter som tjänar åtalsprövningen med tanke på den senare huvudförhandlingen och den bevisning som behövs i ärendet. Den ökade användningen av begäranden om en avslutande utsaga, kravet

på att precisera begäranden och det förundersökningssamarbete som ska föras i ärendet bedömdes orsaka en kalkylmässig kostnad på ett årsverke, det vill säga omkring 86 000 euro, för Åklagarmyndigheten. I denna uppskattning har man beaktat de kalkylmässiga sparkonsekvenserna av ett effektivare förundersökningssamarbete. När man därtill beaktar de kalkylmässiga sparkonsekvenserna av de andra åtgärderna för att göra straffprocesserna smidigare, bedöms ändringen inte orsaka något behov av tilläggsresurser. Det står dock klart att ett effektivt genomförande av förundersökningssamarbetet kan förutsätta att verksamheten omorganiseras i någon form och att resurser riktas på detta skede som är kritiskt för hela straffprocessen.

Separata sekreterar- och åklagargrupper grundades vid Åklagarmyndigheten för att sköta en synnerligen omfattande datainrågshelhet som figurerat i offentligheten. Elva åklagarsekreterare anställdes utanför myndigheten för juni–oktober år 2023. Under den tiden bereddes omkring 21 000 diarium för att avgöras av åklagaren och de omfattade över 32 000 åtgärder. Enligt Åklagarmyndighetens uppskattning orsakade denna handläggning extra kostnader på sammanlagt över 700 000 euro, varav största delen var personalkostnader. Möjligheten att behandla ett synnerligen omfattande ärende som en helhet redan från och med förundersökningen innebär således en avsevärd sparpotential, även om det står klart att behandlingen av sådana ärenden i varje fall binder en avsevärd mängd personalresurser. Om ett sådant ärende kan behandlas som en större helhet redan i åtalsprövningen och det inte finns något behov av att fatta beslut om åtalshelfgift eller göra andra avgörande som ska delges separat i varje enskilda ärende, handlar det om en sparpotential på flera hundra tusen euro per ärende.

Under de senaste åren har antalet beslut om åtalshelfgift varierat mellan omkring 25 000 och 30 000, vilket är ett avsevärt lägre antal än antalet förundersökningsbeslut. Åklagaren fattar dock beslut till exempel om begränsning av förundersökning, men detta beslut görs på framställan av undersökningsledaren, vilket innebär att förundersökningsmyndigheten bereder beslutet. Under de senaste åren har ett beslut om begränsning av förundersökningen fattats i mellan omkring 16 000 och 17 000 fall per år. Utifrån dessa siffror är det möjligt att göra en grov uppskattning om att betydelsen av den lindrade motiveringsskyldigheten för åklagaren är klart mindre än för förundersökningsmyndigheterna. Kalkylmässigt kan man uppskatta att den stannar på omkring ett till två årsverken, det vill säga en kalkylmässig besparing på högst 172 000 euro per år.

Enligt Domstolsverkets verksamhetsberättelse avgjordes sammanlagt 12 603 brottmål i skriftligt förfarande år 2024 (2023: 13 800). I fråga om åklagaren orsakar det skriftliga förfarandet en enhetskostnad på i snitt 131 euro, då den i ärenden som avgörs i en huvudförhandling är 526 euro. I fråga om åklagaren uppnås i det skriftliga förfarandet således en kalkylmässig besparing på 395 euro jämfört med de ärenden som avgörs i en huvudförhandling. Således innebär exempelvis redan tusen ärenden som övergår till skriftligt förfarande en kalkylmässig sparkonsekvens på omkring 400 000 euro. Dessutom tillkommer sparkonsekvenserna för domstolarna, vilka granskas i följande avsnitt. Enligt Åklagarmyndighetens verksamhetsberättelse är behandlingstiderna för skriftliga brottmål klart kortare, i snitt 1,14 månader, då den genomsnittliga behandlingstiden för ärenden som klassificerats som enkla i fråga om svårighetsgrad är 2,94 månader. Det är ännu anmärkningsvärt att upp till en fjärdedel av åklagarnas arbetstid ägnas åt sammanträden i tingsrätten enligt de uppgifter som fås från Åklagarmyndigheten. Genom att öka användningen av skriftligt förfarande är det således möjligt att frigöra åklagarnas tid för till exempel förundersökningssamarbetet, till vilket det för närvarande är möjligt att i snitt använda under fem procent av åklagarens arbetstid.

Förslaget om att utvidga användningsområdet för skriftligt förfarande innebär även att man i allt fler ärenden kan dra nytta av så kallad åklagarstämning, som regleras i 5 kap. 1 och 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Enligt den nämnda bestämmelsen får åklagaren alltid själv väcka åtal, om avsikten är att behandla ärendet i skriftligt förfarande enligt 5 a kap. Även med åklagarstämmingar är det möjligt att påskynda handläggningen av brottmål.

Utvidgningen av tillämpningsområdet för utevarohandläggning minskar de kostnader och det tidsslöseri som orsakas för åklagarna av att sammanträden ställs in. I enlighet med de beräkningsgrunder som refereras mer utförligt i följande avsnitt kan inställda sammanträden i brottmål bedömas orsaka en kostnad på omkring tolv årsverken för åklagarna, vilket motsvarar över en miljon euro. Om ett effektivare delgivningsförfarande och ett utvidgat tillämpningsområde för utevarohandläggning minskar sådana inhiberingar med omkring en femtedel jämfört med nuläget, innebär detta en kalkylmässig besparing på 200 000 euro.

Utifrån ovan granskade beräkningar orsakar de föreslagna åtgärderna för Åklagarmyndigheten kalkylmässiga besparingar på så gott som sammanlagt 700 000 euro per år. I synnerhet i omfattande ärenden kan sparkonsekvensen vara större.

4.2.2.3 Domstolar

Brottmål behandlas i de allmänna domstolarna, det vill säga i tingsrätten, hovrätten och högsta domstolen. De föreslagna ändringarna av telefondelgivning, skriftligt förfarande och utevarohandläggning har en konsekvens för deras verksamhet. Konsekvenserna hänför sig i synnerhet till tingsrätterna, där största delen av brottmålen behandlas. Även konsekvenserna av ändringarna av delgivningsförfarandet hänför sig främst till tingsrätterna, redan därför att stämningmännen arbetar där. I fråga om tingsdomare har man som beräkningsgrunder använt den kostnad på 107 000 euro per årsverke som Domstolsverket meddelat och på motsvarande sätt 47 000 euro i fråga om kanslipersonal. Så som konstaterats ovan i fråga om polisen och åklagarna, är kostnaderna och besparingarna i konsekvensbedömningen kalkylmässiga även för domstolarna.

En utförlig förundersökning gör straffprocessen smidigare även med tanke på domstolarna. Begäranden om tilläggsundersökning som framförs först i rättegångsskedet orsakar ofta uppskjutningar och längre behandlingstider. På grund av tidsschemarelaterade orsaker kan det vara besvärligt att komma överens om nya sammanträdesdagar, vilket förlänger behandlingstiderna rentav med månader. Så som konstaterats i föregående punkt, blir i synnerhet beredningen och behandlingen av större brottmål smidigare även i domstolarna med anledning av en proaktiv och utförlig förundersökning i kombination med ett förfarande med avslutande utsaga i vilket även åklagaren deltar. En strukturerad behandling av ärendet redan från och med förundersökningen skapa förutsättningar för en smidig beredning, huvudförhandling och smidigt ändringssökande, i synnerhet i och med reformen av bevisupptagning.

Möjligheten att använda offentlig delgivning för att utreda ersättningsanspråk av målsägandena genererar även redan utifrån postkostnaderna en besparing på uppskattningsvis 100 000 euro för domstolarna i sådana synnerligen omfattande ärenden som har omkring 20 000 målsäganden. En sådan sparkonsekvens bedöms dock inte realiseras årligen.

År 2023 registrerades sammanlagt över 292 000 delgivningar, varav omkring 243 000 lyckades och omkring 49 000 misslyckades. Delgivningarna av stämningar till svaranden uppgick sammanlagt till omkring 76 000, varav så gott som 57 000 var lyckade och omkring 19 000 misslyckade. Det klart vanligaste sättet att delge stämningar var stämningmannadelgivning.

Av de lyckade delgivningarna av stämningar var omkring 45 000 sådana, medan motsvarande siffra för de misslyckade var omkring 14 000. Genom att utvidga användningsområdet för telefondelgivning är det möjligt att för det första minska stämmingsmännens arbetsbörda, vilket frigör deras arbetstid för mer krävande delgivningar. Det står klart att det även framöver finns ett behov av att använda stämmingsmannadelgivning, men deras mängd kan troligen minskas avsevärt.

Av de använda delgivningssätten är stämmingsmannadelgivning de dyraste. Utifrån de bedömningarna som fåtts i samband med arbetet inom ramen för den underarbetsgrupp för elektronisk delgivning inom rättsvården (OM051:00/2024), vilken i första hand inrättats för att bereda de lagstiftningsändringar som förutsätts i målen för programmet för att främja digital myndighetskommunikation, går i snitt omkring 70 procent av stämmingsmännens arbetsinsats till stämmingsmannadelgivning och omkring 30 procent till telefondelgivning. Utifrån dessa siffror uppskattades enhetspriset på en stämmingsmannadelgivning till omkring 46,50 euro och enhetspriset på en telefondelgivning till omkring 19,90 euro, vilket är under hälften av kostnaderna för stämmingsmannadelgivning. Priset på att upprätta och sända en bevislig elektronisk delgivning uppskattades å sin sida till fem euro, då man på samma gång försöker beakta den totala kostnaden för arbetsgivaren vilken ingår i den arbetsinsats som delvigningen förutsätter. Om man uppskattar att man till exempel i 10 000 fall, där man för närvarande använder stämmingsmannadelgivning i stället kan använda telefondelgivning, innebär detta en kalkylmässig besparing på omkring 266 000 euro per år.

För jämförelsens skull kan det konstateras att delgivning av stämningar i summariska tvistemål i regel skedde som stämmingsmannadelgivning innan införandet av telefondelgivning. Till exempel år 2007 var andelen lyckade delgivningarna av stämmingsmannadelgivningarna 75,1 procent (se RP 123/2009 rd, s. 5). Nedgången i andelen stämmingsmannadelgivningarna som en följd av den reform som gjorts vid den tidpunkten var så gott som 50 procentenheter, varför det kunde konstateras att målen med den reform som möjliggör telefondelgivning hade uppnåtts bättre än väntat (RP 190/2017 rd, s. 8). Även om en så betydande konsekvens inte är att vänta för brottmål, visar ändringen dock hur användningsduglig telefondelgivning är. Dessutom kan användningen av telefondelgivning minska de misslyckade delgivningarna. På så sätt är det möjligt att ytterligare minska antalet inställda sammanträden på grund av den vanligaste orsaken till att de ställs, det vill säga att svaranden inte kunnat stämmas in.

Enligt Domstolsverkets verksamhetsberättelse omfattade de brottmål som avgjorts i sak år 2024 sammanlagt 49 942 sammanträden (2023: 52 929; år 2022: 52 393), varav 17 184 (34 %) sammanträden ställdes in (2023: 18 931 sammanträden, 36 %; år 2022: 19 359 sammanträden). Antalet procent inställda sammanträden sjönk från det föregående året med två procentenheter. Under tidigare år har statistikföringen av inställda sammanträden baserat sig på sammanträden med ärenden som avgjorts i sak och som ordnats samma år som ärendet avgjorts. Ett avgörande i sak kan föregås av flera sammanträden. Å andra sidan förutsätter ett avgörande i sak inte nödvändigtvis att ett sammanträde ordnas, om ärendet avgörs i skriftligt förfarande.

Enligt statistiken finns det variation, som till och med är avsevärd, i antalet inställda sammanträden – medelvärdet på lång sikt har som lägst varit omkring 27 procent och som mest omkring 53 procent. Till exempel i tingsrätterna i huvudstadsregionen är andelen inställda sammanträden i snitt omkring 40 procent. Antalet inställda sammanträden i brottmål i tingsrätterna har under de senaste åren varierat och under coronaviruspandemin var det som högst till och med över 20 000. På längre likt är antalet iniberingar i snitt omkring 15 600 per år, då man från antalet drar bort reserverade sammanträden med en förmodan om att dessa iniberingar inte orsakar skadliga följder.

Utifrån statistiken är det därtill möjligt att konstatera att på lång sikt inhiberas största delen, omkring 64 procent av de inställda sammanträdena, redan före sammanträdesdagen. Sådana inhiberingar orsakar i allmänhet inte lika stor skada som handläggningar som ställs in först på sammanträdesdagen, eftersom domstolen kan använda tiden effektivare för andra mål, och därtill är det möjligt att i förväg meddela parterna och eventuella vittnen om inhiberingen. Omkring 28 procent av sammanträdena ställs dock in på sammanträdesdagen. De klart vanligaste orsakskoderna gällde svaranden, det vill säga att man inte lyckats stämma in svaranden före sammanträdet eller att svaranden låtit bli att infinna sig trots att han eller hon stämts in. Årligen inhiberas således i snitt över 10 700 sammanträden i brottmål i förväg och över 4 800 först på sammanträdesdagen.

Genom att minska antalet inställda huvudförhandlingar är det möjligt att påskynda handläggningen av brottmål och spara på kostnaderna. Dessutom är en effektiv straffprocess ägnad att stärka straffrättsvårdens trovärdighet. Utöver domstolarna gynnar detta även åklagarna, parterna, vittnena, de sakkunniga och ombuden. Kostnaderna för inställda huvudförhandlingar har bedömts i regeringens proposition om en reform av lagstiftningen om upptagning och mottagning av muntliga bevis i allmänna domstolar på så sätt att en huvudförhandling som ställs in före sammanträdet orsakar en kostnad på omkring en timme per rättskipare. En huvudförhandling som ställts in först på sammanträdesdagen bedömdes dessutom orsaka en kostnad på en timme. Kanslipersonalen uppskattades ägna två timmar åt att ordna en ny huvudförhandling per inställd huvudförhandling. Dessutom bedömdes att inställningen av 200 huvudförhandlingar före sammanträdet och 10 inställda huvudförhandlingar först på sammanträdesdagen orsakar kostnader på omkring 20 000 euro i form av rättegångskostnader (RP 133/2021 rd, s. 37 och 39).

Genom att använda samma beräkningsgrunder innebär detta i fråga om en enskild domare vid tingsrätten en kostnad på omkring 20 300 timmar (10 700 + 2 x 4 800), det vill säga över 12 årsverken, vilket motsvarar omkring 1,3 miljoner euro. I fråga om kanslipersonalen är kostnaden så gott som 19 årsverken, det vill säga så gott som 900 000 euro. Om det därtill förmodas att en huvudförhandling som ställs in först på sammanträdesdagen orsakar en kostnad på i snitt 150 euro för rättegångskostnader som stannar staten till last, bildar dessa en kostnad på omkring 700 000 euro per år. Sammanlagt orsakar inställda huvudförhandlingar, räknat på detta sätt, en årlig kostnad på upp till omkring tre miljoner euro.

Ovan framlagda beräkning är dock förknippad med avsevärda osäkerhetsfaktorer i bägge riktningar. I verkligheten kan kostnaderna vara avsevärt lägre, om en inhibering före huvudförhandlingen endast innebär att man konstaterar att man inte lyckats stämma in svaranden. Å andra sidan har man i beräkningen inte beaktat inställda huvudförhandlingar i hovrätterna och att domstolarnas sammansättning kan innehålla flera medlemmar. Det är även möjligt att det finns flera biträden, varvid kostnaderna för inhiberingar först på sammanträdesdagen är större i fråga om rättegångskostnaderna. Till och med en försiktig uppskattning visar att inställda huvudförhandlingar årligen orsakar kostnader på flera miljoner euro för staten. Dessutom förlänger inställningarna behandlingstiderna och de försämrar effektiviteten i rättskipningen, om till exempel ett ersättande sammanträde inte kan ordnas i stället för det inställda sammanträdet.

Osäkerhetsfaktorerna gäller även för bedömningen av i vilken mån ett effektivare delgivningsförfarande minskar de inställda sammanträdena. Det kan förmodas att konsekvensen i första hand hänför sig till rättegångar som ställs in före sammanträdesdagen, vilka orsakar mindre onödiga kostnader jämfört med inställningar som äger rum först på sammanträdesdagen. Ett avsevärt antal rättegångar ställs dock in först på sammanträdesdagen på grund av att man inte lyckats stämma in svaranden. Andelen för sådana inhiberingar är omkring åtta procent av

alla inbaserade sammanträden på lång sikt, vilket innebär omkring 1 250 sammanträden. Över 5 700 sammanträden ställs in före sammanträdesdagen på grund av att man inte lyckats stämma in svaranden. Om antalet sammanträden som ställs in före sammanträdesdagen minskar med 1 500 mål och de mål som ställs in på sammanträdesdagen minskar med 500 mål, innebär detta en kalkylmässig besparing på över 480 000 euro. Om man å andra sidan gör en grovre uppskattning, så som ovan i fråga om åklagarna, om att antalet inställda sammanträden kan minskas med omkring en femtedel, innebär detta omkring 600 000 euro per år i proportion till omkring tre miljoner. Dessutom finns det skäl att observera att ett sammanträde som ställs in före sammanträdesdagen på grund av att man inte lyckats stämma in svaranden fördröjer behandlingstiden av ett brottmål avsevärt, eftersom en ny sammanträdesdag måste komma överens för målet. En nedgång i antalet anställda huvudförhandlingar förkortar således behandlingstiden.

Andelen ärenden som avgjorts i skriftligt förfarande av alla avgöranden i sak och handläggningsärenden i brottmål var 25,5 procent (2023: 26,4 procent). Granskat enligt tingsrätt var det skriftliga förfarandets andel 13–38 procent. Skillnaderna i andelarna beror på skillnaderna i ärendenas konstruktion. Skriftligt förfarande i brottmål lämpar sig i typfallet för handläggning av trafikrelaterade brottmål. Andelen rattfyllerier och andra trafikbrott av alla egentliga brottmål i hela landet är 29 procent. Detta har en central inverkan på hur stor del av ärendena som överlag lämpar sig för skriftligt förfarande. Den genomsnittliga behandlingstiden för skriftligt avgjorda brottmål var 3,2 månader (2023: 3,0 mån.), det vill säga avsevärt kortare än i ärenden som avgjorts i muntlig handläggning, där handläggningstiden var 7,8 månader (2023: 7,7 mån.).

Enligt den information som fåtts från Domstolsverket har tingsrätten år 2023 förrättat muntlig handläggning i sammanlagt 6 466 ärenden som enligt åklagaren hade lämpat sig för skriftligt förfarande. Svaranden hade återkallat sitt samtycke i 153 av dessa. Till övriga delar är det nödvändigt att uppskatta orsakerna utifrån de referat som domstolarna skrivit i systemet, men i omkring 68 procent av ärendena har orsaken inte preciserats. Uppskattningsvis omkring 30 procent av ärendena, det vill säga över 1 800 ärenden övergick till muntlig förhandling, på grund av att svaranden inte returnerat samtyckesblanketten. I verkligheten kan mängden vara avsevärt högre. Referaten visar dessutom att avsevärda orsaker till att ärendena övergår till muntlig förhandling är att svaranden inte kunnat stämmas in och att ärendet överförs för att behandlas tillsammans med något ärende som behandlas muntligt.

Enhetskostnaderna för skriftligt förfarande är avsevärt mindre än enhetskostnaderna för ett ärende som avgörs i en huvudförhandling. Enhetskostnaden för ett ärende som avgörs i skriftligt förfarande i tingsrätten är 526 euro och enhetskostnaden för ett ärende som avgörs vid huvudförhandling i en sammansättning med en domare är å sin sida 1 948 euro. Med andra ord är sparkonsekvensen med anledning av skriftligt förfarande 1 422 euro. Om omkring 1 000 ärenden överförs till skriftligt förfarande, innebär det således en årlig kalkylmässig besparing på över 1,4 miljoner euro. Behandlingen av ärenden som överförs till skriftligt förfarande blir grovt uppskattat dubbelt snabbare.

Å andra sidan är det möjligt att om det skriftliga förfarandet baserar sig på tyst samtycke, så söks ändring i dessa ärenden oftare än för närvarande. Enligt de uppgifter som fåtts från Domstolsverket är procenttalet för ändringssökandet beträffande skriftligt förfarande relativt lågt för närvarande, endast omkring 1,3 procent. I fråga om ärenden som behandlats i muntligt förfarande är motsvarande siffra 13,6 procent. Procenttalet för ändringssökande i ärenden som avgjorts vid utevarohandläggning ligger enligt de uppgifter som fåtts från Institutet för kriminologi och rättspolitik vid Helsingfors universitet mellan dessa ovan nämnda siffror och är uppskattningsvis omkring 4,8 procent. Möjligheten att döma ut strängare straff än för närvarande

i skriftligt förfarande är även ägnad att i viss mån höja procenttalet för ändringssökande. Det kan förmodas att största delen av de domar som getts omfattas av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning.

Det finns inte heller skäl att förmoda att den sammanräknade benägenheten att ändring söks i de olika processuella arterna ökar avsevärt. Även framöver baserar sig det skriftliga förfarandet på ett erkännande och samtycke av svaranden. Förmodligen förekommer i viss mån begäranden om att behandla ett ärende på nytt därför att svarandena haft ett laga förhinder, varför han eller hon inom den utsatta tiden inte kunnat begära att huvudförhandling ska hållas. Oberoende av att de föreslagna ändringarna av förfarandet sannolikt i viss mån orsakar att ändringssökandet ökar, bedömer man att man genom reformen av det skriftliga förfarandet uppnår mer fördelar i form av smidighet och besparingar.

Användningsområdet för skriftligt förfarande ändrades senast som en följd av projektet för att lätta upp straffprocesserna (RP 200/2017 rd). I samband med reformen bedömdes att användningen av skriftligt förfarande kan öka så att 1 000–2 000 av de ärenden som tidigare behandlades i en sammansättning med en domare övergår till skriftligt förfarande. Enligt riksdagens kläm utarbetade justitieministeriet år 2023 en utredning om konsekvenserna av denna reform (O 56/2023 rd). I utredningen konstaterades att antalet brottmål som behandlats i skriftligt förfarande har minskat åren 2019–2022 med i snitt 1 700 ärenden per år. Detta förklaras i synnerhet av den utvidgade användningen av bötesförfarandet, varför brottmål som gäller rattfylleri inte längre behandlas vid domstolarna. Konsekvenserna av de nu föreslagna ändringarna ska inte heller överskattas, men å andra sidan ska det beaktas att de utöver det utvidgade användningsområdet omfattar även förslag som gör att förfarandets förlopp blir smidigare.

Ingen statistisk information har sammanställts systematiskt om antalet utevarohandläggningar. I de tidigare empiriska utredningarna konstaterades andelen utevarohandläggningarna vara något över 22 procent (de Godzinsky, Virve-Maria: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Rättspolitiska forskningsinstitutet 2000, s. 32) och något över 17 procent (Liukkonen, Iiro: I svarandens frånvaro. Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012, s. 470). Enligt den information som fåtts från Domstolsverket har omkring 26 procent av de brottmål som avgjorts vid en muntlig förhandling av de brottmål som avgjorts i AIPA-systemet dömts ut trots svarandens utevaro. Denna andel motsvarade något över 19 procent av alla avgjorda brottmål. I en utredning som beställts av justitieministeriet kom man fram till motsvarande siffror (Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lindström, Nino – Toivonen, Virve-Maria: Dömd trots utevaro. Statistik över utevarohandläggningar enligt 8 kap. 11 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål våren 2023. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:28). På lång sikt ligger andelen utevarohandläggningar således på en nivå på omkring en femtedel i proportion till alla brottmål, vilket med det nuvarande antalet ärenden är något under 10 000 ärenden per år.

Av de ärenden som avgjorts i ett sammanträde i tingsrätterna är största delen brottmål, varför de har en central inverkan på antalet sammanträdesärenden för domarna. Brottmålets omfattning varierar avsevärt. Vissa så kallade massmål kan behandlas på över tio separata sammanträdesdagar och i andra ärenden räcker inte ens tio sammanträdesdagar för att slutföra behandlingen av ett ärende. Till exempel brottmål som behandlas trots svarandens utevaro är i typfallet sådana massmål, att flera kan behandlas under en sammanträdesdag. Konsekvensen för utvidgandet av tillämpningsområdet för utevarohandläggningen är att allt fler ärenden kan behandlas utan uppskov och även i övrigt snabbare än om behandlingen förutsätter att svaranden är närvarande. Besparingar orsakas således i form av en nedgång i antalet inställda huvudförhandlingarna och mindre enhetskostnader i behandlingen.

Enligt justitieministeriet och Domstolsverkets resultatavtal används 220 dagar som årsverke i bedömningen av behoven av anslag. Om årsverket är 107 000 euro, blir den dagspecifika kostnaden för en tingsdomares arbete 486,36 euro och med samma schema är den dagspecifika kostnaden för en tingssekreterares arbete å sin sida 213,63 euro. Sammanlagt är den dagspecifika lönekostnaden för en domare och en sekreterare således omkring 700 euro. Om det förmodas att 1 000 sådana ärenden där behandlingen nu pågår i en halv dag (lönekostnad på 350 euro) överförs från utevarohandläggning med en sammansättning med en domare och åtta sådana ärenden kan behandlas per dag (lönekostnad på 87,50 euro), innebär detta endast i fråga om tingsrätternas personalkostnader en kalkylmässig besparing på över 260 000 euro.

I fråga om domstolarna är det utifrån de framlagda beräkningarna genom de föreslagna åtgärderna möjligt att uppnå kalkylmässiga besparingar på upp till över 2,4 miljoner euro. I fråga om alla aktörer i straffprocesserna har man bedömt att den årliga sparkonsekvensen sammanlagt är högst omkring 4,5 miljoner euro. I dessa belopp har man inte beaktat till exempel sparkonsekvensen av offentlig delgivning, vilken är ärendespecifik. Så som konstaterats ovan har man i denna bedömning inte heller kunnat beakta bland annat de ekonomiska konsekvenserna av bötesförfarandet och den ökade användningen av åtalsuppgörelse, utan de baserar sig på uppgifterna om det nuvarande systemet. Även om man försökt göra försiktiga beräkningar, kan sparkonsekvensen vara mindre än uppskattat till exempel på grund av konsekvenserna av de andra ändringarna som gör straffprocessen smidigare.

	Förundersökningensmyndigheterna	Åklagarmyndigheten	Domstolarna
Utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk	*		
Registrering av anmälningar om brott	-100 000		
Avstående från att göra förundersökning och nedläggning av förundersökning	- 500 000		
Underrättelse om den misstänktes rättigheter	*		
Förundersökningsmyndighetens och åklagarens samarbetskyldighet	*		
Underrättelse om rättigheterna och skyldigheterna till en förhörd	-160 000		
Precisering av begäranden om en avslutande utsaga	*	+ 86 000	
Lindring av motiveringsskyldigheten	- 650 000	- 172 000	
Offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål	*	*	*
Delgivningsregleringen		*	- 746 000
Skriftligt förfarande		- 400 000	- 1 422 000
Utevarohandläggning		- 200 000	- 260 000
Totalt	- 1 410 000-810000	- 686 000	- 2 428 000

Åtgärdernas uppskattade kalkylmässiga kostnadskonsekvenser. I fråga om de åtgärder som markerats med en asterisk () har det ansetts vara omöjligt att göra någon meningsfull uppskattning, men sannolikt har de sparkonsekvenser.*

4.2.3 Konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Enligt 21 § i Finlands grundlag har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag.

Så som refererats ovan i punkt 4.2.1 är målet med att göra straffprocessen smidigare att på ett effektivare sätt än för närvarande avsätta de tillgängliga resurserna till att behandla brottmål snabbare och kostnadseffektivare än för närvarande. Således är det möjligt att förbättra tillgången till rättsskyddet utan oskäligt dröjsmål, dock utan att kompromissa med kravet på en ändamålsenlig behandling.

De föreslagna ändringarna medför åtminstone inte någon avsevärd konsekvens för slutresultatet i ett brottmål, utan det handlar i synnerhet om ändringsförslag som effektiviserar förfarandet. Förslagen om utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk, registrering av en anmälan om brott och om när förundersökning inte görs eller läggs ned begränsar inte rätten att få sitt ärende behandlat, men å andra sidan möjliggör de ändamålsenligare behandlingssätt än för närvarande, med vilka straffprocessen även kan påskyndas, då obehövligen arbetsskeden kan minskas. Förutsättningarna för att föra talan om ett privaträttsligt anspråk ändras inte jämfört med nuläget och på motsvarande sätt är tröskeln hög för att inte registrera en anmälan om brott eller att låta bli att genomföra eller lägga ned en förundersökning, vilket begränsar tillämpningen av dessa till explicita situationer. I praktiken är det exempelvis möjligt att avstå från en förundersökning utifrån samma grunder som det är möjligt att begränsa en förundersökning eller fatta ett beslut om åtalselftergift. Framöver kan behandlingen av ett brottmål dock avslutas i ett tidigare skede än vad som är fallet för närvarande.

Inte heller i fråga om de underrättelser som ska göras till en misstänkt eller den som förhörs innebär förslagen ändringar i deras innehåll, utan anmälningssättet effektiviseras. Trots detta ska förundersökningsmyndigheterna på tillräckligt sätt säkerställa att personen har förmåga att förstå underrättelsernas innehåll. I fråga om personer i särskilt sårbar ställning, till exempel på grundval av deras ålder eller hälsotillstånd, kan det finnas ett behov att använda de stödåtgärder som redan den nuvarande lagstiftningen möjliggör, såsom att förordna en försvarare för en misstänkt å tjänstens vägnar eller vidta åtgärder för att skydda målsäganden.

Precisare begäranden om en avslutande utsaga än för närvarande kan anses stärka den grundlagstryggade rättigheten att bli hörd redan då förundersökningen avslutas. Genom förslaget om ändring av motiveringsskyldigheten eftersträvas å sin sida koncigare, men tydliga motiveringar, varför rätten att få ett motiverat beslut inte avgränsas. Dessutom tillgodoses rätten att få ett motiverat beslut enligt prövning då en anmälan om brott inte registreras, vilket motsvarar det nuvarande rättsläget. Till exempel på grund av ett meddelande som skickats i trakasserisyfte finns det inte något behov av att ge ett motiverat beslut, liksom inte heller då det står klart att ärendet inte är straffrättsligt. I de sist nämnda situationerna kan anmälaren handledas på det sätt som god förvaltning förutsätter.

Genom offentlig delgivning är det möjligt att på ett effektivt och ändamålsenligt sätt nå en synnerligen stor grupp av målsäganden i ett brott. Då i synnerhet datanätsbrottsligheten blivit allmännare har brott med hundra eller tusentals målsäganden uppdagats även i Finland. En del av dessa kan vara okända för myndigheterna. De nuvarande bestämmelserna om delgivning har inte planerats för behandling av sådana synnerligen omfattande brottmål. I sig är det möjligt att offentlig delgivning inte når alla målsäganden, men en sådan risk föreligger även då de nuvarande delgivningsmetoderna används. Bedömt som helhet bedöms användningen av offentlig delgivning inte försvaga målsägandenas rättsskydd.

Förslaget om ändring av information under förundersökningen är ägnat att stärka offentlighetsprincipen och trovärdigheten i förundersökningsmyndighetens verksamhet, eftersom det för närvarande inte nödvändigtvis anses vara möjligt att bekräfta information om att en person är delaktig i en förundersökning, även om han eller hon själv gett informationen till offentligheten eller samtyckt till det. Försiktighet och till exempel oskuldspresumtionen ska fortfarande iaktas i informationen.

De rättsskyddsmedel som anknyter till förundersökningskedet ändras inte. Även framöver är möjligheten att framföra klagomål om förundersökningsmyndighetens förfarande således ett centralt rättsskyddsmedel. Detta är möjligt i första hand med en så kallad förvaltningsklagan, som behandlas av en polisenhet eller Polisstyrelsen. Å andra sidan kan en part vara i kontakt med åklagaren, eftersom åklagaren enligt förundersökningslagen till exempel kan förordna att förundersökning ska göras eller att en förundersökningsåtgärd ska vidtas. Dessutom finns det möjlighet att framföra klagomål till de högsta laglighetsövervakarna.

Av de ändringar som gäller delgivningsregleringen är telefondelgivning begränsad endast till brottmål som behandlas i förenklade förfaranden, det vill säga i skriftligt förfarande eller i utevarohandläggning. Tillämpningen begränsar sig således till relativt lindriga och enkla ärenden. Med tanke på rättsskyddet för mottagaren av en delgivning är det av betydelse att såväl telefondelgivning som stämning som sker då svaranden påträffas av en händelse förutsätter lämplighet för ärendet i fråga och att mottagaren tveklöst med detta sätt får del av handlingen och förstår delgivningens innebörd.

Utvidgandet av tillämpningsområdet för skriftligt förfarande innebär att allvarigare brottmål än för närvarande omfattas av det, men även framöver är förutsättningen att personen erkänt den gärning som avses i åtalet i förundersökningen och meddelat att han eller hon ämnar samtycka till skriftligt förfarande. Även framöver kontrollerar domstolen att ett ärende lämpar sig för skriftligt förfarande och svaranden har en möjlighet att aktivera sig och motsätta skriftligt förfarande, om han eller hon ändrat sin åsikt eller av någon orsak anser att hans eller hennes rättsskydd förutsätter att huvudförhandling hålls. De nya säkerhetsgarantier som hör till förfarandet utgörs av åklagarens skyldighet att i stämningsansökan meddela grunderna för att förutsättningarna för skriftligt förfarande ska vara uppfyllda och att svaranden vid laga förhinder har möjlighet att föra ärendet för ny behandling. Dessutom ingår de nuvarande säkerhetsgarantierna, såsom förutsättningen om att det även bedömt som helhet är onödigt att hålla huvudförhandling sett till ärendets utredda läge. Svaranden ska även upplysas om arten av och den maximala storleken på det straff som åklagaren föreslår.

Tillämpningsområdet för utevarohandläggning utvidgas på motsvarande sätt och möjligheten att hålla utevarohandläggning med ett uttryckligt samtycke av svaranden stryks, eftersom det i praktiken utnyttjats väldigt sällan. Det processuella rättsskyddet stärks genom att även i fråga om utevarohandläggning utfärdade bestämmelser om att åklagaren i stämningsansökan ska meddela sin motiverade uppfattning av om ärendet lämpar sig för detta förfarande och därtill ett ställningstagande till påföljden. På så sätt blir svarandena bättre än för närvarande medvetna

om eventuella följder av att de är frånvarande. Svaranden ska även underrättas om att hans eller hennes utevaro inte hindrar att den bevisning som angetts i stämningsansökan tas emot. Dessutom läggs inte längre någon bevisbörda på svaranden om att ett laga förhinder föreligger, om sådant åberopas.

I fråga om svaranden i sårbar ställning innebär inte utvidgandet av skriftligt förfarande eller utevarohandläggning på det föreslagna sättet någon försämring av deras rättsskydd. Såvida svaranden inte returnerar något meddelande med ett erkännande och samtycke till tingsrätten överförs för närvarande i praktiken ett ärende som avsetts att behandlas i skriftligt förfarande i allmänhet till utevarohandläggning. I princip avgörs ett ärende därefter trots svarandens utevaro, då det inte separat säkerställs att svaranden förstått följderna av sin passivitet. Information om till exempel svarandens höga ålder eller svaga hälsotillstånd kan liksom för närvarande fås främst i samband med förundersökningen eller delgivningen av stämning. Det är naturligtvis motiverat att följa de föreslagna reformernas konsekvenser för särskilda persongrupper.

Konsekvenserna av de föreslagna ändringarna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna behandlas även nedan i avsnitt 12 (Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning).

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

5.1.1 Tilläggsresurser

I princip är det möjligt att göra straffprocessen smidigare genom att anvisa mer finansiering till myndigheterna. I praktiken ställer statsfinanserna dock gränser för i vilken mån finansiering kan anvisas till de olika delområdena i samhället. Under denna regeringsperiod ökas finansieringen för rättsvärderna med 75 miljoner euro, med vilket man strävar efter ett tillägg av omkring 1 200 årsverken under det innevarande årtiondet. Till exempel antalet åklagare är högre än någonsin tidigare. En permanent extra finansiering på 29,1 miljoner euro har anvisats till Domstolsverket, vilken avsevärt kommer att minska den nuvarande arbetspressen och även smidiggöra behandlingen av brottmål.

Det långvariga underskottet i basfinansieringen har dock lett till en situation där oavgjorda ärenden har anhopats hos flera myndigheter. Det kommer att ta tid att åtgärda anhopningen, innan tilläggsfinansieringen börjar synas i behandlingen av inkommande ärenden. Detta påverkas bland annat av den tid som behövs för att rekrytera ny personal och ge dem introduktion. Till exempel enligt Åklagarmyndighetens bokslut för år 2024 sjönk den genomsnittliga avgörandeffektiviteten för en åklagare till den lägsta nivån någonsin under mätningshistorien: 197 avgöranden per åklagarårsverke. Redan små förbättringar i effektiviteten är dock ägnade att trygga att resultatmålen uppnås. En uppgång av resultatmålen för det totala antalet öppna ärenden hade förutsatt att effektiviteten förbättras med två procent. Den åklagarspecifika effektiviteten har på lång sikt påverkats av att kravnivån i arbetet ökat och å andra sidan av att erfarna åklagare har avlägsnat sig från Åklagarmyndighetens tjänst. Det är omöjligt att ersätta förlorat kunnande på kort sikt. Nya åklagare är oerfarna och en avsevärd mängd av de erfarna åklagarnas arbetsinsats binds till att utbilda dem. Det är därtill svårare att systematiskt och effektivt åtgärda åklagarnas arbetsköer på grund av att allt fler ärenden är brådskande redan då de inkommer till åtalsprövning. Produktiviteten försämras vidare av åklagaromsättningen, i synnerhet i Södra Finlands åklagardistrikt, som har det största antalet anställda och den värsta anhopningen.

Hos Åklagarmyndigheten fortsatte den genomsnittliga behandlingstiden för alla ärenden att sjunka och i slutet av år 2024 var den 2,41 månader. Hälften av alla ärenden avgjordes dock väldigt snabbt, på omkring 0,63 månader. Omkring 73,9 procent av alla ärenden avgjordes inom två månader eller snabbare. Skillnaderna i åklagardistriktens avgörandetider är fortfarande stora, vilket förklaras av arbetets kravnivå. I Södra Finlands åklagardistrikt förekom det år 2023 sammanlagt 518 över fem dagar långa sammanträden i tingsrätten. De motsvarande siffrorna var 276 i Västra Finland, 68 i Östra Finland och 101 i Norra Finland.

Domstolsverkets bokslut för år 2023 redogör för att den genomsnittliga behandlingstiden i brottmål var 6,3 månader (2022: 6,3 mån.), det vill säga högre än budgetmålet (5,5 mån.). Behandlingstiden var inte under tre månader i en enda tingsrätt. Behandlingstiden var 4 månader eller längre i 16 tingsrätter. 17). Behandlingstiderna var längst i tingsrätterna i huvudstadsregionen (10,8 mån. i Helsingfors; 8,7 mån. i Västra Nyland; 7,9 mån. i Östra Nyland). Medelvärdet på behandlingstiden har räknats utifrån alla brottmål som avgifts i sak.

I slutet av år 2024 uppgick de brottmål som varit anhängiga i över tolv månader till 6 353 (2023: 5 627). Andelen äldre ärenden var 20,2 procent av alla anhängiga brottmål (2023: 19,8 %). Om det förmodas att en enskild tingsdomare per år handlägger något över 100 mål, motsvarar antalet gamla brottmål omkring 60 nya domartjänster, vilket innebär en kostnad på över 6,7 miljoner euro per år. Enligt de uppgifter som fåtts från Domstolsverket avgör tingsdomarna i snitt 73 brottmål per år. Sett till detta är uppskattningen optimistisk. I praktiken står det dock klart att ett ärende som är anhängigt under en lång tid inte alltid kan avgöras ens med tilläggsresurser. Beräkningen ger dock någon form av uppfattning av utbredningen av anhopningen av mål och dess betydelse. Hos Åklagarmyndigheten har man inlett ett treårigt riksomfattande projekt för att åtgärda anhopningen för att arbeta sig igenom de ärenden som varit anhängiga hos åklagarna i över nio månader. I det arbetar 14 åklagare och två åklagarsekreterare. Målet för enheten för att åtgärda anhopningen är att under projekttiden behandla åtminstone omkring 5 000 gamla åtalsprövningsärenden. Kalkylmässigt innebär projektet för att åtgärda anhopningen en resurs på omkring 3,6 miljoner euro (14 x 86 000 x 3).

Med tilläggsresurser är det inte möjligt att lösa alla utmaningar som följer av den föränderliga verksamhetsmiljön och å andra sidan är det med tanke på den offentliga ekonomin förnuftigt att möjliggöra att myndigheternas resurser, som i varje fall är begränsade, riktas på ett ändamålsenligt sätt. De nu föreslagna ändringarna har som mål att öka myndigheternas möjligheter att behandla brottmål på ett objektivt behörigt sätt utan att parternas rättsskydd och tillgång till rättigheter dock begränsas. Till exempel finns det för närvarande inte någon reglering kring synnerligen omfattande brottmål, vilket är ägnat att orsaka onödig byråkrati. Det är inte förnuftigt att rikta tilläggsresurser på sådana funktioner som kan genomföras effektivare genom att bevara nivån på rättsskyddet på något annat sätt. Således är riktande av tilläggsresurser i sig inte en lika effektiv åtgärd som tillsammans med de nu föreslagna lagändringarna och som komplement till dessa.

5.1.2 Utbildning och anvisningar

Med tanke på granskningen av en smidigare straffprocess konstateras i arbetsgruppens promemoria i fråga om flera granskade åtgärder att tillämpningen av de redan existerande bestämmelserna kan effektiviseras genom utbildning och anvisningar. Detta har konstaterats till exempel i fråga om bestämmelserna om när förundersökning inte görs och läggs ned, motiveringarna till förundersökningsbeslut, delgivning och skriftligt förfarande. I allmänhet handlar det dock om att det genom utbildning och anvisningar är möjligt att främja de lagstiftningsändringar som behövs. Å andra sidan ska det beaktas att regleringen kring straffprocessen ska vara accentuerad tydlig och att myndigheternas befogenheter är noggrant

definierade. Av dessa orsaker är utbildning och anvisningar inte i sig tillräckliga metoder för att göra straffprocessen smidigare.

Av de nu föreslagna ändringarna är till exempel lindringen av motiveringsskyldigheten i fråga om betydelse kanske snarare en utbildnings- och vägledningsfråga än ett ärende som kan lösas genom lagstiftningen. Genom reglering är det möjligt att styra författarna av motiveringar att fundera på syftet med motiveringarna och i enskilda fall på den tillräckliga omfattningen. Även i fråga om avslutande utsagor är det möjligt att tänka sig att undersökningsledarna ges mer utbildning i sådana frågor som gäller straffrätt och straffprocessrätt, vilka är betydelsefulla med tanke på preciseringen av en avslutande utsaga. Till denna del visar sig dock det alternativ där den föreslagna intensifieringen av förundersökningssamarbetet på så sätt att det i det skede då avslutande utsagor utarbetas är möjligt att dra nytta av åklagarens rättsliga kunnande och således tidigare involvera åklagaren i behandlingen av ärendet, vilket å sin sida effektiviserar åtalsprövningsskedet, är ett klart ändamålsenligare alternativ, som bättre tjänar straffprocessen som helhet.

Dessutom är det möjligt att genom utbildning eventuellt i viss mån åtminstone öka användningen av utevarohandläggning vid domstolarna. Användningen av den och skriftligt förfarande kan sannolikt ökas en aning genom utbildning som riktas mot förundersökningsmyndigheterna och åklagarna. Behandling av ett ärende utan att hålla huvudförhandling eller trots svarandens utevaro är dock ett ärende som är känsligt med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna, varför det är befogat att förtydliga dessa förfaranden även på författningsnivå. Många av de föreslagna ändringarna innebär att tillämpningsområdet utvidgas, vilket inte kan genomföras genom att ge myndigheterna utbildning och anvisningar. Å andra sidan står det klart att utbildning och anvisningar är viktigt med tanke på genomförandet av ändringarna.

5.1.3 Utveckling av myndigheternas arbetssätt

Vid sidan om utbildningen och handledningen kan straffprocessen även inom ramen för den nuvarande regleringen smidiggöras åtminstone till vissa delar genom att utveckla myndigheternas arbetssätt och samarbete. I synnerhet i fråga om förundersökningssamarbetet har man i utredningarna konstaterat att dess smidighet till och med kan bero på de personliga förhållandena mellan myndigheternas företrädare och erfarenheterna av myndighetssamarbete. Även den nuvarande regleringen ger möjligheter att utveckla förundersökningssamarbetet i en tätare riktning. Även myndigheternas resurser och den systemutveckling som granskas nedan är betydelsefullt för detta.

Utvecklingen av arbetssätten vilar å sin sida på lagstiftningen och det kan regionalt förekomma olika färdigheter eller insatser för det. Förundersökningssamarbetet är med tanke på straffprocesshelheten ett synnerligen centralt delområde, som påverkar hela den senare processen. Därför kan ett så väsentligt ärende inte vila ensamt på utvecklingen av verksamhetssätten eller utökande av resurserna. Genom lagändringarna är det möjligt att styra samarbetet i en tätare och mer balanserad riktning. För det praktiska genomförandet av det är det dock av väsentlig vikt att utveckla och anpassa de olika myndigheternas arbetssätt, så att bästa möjliga förutsättningar föreligger för samarbetet. Den föreslagna regleringen har som mål att understryka förundersökningssamarbetets betydelse och dessutom att styra tänkesätten i en sådan riktning att det handlar om ett samarbete av förhandlingskaraktär som gynnar alla parter och inte till exempel på en skyldighet som baserar sig på starka orderhierarkiska relationer.

I promemorian av den arbetsgrupp som gjorde en utredning om smidigare straffprocesser har man i fråga om många av de granskade åtgärderna konstaterat att lagändringar inte förutsätts

för att göra dessa smidigare, utan att processerna kan göras smidigare genom att utveckla eller rikta resurserna på ett nytt sätt. Detta gäller till exempel utvecklingen av en elektronisk anmälningskanal, mer omfattande användning av åklagarstämmingar och begränsad förundersökning, identifiering av medlingsmöjligheten, automatiska påminnelsemeddelanden om rättegångar och användning av hämtning för att trygga en huvudförhandling. Många av dessa åtgärder har främjats eller främjas hos olika myndigheter. Till exempel polisen utveckla en effektivare användning av ”principen om en kontaktpunkt” inom ramen för den nuvarande lagstiftningen. Utifrån remissvaren är det dessutom viktigt att utveckla till exempel myndigheternas blanketter och de anvisningar som ges till parterna på så sätt att de är maximalt tydliga och lättanvända.

En kontinuerlig utveckling av arbetssätten är synnerligen viktig för att fullt ut utnyttja de möjligheter som lagstiftningen ger möjlighet till. Detta har en synnerligen stor betydelse i praktiken i arbetet med att göra straffprocessen smidigare. Även genom de nu föreslagna reformerna är det möjligt att uppnå de eftersträvade konsekvenserna endast genom att införa dem på ett effektivt och omfattande sätt, vilket för egen del förutsätter en kritisk granskning av de förfaringsätt som tillägnats tidigare.

5.1.4 Systemutveckling

När samhällsfunktionerna digitaliseras är det allt viktigare att myndigheterna har tillgång till informationssystem som främjar en smidig straffprocess. Under de senaste åren har till exempel Polisförvaltningen inlett ett projekt för att utveckla ett nytt system för verksamhetsstyrning (VITJA), men man beslutade för att lägga ner detta projekt innan systemet färdigställdes och största delen av projektets mål uppnåddes inte. Inte heller projektet kring ett ärende- och dokumenthanteringssystem för Åklagarmyndigheten och de allmänna domstolarna (AIPA) framskred på planerat sätt, även om detta system har införts gradvis. Det var nödvändigt att göra kompromisser om detta projekts ursprungliga mål och man överförde sådana funktioner som skulle genomföras i det egentliga projektet till fasen med fortsatt utveckling.

Projektet hade för avsikt att ersätta gamla informationssystem som nått slutet av sin livscykel och bilda en kompatibel helhet, som förnyar och effektiviserar kärnverksamheten i anknytning till kedjan med behandling av brottmål hos myndigheterna. Projektet försenades dock avsevärt och deras budgetar överskreds med bred marginal. Statens revisionsverk har bedömt att då utvecklingskostnaderna för projektet överskridit de ursprungliga uppskattningarna, har deras uppskattade produktivitetsnytta minskat eller till och med helt försvunnit. Enligt revisionsberättelsen var projektets ursprungliga mål för stora och deras verkliga omfattning klarnade för genomförarna först efter att projektet inletts. Detta är en följd av den bristfälliga planeringen i det initiala skedet av projektet. Utifrån revisionen finns det skäl att betona betydelsen av planering som baserar sig på en sakkunnig och realistisk uppskattning, så att projektet hålls inom tidsramarna och budgeten. Detta förutsätter dock expertis inom förvaltningsområdet och även inom IKT av projektbyrån (Statens revisionsverks revisionsberättelser 2/2024).

Således har systemutvecklingen varit förknippad med avsevärda utmaningar. En kompatibel helhet av informationssystem skulle i praktiken avsevärt främja förundersökningssamarbetet och ett proaktivt deltagande av åklagaren i straffprocessen. I sista hand har informationssystemen dock till uppgift att möjliggöra och stödja myndigheternas verksamhet inom de ramar som lagstiftningen ställer. Således kan de nu föreslagna ändringarna inte genomföras endast genom systemutveckling, utan även lagstiftningsändringar är behövliga. Samtidigt står det klart att myndigheternas arbete i praktiken bygger på olika informationssystem, varför det är önskvärt att de problem som upptäckts då de utvecklats kan

minskas och att det är möjligt att skapa bättre förutsättningar för att på ett så omfattande sätt som möjligt iaktta de smidigare verksamhetsmodeller som lagstiftningen ger möjlighet till. Även informationssystem och deras funktion har således en stor betydelse i praktiken för straffprocessens smidighet. För att uppnå de nyttor som eftersträvas med de förslag som gäller till exempel förundersökningssamarbetet och avslutande utsagor är det av största vikt att förundersökningsmyndigheten och åklagaren har tillgång till en gemensam elektronisk plattform för att utbyta information. Även i övrigt är det nödvändigt för en smidig och kostnadseffektiv straffprocess att de informationssystem som används av de olika aktörerna i kedjan för behandling av brottmål är kompatibla.

5.1.5 Behandling av synnerligen omfattande brottshelheter

Ett alternativt sätt att genomföra de nu föreslagna ändringarna för att behandla synnerligen omfattande brottmål är att utfärda bestämmelser om ett helt eget förfarande för sådana ärenden. En sådan ändring skulle dock vara väldigt vittgående och förutsätta omsorgsfull förberedelse i förväg. Justitieministeriet har beställt en utredning om förbättring av målsägandens ställning och lindring av polisens arbetsbörda i brottmål med ett stort antal målsäganden. I detta skede har det dock bedömts att det i fråga om åtgärderna för att göra straffprocessen smidigare är möjligt att i lagberedningen framskrida genom att strömlinjeforma den nuvarande regleringen på det nu föreslagna sättet.

Förslaget om ändringen av registrering av anmälningar om brott kan genomföras antingen på lagnivå eller även genom förordning av statsrådet med stöd av bemyndigandet i 11 kap. 10 § i förundersökningslagen, eftersom det handlar om sättet att registrera anmälningar om brott. I beredningen har man dock beslutat sig för att det är mer konsekvent att utfärda bestämmelser om detta genom lag. Bestämmelserna om registrering av anmälningar i 1 § i statsrådets förordning om förundersökning, tvångsmedel och hemligt inhämtande av information är av relativt teknisk karaktär, medan den föreslagna möjligheten att enligt prövning registrera anmälningar under samma förundersökningsärende snarare är en innehållsmässig lösning. Den föreslagna regleringsnivån har ansetts vara ändamålsenlig även med tanke på dem som tillämpar lagen.

5.1.6 Utvidgning av användningen av undersökningsplanerna

Även om förundersökningslagen inte innehåller någon bestämmelse om en undersökningsplan, har riksåklagaren och Polisstyrelsen gett en allmän anvisningar om detta. Enligt dessa är huvudregeln enligt förundersökningslagen att undersökningsplaner utarbetas i brottmål som ska anmälas till åklagaren. En begäran om undersökning eller en annan utredning som ligger till grund för brottsmisstanken samt en undersökningsplan eller en preliminär version av den ska fogas till en förhandsanmälan. Ett utkast till tidsplan för undersökningen ska även fogas till anmälan. I det projekt som utredde förundersökningsarbetets funktion observerades att man i praktiken iakttar ovan nämnda anvisning regelmässigt främst endast i undersökning av brottslag av ekobrottslighetstyp. Även i dessa brottslag finns det såväl brottslagsspecifika som regionala skillnader i användningsgraden av en undersökningsplan.

Det ser ut att finnas flera orsaker till det snäva användningsområdet för undersökningsplaner. Den tilltagande mängden mål som inkommer för undersökning och förundersökningsmyndigheternas brådska och resursbrist har lett till att prioriteringar görs i fråga om arbetena och arbetssätten. Man upplever att undersökningsplanerna och de modellformulär som gäller dessa är komplicerade. För att det ska vara möjligt att dra nytta av en undersökningsplan då undersökningen framskrider, ska man även uppdatera den, vilket upplevs ta tid av den egentliga undersökningen. Planerna anses inte ge undersökningen något

mervärde. Dessutom upplever man att det är ett enklare att ge en fritt formulerad presentation till åklagaren jämfört med att utarbeta skriftliga undersökningsplaner.

I betänkandet om effektiviseringen av straffprocessen (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:14) föreslogs att förundersökningslagen ändras så att förundersökningsmyndigheten ska upprätta en skriftlig undersökningsplan om de brott som förundersökningsmyndigheten enligt 5 kap. 1 § 1 mom. ska meddela till åklagaren, om det med hänsyn till ärendets art och omfattning inte ska anses vara obehövligt för utredningen och åtalsprövningen i ärendet. Undersökningsplanerna ska innehålla väsentliga uppgifter om förundersökningen och de undersökningsåtgärder som vidtas under den och om de använda förfarandena samt en bedömning av tidsschemat för undersökningen och av när förundersökningen färdigställs. Efter behov ska undersökningsplanen uppdateras under undersökningen, så att uppgifterna om den hålls uppdaterade.

Man konstaterade att användningen av skriftliga undersökningsplaner har utvecklats under en lång tid, men att de utnyttjats i liten grad. Motstridiga remissvar gavs på förslaget, eftersom en del av remissinstanserna ansåg att regleringen inte behövs. I stället för en skyldighet att utarbeta en undersökningsplan ska man enligt remissinstanserna fokusera på att förbättra informationsutbytet genom elektroniska plattformar, utbildning av personalen och effektivisering av arbetsledningen. I många utlåtanden understöddes den föreslagna regleringen och den ansågs effektivisera undersökningen av brott. Även regleringens flexibilitet ansågs vara en bra sak. I betänkandet ansågs det vara motiverat att införa bestämmelsen i lagen i syfte att främja användningen av undersökningsplaner i enlighet med de nuvarande anvisningarna, men även därför att ärendet ska kunna beaktas bättre till exempel då informationssystemen förnyas.

Ett mer omfattande införande än för närvarande av den skriftliga undersökningsplanen konstaterades även innebära att arbetsmängden ökas hos polisen, eftersom varje undersökningsplan förutsätter separat planering och bland annat överföring av data från olika system till en word-blankett. Den föreslagna bestämmelsen i betänkandet om en smidigare straffprocess motsvarar i hög grad myndigheternas nuvarande anvisningar. På grund av resursrelaterade orsaker utarbetas inte undersökningsplaner på det sätt som anvisningen förutsätter. I regel ansvarar polisen för att utarbeta undersökningsplanen. Arbetstiden för att utarbeta en undersökningsplan och skriva ner den på ett separat dokument är i snitt en timme. Som sammanfattning bedömdes i betänkandet (s. 101–102) att ett mer omfattande införande av undersökningsplanen än för närvarande kräver tilläggsresurser på sammanlagt omkring 20 årsverken för polisen.

På grund av kostnadskonsekvenserna föreslås inte att undersökningsplanerna utvidgas jämfört med nuläget genom lagstiftning. Polisstyrelsen och riksåklagaren har redan gett anvisningar om undersökningsplaner. Naturligtvis är det möjligt att använda undersökningsplaner då de anses vara till nytta. Med tanke på skyldigheten att utarbeta en plan är det väsentligare att förundersökningssamarbetet i praktiken är maximalt enkelt och fungerande på så sätt att åklagaren har bra förutsättningar att sätta sig in i undersökningsförloppet och de olika alternativen för förfarandet.

5.1.7 Delgivningsregleringen

I fråga om offentlig delgivning är alternativet till det valda regleringsförslaget att utfärda bestämmelser om antalet målsäganden. Det är dock utmanande att tillämpa en sådan bestämmelse i en situation där åtminstone en del av målsägandena förblivit okända. Dessutom är detta regleringsalternativ inte flexibelt, om det är möjligt att använda offentlig delgivning till exempel i ett brottmål med 300 målsäganden, men inte i ett brottmål med 299 målsäganden. Ett

annat alternativ hade varit att använda offentlig delgivning i större omfattning än vad som föreslagits, men på grund av att de rättsskyddsaspekter som gäller straffprocessen väger tungt har man beslutat sig för ett relativt snävt och exceptionellt tillämpningsområde.

En fast del av den snabbare lagföring som införts i Sverige utgörs av den nya tillgänglighetsdelgivningen, där den misstänkte direkt i samband med utredningen och gripandet på brottsplatsen underrättas om när handlingarna är tillgängliga från tingsrätten. Handlingarna skickas även per post eller e-post till den adress som den misstänkte meddelat. Detta påskyndade förfarande refereras mer ingående nedan i avsnitt 5.2.3.1. Ett sådant enklare delgivningssätt kan göra handläggningen av brottmål smidigare även i Finland. Avsikten är att senare igen bedöma delgivningsförfarandet i samband med de andra åtgärderna för att göra straffprocessen smidigare (fas 2) (OM088:00/2024).

5.1.8 Skriftligt förfarande och utevarohandläggning

För att utvidga användningsområdet för det skriftliga förfarandet är det möjligt att välja endast en höjning av straffnivån för de ärenden som lämpar sig för förfarandet eller att lindra det föreslagna förfarandet på så sätt att svaranden ska kräva huvudförhandling, om han eller hon vill återkalla en tidigare avsikt att samtycka till förfarandet. Det kan även vara möjligt att begränsa förfarandet med ett ”tyst samtycke” av svaranden, till exempel på så sätt att det är möjligt att döma ut högst böter eller villkorligt fängelse då det tillämpas. Dessa två alternativ, om de genomförs enskilt, utvidgar dock förmodligen förfarandets användningsområde mindre än om de genomförs tillsammans. Dessutom orsakar en differentierad reglering, i synnerhet i fråga om maximistraffen, att regleringen differentieras i fråga om regleringen om utevarohandläggning och de ändringsförslag som gäller dessa. Det kan förmodas att skriftligt förfarande även framöver lämpar sig för jämförelsevis enkla och lindriga brottmål.

I fråga om utevarohandläggning kan det även anses att ett alternativ är sådan reglering där man bibehåller en möjlighet att avgöra ärendet trots svarandens utevaror med ett uttryckligt samtycke och då döma ut ett strängare straff. Det är dock motiverat att anpassa en sådan reglering med det skriftliga förfarandet på så sätt att det med samtycke av svaranden, om han eller hon är frånvarande, i det ärende som behandlas i huvudförhandlingen döma ut ett strängare straff än i skriftligt förfarande. I praktiken är detta alternativ dock inte särskilt betydelsefullt, eftersom utevarohandläggning med samtycke av svaranden utifrån de gjorda utredningarna varit en relativt sällsynt förfarandeform.

5.1.9 Andra alternativa handlingsvägar

Alternativt är det möjligt att avgränsa bestämmelserna om när förundersökning inte görs eller läggs ned genom att utfärda bestämmelser om att det är möjligt att avstå från åtgärder, om målsägandens anspråk är uppenbart ogrundat. Tillämpningen av en sådan bestämmelse kan dock i praktiken vara utmanande och dess tillämpningsområde skulle sannolikt bli relativt snävt.

Det är möjligt att utfärda bestämmelser om att förundersökningsmyndigheten är skyldig att säkerställa att den som förhörs har förstått underrättelsernas innebörd när den som förhörs underrättas om rättigheterna och skyldigheterna i förväg. Detta sker dock i praktiken oftast genom en uttrycklig förfrågan. I synnerhet i fråga om förhör som hålls per e-post är det i praktiken inte meningsfullt att förutsätta någon annan form av sätt att säkerställa detta.

Det är även möjligt att styra omfattningen av motiveringarna genom att uppräta fler fraser som kan utnyttjas på det riksomfattande planet och på samma sätt även beslutsmallar som kan redigeras för att lämpa sig för ett enskilt fall. Tillräcklig utbildning och tillräckliga anvisningar

ska även erbjudas för användningen av sådana mallar. Till denna del har man bedömt att det är motiverat att ändra lagstiftningen på grund av handledningskonsekvenserna, men de nämnda åtgärderna behövs som stöd för ett maximalt genomförande av ändringen.

För att göra rättegångsförfarandet smidigare är det i sig möjligt att utfärda bestämmelser om att åklagarens syn på det lämpliga förfaringssättet i princip ska iakttas. En sådan lösning står i samklang med den akusatoriska principen. Domstolarnas roll som den yttersta övervakaren av att förfarandet är rättvist ska dock fortfarande omfatta att de kan förordna att ett ärende ska behandlas även i ett annat förfarande eller åtminstone att de ska ha möjlighet att bedöma om de lagstadgade förutsättningarna för en förenklad processuell form är uppfyllda på annat sätt än åklagaren. Det är inte ändamålsenligt att förfaringssättet ändras så sent som då behandlingen pågår, även om sådana överföringar i viss mån oundvikligen hör till systemet.

Det är möjligt att tänka sig att utvidga tillämpningsområdet för utevarohandläggning ännu mer, eftersom man i vissa stater har tillägnat sig en möjlighet att behandla även väldigt allvarliga brottmål trots svarandens utevaro. Enligt Europadomstolens avgörandepraxis ska en svarande som dömts till ett straff då ha möjlighet att få sitt ärende behandlat på nytt. I Finland är en förutsättning för att behandla ett ärende på nytt att svarandens frånvaro berott på ett laga förhinder. Grundlagsutskottet har dock i samband med den senast genomförda lagändringen ansett att det är behövt att ännu noggrant överväga regleringens tillämpningsområde, i synnerhet i fråga om maximistraffen för de åtalade som dömts utan att vara närvarande (GrUU 5/2018 rd, s. 4). Sett till detta har man beslutat sig för att avhålla sig från reglering som innehåller maximistraff.

Vid beredningen har man dessutom behandlat flera andra frågor, men de har inte föranlett förslag till lagändringar. Dessa har behandlats i bedömningspromemorian för smidigare straffprocesser. En del av de andra åtgärder som gör straffprocessen smidigare bereds i det andra skedet av arbetsgruppens projekt.

Ett alternativ är naturligtvis även att den nuvarande regleringen inte ändras till någon del eller åtminstone inte i den föreslagna omfattningen. Detta skulle dock inte effektivisera förfarandet lika avsevärt och inte heller möjliggöra att myndigheternas resurser riktas på ett ändamålsenligare sätt än för närvarande.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

5.2.1 Allmänt

Den finns många förenande särdrag i den europeiska regleringen kring straffprocessen, vilka har sitt ursprung i den gemensamma rättstraditionen, men även i till exempel Europadomstolens avgörandepraxis och numera allt oftare även i unionsregleringen. Till exempel är de centrala rättigheterna för en svarande i stor utsträckning enhetliga i jämförelseländerna, även om det kan förekomma variation i genomförandesätten mellan länderna.

Likaså är det typiskt att det finns olika aktörer i straffprocessen – i allmänhet fungerar polisen som förundersökningsmyndighet, åtal drivs i allmänhet på centraliserat sätt vid en åklagarmyndighet som grundats för detta ändamål och rättstvister av den mest krävande arten når domstol. Ett annat gemensamt utvecklingssärdrag är att en avsevärd siffermässig del av brottmålen behandlas antingen utifrån ett straff som påförts av antingen polisen eller åklagaren, vilket i allmänhet är en bot.

I jämförelseländerna har man dock utvecklat olika summariska straffprocessförfaranden, som delvis har gemensamma särdrag med de förfaranden som redan används i Finland. I flera jämförelseländer, i synnerhet i Sverige och i Estland, har förfarandet strömlinjeformats i högra grad än i Finland. Förenklade processuella former har visat sig vara väldigt populära i dessa och de har förkortat behandlingstiderna avsevärt. Således är behandlingstiden i brottmål i första instans i till exempel Estland i snitt 36 dagar enligt CEPEJ:s landspecifika uppgifter, även om rättsvårdens andel av statsbudgeten ligger tydligt under medelvärdet i Europarådets medlemsländer.

På samma sätt som i de flesta andra nordiska länderna regleras straffprocessen i en omfattande allmän lag i Sverige. Rättegångsbalken (RB) innehåller bestämmelser om förundersökning, tvångsmedel, rättegångsförfarandet och ändringssökande. Den centrala straffprocesslagen i Norge utgörs av lov om rettergangsmåten i straffesaker, det vill säga straffprocessloven (strpl.), som i likhet med svenska RB innehåller bestämmelser även om förundersökning. I den estniska rätten avskiljs egentliga brott (kuriteod) och förseelser (väärteod) från varandra. Straffprocesslagen, det vill säga kriminaalmenetluse seadustik (KrMS), gäller endast för behandlingen av egentliga brott. Lagen innehåller bestämmelser även om förundersökning och tvångsmedel. I England finns det flera rättsakter som gäller straffprocessen, varav Police and Criminal Evidence Act (PACE) kan nämnas som kanske den viktigaste.

5.2.2 Förundersökning

5.2.2.1 Sverige

Enligt 23 kap. 1 § i svenska RB ska förundersökning förrättas om det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Målet med förundersökningen är att utreda om någon skäligen kan misstänkas för ett brott och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot honom (23 kap. 2 § i RB). Beslut att inleda en förundersökning ska fattas av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren (23 kap. 3 § i RB). I förundersökningskungörelsen (FUK), som innehåller närmare bestämmelser om kungörelser som gäller förundersökning, föreskrivs att en polisman som kommer till platsen för ett brott ska vidta de åtgärder som behövs redan innan ett beslut om att förrätta förundersökning har fattats (FUK 3 a §). Dessutom ska undersökning om möjligt genomföras direkt på brottsplatsen.

En avsevärd del av brottmålen avslutas utan att genomföra förundersökning. Till exempel enligt årsredovisningen för år 2023 uppgick antalet ärenden som inkommit till polisen, med undantag för ordningsböter, till 1 254 523 och i 749 196 ärenden lades behandlingen ner utan att genomföra förundersökning, vilket motsvarar så gott som 60 procent av ärendena (Polismyndighetens årsredovisning 2023, s. 45). Enligt 9 § i polislagen ska en polisman, när han får kännedom om ett brott som hör under allmänt åtal, lämna rapport om det till sin förman så snart det kan ske. En polisman får lämna rapporteftergift om brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt och det är uppenbart att brottet inte skulle föranleda annan påföljd än böter.

I Sverige leds en förundersökning i regel av åklagaren, om det inte handlar om ett brott av enkel karaktär. Om förundersökningen inletts av polisen och det inte handlar om ett enkelt brott, kan åklagaren åta sig att leda den så fort det är möjligt att namnge en misstänkt i brottmålet. Lagen fastställer inte när det handlar om ett enkelt brottmål, utan detta fastställs i föreskrifterna om och vägledningarna av högsta åklagarmyndigheten och polismyndigheten. Åklagaren leder förundersökningen även i andra fall, om det är motiverat av särskilda skäl. När förundersökningen leds av åklagaren, kan han eller hon använda en polismyndighet som hjälp.

Åklagaren kan även förordna att en polisman ska vidta en åtgärd som hör till förundersökningen, om det är ändamålsenligt med beaktande av åtgärdens karaktär. I praktiken sköts undersökningsåtgärderna i allmänhet av polisen. Leds förundersökningen av någon annan än åklagaren, ska undersökningsledaren hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång, i den mån det behövs med hänsyn till brottets beskaffenhet eller omständigheterna i övrigt (2 § i FUK).

Grundas ersättningsanspråk på ett brott som hör under allmänt åtal, är åklagaren i princip skyldig att utföra talan på begäran av målsäganden (22 kap. 2 § i RB). Grunderna för undantag motsvarar regleringen i Finland, det vill säga att det inte föreligger någon skyldighet, om drivandet av ett ersättningsanspråk orsakar avsevärda olägenheter eller om ersättningsanspråket är uppenbart ogrundat. Enligt lagen ska målsäganden framföra en begäran till undersökningsledaren eller åklagaren och lämna uppgift om de omständigheter på vilka det grundas. Å andra sidan ska myndigheterna ge målsäganden information, om man i förundersökningen upptäcker att det är möjligt att framföra ett ersättningsanspråk utifrån ett brott.

Det finns bestämmelser om de rättigheter och skyldigheter som ska meddelas till den som förhörs till exempel i 12–13 c § i FUK. I 12 b § i FUK föreskrivs att en underrättelse i princip får sändas med posten eller på elektronisk väg, om det inte av särskilda skäl kan antas att mottagaren inte skulle få underrättelsen på detta sätt. Enligt 12 c § i FUK ska den misstänkte underrättas om möjligheten till straff lindring, om han ger information som är synnerligen betydelsefull för utredningen av brottet.

Praxis för att motivera ett beslut om åtalseftergift är väldigt koncis i Sverige. I allmänhet motiveras sådana beslut endast frasartat genom att upprepa de vid respektive fall tillämpliga förutsättningarna som framgår av lagen för grunden för åtalseftergiften. Till exempel i det beslut som avslutade den synnerligen omfattande förundersökningen av mordet på statsminister Olof Palme omfattade motiveringarna endast en mening, det vill säga att den misstänkte är avliden (beslut 10.6.2020, ärende AM-26929-17). Till denna del finns det dock skäl att observera att den svenska regeringsformen inte innehåller någon uttrycklig rätt att få ett motiverat beslut på samma sätt som i 21 § i den finländska grundlagen.

5.2.2.2 Norge

I Norge ska en anmälan om brott enligt 223 § i strpl. göras till polisen eller åklagaren. En muntlig anmälan ska ändras till skriftlig form, dateras och undertecknas. Förundersökning förrättas om det utifrån brottsanmälan eller andra förhållanden finns en motiverad orsak till det. Med andra ord gäller en principiell förundersökningsskyldighet, som gäller även misstänkta i åldern 12–15 år under ansvarsåldersgränsen (224 §). Åklagaren är undersökningsledare, men polisen ansvarar för att genomföra undersökningen. Åklagaren fattar beslut om förundersökningens förlopp och om nedläggning av den. Å andra sidan kan polisen på grund av en fullmakt eller situationens brådskande karaktär ha vissa befogenheter (225 §).

Under förundersökningen kan polisen förhöra personer genom att i tillämpliga delar iaktta vad som föreskrivits om förhör i rättegång (230 § och de bestämmelser till vilka det hänvisats i den). Det finns ingen uttrycklig reglering om hur den förhördes rättigheter ska refereras för honom eller henne under ett förhör (se till exempel 232 och 235 §). När en målsägande hörs för första gången, ska man bland annat fråga om han eller hon har något ersättningsanspråk. Om ett ersättningsanspråk läggs fram, ska även dess belopp och grunder anges noggrant (236 §).

5.2.2.3 Danmark

I Danmark ansvarar polisen för att undersöka brott (lov om politiets virksomhed, 2 §). Det finns närmare bestämmelser om polisens uppgifter, organisation och samarbete i rättsvårdslagen (lov om rettens pleje, det vill säga retsplejeloven, RPL), i synnerhet i dess 11 kap. Danmark har delats in i tolv polisdistrikt och de flesta åklagarna verkar i anslutning till dessa. Polisdistriktets direktör (politidirektør) är på samma gång chef för denna åklagarenhet. Polisdistriktets verksamhet övervakas av statsåklagarnas byråer och riksåklagarens byrå är den högsta myndigheten i åklagarorganisationen (RPL 99 §).

Enligt 96 § i RPL har åklagarna till uppgift att i samarbete med polisen väcka och driva åtal enligt vad som bestäms i den nämnda lagen. Enligt RPL 95 § fungerar riksåklagaren (rigsadvokat), distriktsåklagarna (statsadvokat) och polisdistriktets direktörer (politidirektør) som åklagare. I regel fattar polisdistriktets direktörer beslut om att väcka åtal (719 §). I Danmark har åklagarna en övervakande roll i förhållande till polisen. Distriktsåklagaren övervakar polisdistriktets verksamhet i handläggningen av brottmål och behandlar klagomål som gäller beslut som fattats av polisdirektörerna (101 § 2 mom.).

Enligt 742 § i RPL förrättas förundersökning, på samma sätt som i Norge, antingen utifrån en anmälan om ett brott eller på polisens eget initiativ. Det ser inte ut som om lagen innehåller bestämmelser som förutsätter att en anmälan ska registreras i det sista nämnda fallet.

5.2.2.4 Estland

I Estland utgörs förundersökningsmyndigheterna utöver polisen av många förvaltningsmyndigheter inom deras verksamhetsområde, såsom skatt-, miljö- och konkurrensmyndigheterna (31 och 212 § i KrMS). Åklagaren styr förundersökningen och säkerställer att den är laglig. Åklagaren har befogenhet att lägga ned en förundersökning och även ändra en förundersökningsmyndighets beslut (30 och 213 §). Antingen förundersökningsmyndigheten eller åklagaren kan inleda en förundersökning (193 §). Dessutom ansöker åklagaren om olika tillstånd som gäller tvångsmedel till exempel från förundersökningsdomarna, om åklagaren inte själv kan bevilja tillståndet. Under förundersökningen är det möjligt att hålla förhör över en fjärranslutning (69 §) eller så kan även ett skriftligt utlåtande begäras av ett vittne (69² §). Sättet att ge information om rättigheterna för den som förhörs har inte reglerats närmare (68 och 75 §).

Förundersökning ska inledas, om det finns skäl att misstänka att ett brott ägt rum och det inte finns någon grund för att avstå från åtgärder. Det finns inte någon särskild reglering om registrering av anmälningar om brott, även om lagen innehåller bestämmelser om registrering av en anmälan som gjorts muntligen på brottsplatsen eller per telefon (195 §). Förundersökningsmyndigheten eller åklagaren ska inom tio dagar från det att en anmälan gjorts ge information om åtgärdseftergifter med stöd av föreskrifterna i 199 § 1 eller 2 mom. i lagen. Dessutom är åtgärdseftergifter möjliga bland annat då ett offentligt intresse i anknytning till brottet eller gärningsmannens skuld inte förutsätter någon straffprocess (202 §).

Lagen gör skillnad mellan förordnande (määrus) och ”motiverade förordnanden” (põhistatud määruse), av vilka endast det sista nämnda innehåller egentliga motiveringar (145 §). Det är möjligt att låta bli att motivera åtgärdseftergifter (206 §). Målsäganden har dock möjlighet att överklaga ett sådant avgörande och avgörandet med anledning av en överklagan ska motiveras (207 §).

I det skede då förundersökningen avslutas bedömer förundersökningsmyndigheten först om tillräcklig bevisning inhämtats i ärendet för att göra ett avgörande och sänder därefter materialet till åklagaren. På begäran av åklagaren ska man även sammanställa ett sammandrag av de omständigheter som kommit fram i förundersökningen (222 och 153 §). Därefter har åklagaren möjlighet att konstatera att förundersökningen har avslutats, begära en tilläggsundersökning eller fatta ett beslut om åtalseftergift (223 §). Förundersökningsprotokollet ställs i princip till parternas förfogande elektroniskt eller på begäran på papper. Efter att ha mottagit förundersökningsprotokollen ska parterna framföra eventuella begäranden inom tio dagar och åklagaren ska avgöra dessa inom tio dagar. Begäran kan gälla till exempel användning av ett lättare förfarande eller inhämtning av ett nytt bevis. Även om en begäran avslås, kan den upprepas i domstol (225 §).

5.2.2.5 Tyskland

Den allmänna lagen i den tyska straffprocessrätten utgörs av Straffprozessordnung (StPO). Enligt den kan en anmälan om brott göras till en åklagare, polisen eller en domstol. En muntlig anmälan ska redigeras i skriftlig form och på begäran ska en bekräftelse om att anmälan mottagits ges till offret (158 §). I Tyskland har åklagaren en skyldighet att inleda en undersökning direkt då han eller hon blir medveten om ett eventuellt brott som inte är ett målsägandebrott. Efter att ha blivit medveten om ett brottmål kan åklagaren besluta om han eller hon själv gör undersökningen eller om han eller hon kräver att polisen gör den. Enligt 161 § i lagen kan åklagaren be om hjälp för att utreda ärendet av polisen och därtill av vilken annan myndighet som helst.

Ett särdrag i den tyska straffprocessen är undersökningsdomarna (Ermittlungsrichter), som omfattas av regleringen i 162 § i StPO. Undersökningsdomaren har till uppgift att fatta beslut om olika tvångsmedel. Dessutom förhör undersökningsdomarna vittnen då avsikten är att ersätta hörandet i huvudförhandlingen med en videoinspelning under undersökningen. Ett sådant förfarande kan användas till exempel för att höra offer för sexualbrott. Å andra sidan har polisen ett allmänt ansvar att utreda brott.

Polisen har en skyldighet att skicka alla uppgifter som den innehar utan dröjsmål till åklagaren (163 §). Polisen ska iaktta åklagarens krav och föreskrifter i undersökningen av ett ärende. I praktiken kan åklagarens förfaringssätt avvika enligt delstat i Tyskland, eftersom de närmare föreskrifter och anvisningar som gäller för åklagarna är delstatsspecifika.

5.2.2.6 England

En av särdragen i den engelska rätten är att polisen och åklagarmyndigheten har avskilts från varandra på ett accentuerat sätt, även om de från fall till fall för ett nära samarbete. Polisen ansvarar för att undersöka brott och förundersökning (criminal investigation) fastställs i anvisningen om den (Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (section 23(1)) Code of Practice) som en undersökning som görs av polisens personal i syfte att utreda om åtal ska väckas mot personen eller om en åtalad har gjort sig skyldig till brott (2.1). Enligt samma anvisning fungerar polisen i enlighet med definitionerna som undersökningsledare (the officer in charge of an investigation). Utöver undersökningsledaren kan det finnas en separat aktör som fattar beslut om materialets offentlighet (the disclosure officer), vars uppgift är att avgöra om materialet ska sekretessbeläggas och att skicka det till åklagaren och på begäran av denne till försvaret.

Det finns anvisningar om bland annat förhör med en misstänkt i anvisningen Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) – Code C. Föreskrifterna i denna anvisning gäller dock

inte för vittnen (11.22). Enligt anvisningen ska förhör med en misstänkt primärt hållas på en polisstation, om inte ärendets brådskande karaktär eller någon annan orsak förutsätter att det hålls annanstans (11.1). Ett förhör kan dock hållas över en fjärranslutning mellan polisstationerna (11.21). En misstänkt ska underrättas om hans eller hennes rättigheter före förhöret (11.2).

Anvisningen innehåller även föreskrifter om bland annat upptagning av behövliga uppgifter, vilket kan ske skriftligt, till en videosinspelning, en ljudinspelning eller en datordisk (4.1). Dessutom gäller anvisningen för beredningen av förundersökningsmaterialet för åklagaren och i anknytning till det har man gett vissa föreskrifter som påminner om förundersökningssamarbetet. Polisen kan till exempel göra en förfrågan om åklagarens syn på förundersökningsmaterialets betydelse med tanke på undersökningen (6.1). I praktiken är samarbetet mellan polisen och åklagaren tätast i allvarliga brott, för vilka det finns gemensamma undersökningsteam. I mindre brott, vars antal kvantitativt sett är störst, det vill säga omkring två tredjedelar, utföra polismyndigheten även åtalsprövningen.

5.2.3 Rättegångsförfarandet

5.2.3.1 Sverige

I Sverige har straffprocessregleringen utvecklats kraftigt under de senaste åren för att överensstämma med det så kallade kanaltänkandet, det vill säga på så sätt att olika brottmål dirigeras till det förfarande som lämpar sig bäst för dem. Detta har genomförts genom att utveckla handläggningen av stora brottmål och å andra sidan genom den snabbare lagföringen av lindrigare brottmål, vilken startats i experimentellt syfte med ett mål om att i enlighet med den så kallade principen om en kontaktpunkt så ofta som möjligt genomföra undersökningen och delgivningen av stämningen direkt på brottsplatsen. Detta förfarande har sedermera föreskrivits som ett riksomfattande förfarande och det har avsevärt effektiviserat behandlingen av brottmål. Behandlingstiden från det att ett brott begåtts till domen var år 2022 omkring sju veckor och användningsgraden för förfarandet var relativt hög – det användes i 36 procent av alla brottmål i de tingsrätter som deltog i experimentet. De vanligaste brottmål som handlagts i förfarandet var narkotikabrott, butiksstölder och olovlig körning. Syftet med förfarandet har varit att påskynda handläggningstiderna för såväl så kallade massbrott, dock genom att säkerställa att rättsskyddet tillgodoses och att undersökningen är av hög klass.

I det påskyndade förfarandet är målet att vidta de behövliga undersökningsåtgärderna direkt efter gärningen, varvid man undviker till exempel att föröka få tag på vittnen på nytt senare. En jourhavande undersökningsledare stödjer de polispatruller som arbetar på fältet och ger instruktioner om hur undersökningen ska göras och säkerställer genom frågor att inga viktiga förundersökningsåtgärder har förbisetts. Den jourhavande undersökningsledarens roll är således central. Även feedback på straffprocesskedjan mellan de olika myndigheterna har ansetts vara viktigt för förfarandets framgång. Den misstänkte ges information om den preliminära handläggningstiden i tingsrätten och information om när åtalshandlingarna färdigställs. Alternativt, om den misstänkte erkänner gärningen och de lagstadgade förutsättningarna är uppfyllda, är det möjligt att ge den misstänkte ett strafföreläggande, som åklagaren senare styrker.

Även effektivitet i delgivningsförfarandet är en central omständighet för den påskyndade handläggningen. För experimentet infördes ett nytt delgivningssätt, tillgänglighetsdelgivning, där den misstänkte direkt i samband med undersökningen på brottsplatsen och gripandet ges information om när handlingarna är tillgängliga från tingsrätten. Handlingarna skickas även till den adress som den misstänkte meddelat per post eller e-post. Dessutom informeras den

misstänkte redan på brottsplatsen om den preliminära tidpunkten för huvudförhandlingen. Den jourhavande undersökningsledaren bedömer när ärendets handlingar färdigställs, det vill säga hur lång tid undersökningen tar, och väljer någon av de sammanträdestidpunkter som överenskommit i förväg. Det effektiva delgivningsförfarandet har bedömts minska antalet inställda huvudförhandlingar med upp till fem procentenheter.

Den separata delgivningslagen har utfärdats om delgivningsförfarandet. Det handlar om en allmän lag som ger företräde åt andra bestämmelser, om det i den övriga lagstiftningen finns specialbestämmelser om delgivning (1 §). I lagen finns det bestämmelser bland annat om att stämningssmannadelgivning enligt delgivningslagen kan förrättas även i en situation där de handlingar som ska delges inte är tillgängliga för stämningssmannen (33 §). I så fall är det möjligt att skriftligt delge uppgifterna i ärendet och skicka de egentliga handlingarna i efterskott. Enligt delgivningsförordningen kan muntlig delgivning förrättas personligen, men även per telefon (8 §). Delgivningsförordningen innehåller likaså bestämmelser om ovan nämnda förenklade delgivningssätt, det vill säga tillgänglighetsdelgivning (20 a–20 e §).

Det finns bestämmelser om avgörande av ett brottmål utan huvudförhandling, det vill säga i skriftligt förfarande, i 45 kap. i RB. I 4 § 5 mom. i kapitlet föreskrivs att man i stämningssökan bland annat ska meddela åklagarens eventuella önskemål om hur ärendet ska behandlas. Utan huvudförhandling kan en domstol med stöd av 10 a § i samma kapitel ge ett annat avgörande än en dom, ge en frikännande dom om åtalet återkallats på det sätt som föreskrivs i 20 kap. 9 § i RB eller ge en dom, om det handlar om ett ärende där det inte föreligger grunder för att döma ut ett strängare straff än böter eller ett villkorligt fängelsestraff eller en kombination av dessa. I den sist nämnda situationen är en ytterligare förutsättning att ingen av parterna begär att huvudförhandling ska hållas och huvudförhandling inte anses vara behövlig sett till den utredning som fåtts i ärendet. Dessutom ska svaranden ha underrättats om detta förfarande och rätten till huvudförhandling. Med andra ord förutsätts inget uttryckligt samtycke.

Ett ärende kan även avgöras trots svarandens utevaro, vilket föreskrivs i 46 kap. i RB. Om svaranden uteblir från ett sammanträde i rätten, till vilket han eller hon ålagts att infinna sig personligen, ska domstolen enligt 15 § i ovan nämnda kapitel i första hand bedöma om målet kan behandlas trots utevaron. Det finns bestämmelser om förutsättningarna för utevarohandläggning i 15 a § i samma kapitel. Enligt bestämmelsen är den allmänna förutsättningen att saken kan utredas tillfredsställande trots svarandens personliga utevaro. Dessutom ska någon av de tre alternativa förutsättningarna vara uppfyllda. Den första är att det inte finns anledning att döma ut någon annan påföljd än böter, fängelse i högst sex månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening. För det andra blir utevarohandläggning aktuell om den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit. Den tredje situationen är att den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.

5.2.3.2 Norge

Srpl. 20 kap. reglerar bötesförfarandet (forelegg). Om åklagaren anser att ett brott kan försonas med böter, kan han eller hon förordna en bot eller även vissa andra påföljder. Ändringssökande omfattas av vissa begränsningar, men en bötfälld person kan motsätta sig böterna (259 §) eller kräva att ärendet handläggs på nytt i domstol (261 §). Om domstolen anser att den sist nämnda ansökan är klart ogrundad, kan den avslås direkt.

På åklagarens begäran och med samtycke av svaranden kan underrätten avgöra ett ärende utan huvudförhandling i de situationer som föreskrivs i 248 § i strpl. (tilståelsesdom). Förutsättningen är att svaranden erkänner gärningen i domstol och att det finns någon annan

utredning till stöd för erkännandet. I förfarandet är det möjligt att handlägga brott för vilka det strängaste föreskrivna straffet är högst 10 års fängelse. Åklagaren ska i sin begäran lägga fram motiveringar till förfarandets lämplighet. Även i förundersökningen görs en förfrågan om svaranden erkänner eller ger samtycke (233 §).

Enligt 281 § i strpl. är det möjligt att handlägga ett ärende i huvudförhandling trots svarandens utevaro, om åklagaren yrkar på ett straff på högst ett års fängelse. Förutsättningen är att svarandens närvaro inte anses vara behövlig för att utreda ärendet och därtill att han eller hon har samtyckt till handläggning trots sin utevaro, är frånvarande utan laga förhinder eller undviker rättegången efter att stämning delgetts. Dessutom innehåller 282 § i strpl. bestämmelser för en sådan situation att svaranden har dömts till straff i sin utevaro och han eller hon haft ett laga förhinder.

5.2.3.3 Danmark

I Danmark kan polisen för det första meddela ett bötesföreläggande (bødeforelæg). Om den misstänkte inte betalar boten, överför polisen ärendet till domstol. I bötesföreläggandet anges tidsfristen för svaranden för att kräva att huvudförhandling hålls vid äventyr att domstolen avgör ärendet skriftligt utan separat meddelande. Ett sådant avgörande omfattas av ett förbud mot ändringssökande. Under förundersökningen kan ett ärende behandlas i domstol på begäran av polisen (694 § i RPL). Om svaranden erkänner brottet i ett sådant sammanträde och övriga lagstadgade förutsättningar är uppfyllda, kan ärendet avgöras direkt i domstol genom att iaktta det förenklade förfarandet (831 §). Personbevisning tas inte emot och även den övriga bevisningen är begränsad. I handläggningen ligger fokus på diskussionen om påföljderna.

På begäran av åklagaren kan ett ärende även behandlas om svaranden uteblir från huvudförhandlingen, om de lagstadgade förutsättningarna är uppfyllda (855 §). Det är möjligt att förfara på detta sätt för det första om svaranden undviker rättegången efter att ha delgetts stämning. För det andra kan förfarandet användas, om svaranden uteblir från en fortsatt handläggning efter att först ha varit närvarande. För det tredje kan ett ärende handläggas trots utevaro, om påföljden kan vara högst ett års ovillkorligt fängelse eller vissa andra påföljder och svaranden samtyckt till detta. Den fjärde tillämpningssituationen utgörs av fall då svaranden döms till ett villkorligt fängelsestraff på högst sex månader. I det senast nämnda fallet ska stämningen ha delgetts och i det ska man ha meddelat ett hot om att ärendet kan avgöras först efter att svaranden uteblivit utan laga förhinder.

5.2.3.4 Estland

I Estland handläggs största delen av brottmålen i det tre olika förenklade förfaranden: det korta förfarandet, uppgörelseförfarandet och orderförfarandet. I det korta förfarandet (lühimenetus, 233–238 § i KrMS) baserar sig domstolens avgörande på förundersökningsprotokollet och därtill kan svaranden höras om han eller hon så önskar. Förfarandet förutsätter att åklagaren och svaranden ansöker om det skriftligt. Således förutsätts inte något samtycke av målsäganden. I det korta förfarandet är det möjligt att handlägga alla andra ärenden än sådana brottmål för vilka det föreskrivna maximistraffet är livstidsfängelse. För svaranden är fördelen med förfarandet att han eller hon direkt med stöd av lagen får ett straff som är en tredjedel kortare. Rätten att söka ändring har begränsats så att åklagaren inte får överklaga ett tillräknande avgörande och försvaret inte får överklaga ett frikännande avgörande.

I uppgörelseförfarandet (kokkuleppemenetus, 239–250 § i KrMS) kommer åklagaren och svaranden överens om ett straff, som domstolen i princip stadfäster enligt uppgörelsen. Domstolen kan dock även vägra att stadfästa en uppgörelse utifrån de lagstadgade grunderna

och återförvisa ärendet till åklagaren. Förfarandet förutsätter även samtycke av målsäganden, vilket kan inhämtas i förundersökningen. I praktiken samtycker målsägandena ofta till förfarandet, eftersom deras ersättningsanspråk även stadfästs som en del av avgörandet. Förfarandet lämpar sig inte för allvarligare brott, men i domstol förrättas en kort huvudförhandling, där det säkerställs att svaranden förstått uppgörelsens innehåll och ingått den frivilligt. Rätten att söka ändring har begränsats främst till processuella frågor.

Orderförfarandet (käskmenetus, 251–256 § i KrMS) en form av ett bötesförfarande. Det lämpar sig endast för brott av den lindrigare grad, det vill säga av grad II, där maximistraflet är fem års fängelse. Dessutom ska ärendet i fråga om bevisning vara tydligt och åklagaren ska anse att det tillämpliga straffet är böter. Förfarandet startar utifrån en begäran av åklagaren och det är skriftligt. Svaranden har möjlighet att överlämna ett skriftligt svaromål till domstolen. Om svaranden motsätter sig orderförfarandet, överförs ärendet till en fullskalig rättegång.

Det korta förfarandet och uppgörelseförfarandet kan dessutom påskyndas (kiirmenetlus, 256¹–256⁵ § i KrMS). Förutsättningen är att det handlar om ett brott av grad II och att ärendet i fråga om bevisning är klart. Åklagaren kan ansöka om påskyndat förfarande inom 48 timmar från det att svaranden hörts som misstänkt eller gripits. I ärendet förrättas ett småskaligt sammanträde.

En kallelse att infinna sig till förundersökning, åklagarmyndigheten eller domstol kan delges per telefon eller med något annat kommunikationsmedium. Bland annat om mottagaren så begär, kan skriftlig stämning dock användas, vilken kan sändas även elektroniskt. Mottagaren ska kvittera delgivningen. Elektronisk delgivning kan även genomföras i informationssystemet E-File, varvid delgivningen anses ha getts lagligen även då mottagaren öppnat handlingen. Delgivning till ett stort antal offer eller om det i ärendet finns offer som förblivit okända kan göras även via en dagstidning.

5.2.3.5 Tyskland

I 407–412 § i tyska StPO finns det bestämmelser om strafförelägganden (Strafbefehlen). Om åklagaren inte anser att det är behövligt att hålla huvudförhandling, kan han eller hon göra en begäran om detta förfarande, där ärendet prövas och avgörs skriftligt. Förfarandet lämpar sig för lindriga brott och i det är det möjligt att förordna böter eller vissa andra påföljder, såsom körförbud, en förverkandepåföljd eller ett djurhållningsförbud. Om svaranden har ett biträde, är det dessutom möjligt att i förfarandet döma ut ett villkorligt fängelsestraff på högst ett år.

Dessutom innehåller 417–420 § i StPO bestämmelser om påskyndat förfarande (Beschleunigtes Verfahren). Detta förfarande lämpar sig för fall där de faktiska omständigheterna är enkla eller där bevisningen är klar. Förfarandet startar utifrån en begäran av åklagaren. I ärendet ska huvudförhandlingen i allmänhet inledas inom en vecka från begäran. I förfarandet är många av kraven på en fullskalig rättegång nedsatta, till exempel finns det inget behov av att upprätta en skriftlig stämningsansökan, personbevisningen kan ersättas med protokollförda utlåtanden och domstolen avgör i vilken omfattning bevisning tas emot. I förfarandet är det möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst ett år.

5.2.3.6 England

I England fastställs den domstol som avgör ett ärende utifrån dess allvar. Magistrates' court kan döma ut ett fängelsestraff på högst ett år, men de allvarligare brottmålen överförs till Crown Court. Största delen av ärendena är lindriga och stannar kvar för behandling i Magistrates' court, där en första handläggning förrättas i alla mål. Ett särdrag som bör betonas i den engelska domstolsprocessen i förhållande till Finland är att en domstol inte överhuvudtaget behöver

värdera bevisningen, om svaranden medger sin skuld (guilty plea). Största delen av svarandena, omkring tre fjärdedelar, erkänner brott, varvid ingen egentlig huvudförhandling överhuvudtaget hålls. I praktiken leder ett erkännande av svaranden med andra ord till en form av ett förenklat domstolsförfarande, som tillämpas i största delen av ärendena.

I straffprocessen används flera incitament för att få ett erkännande. I allmänhet kan en stor del av de erkända brotten handläggas i Magistrates' court, där behandlingstiderna är snabbare. Dessutom leder ett erkännande till att straffet sänks med högst omkring en tredjedel. Försvaret kan även före rättegången förhandla med åklagaren om nedläggning av enskilda åtalpunkter eller sänkning av åtalet, för vilket svaranden i ersättning medger åtalet (charge bargains).

De potentiella delgivningssätten i brottmål är enligt föreskrifterna i del 4 i The Criminal Procedure Rules 2020 att överlåta en handling (4.3., handing over a document), lämna den på eller posta den till svarandens adress (4.4., leaving or posting a document), elektroniskt utbyte av handlingar (4.5., document exchange, DX) och elektronisk delgivning (4.6., service by electronic means). Det sist nämnda delgivningssättet ska användas om det är möjligt (4.2.). Om det anses att någon skymfat domstolen (contempt of court), ska en delgivning om detta dock förrättas genom att överlåta handlingen till mottagaren (4.7.). Å andra sidan kan en domstol tillåta även att ett annat delgivningssätt används (4.9.).

Om svaranden uteblivit från huvudförhandlingen, anses han eller hon i princip ha bestridit åtalet och han eller hon förordnas att hämtas (24.12.). Ett åtal kan dock medges i mindre brottmål genom ett skriftligt meddelande. Om ett sådant meddelande inte återkallas före huvudförhandlingen, kan ärendet avgöras i skriftligt förfarande utan att åklagaren är närvarande (24.8.). Små brottmål kan behandlas även elektroniskt (automatic online conviction option), varvid det inte förutsätts att svaranden är närvarande i domstolen (24.9.).

6 Remissvar

Flera remissinstanser understödde förslagets grundläggande lösningar i fråga om utredning av målsägandens privaträttsliga anspråk, men de gjorde vissa preciserande anmärkningar. Dessa remissinstanser utgjordes av åtminstone Polisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket, Helsingfors tingsrätt, Lapplands tingsrätt, riksdagens justitieombudsman, Finlands domareförbund, Finlands Advokater, Brottsofferjouren, Finlands näringsliv och Amnesty International. I sitt utlåtande föreslog centralkriminalpolisen att målsäganden bereds tillfälle att framföra sitt anspråk ”inom skälig tid”. Propositionen har ändrats till de nämnda delarna.

I sina utlåtanden anmärkte inrikesministeriet, Polisstyrelsen och Brottsofferjouren att eftersom åklagarna i praktiken inte ofta för talan om dessa anspråk, är utredningen av dessa i förundersökningen främst ägnat att förbrylla åtminstone privatpersoner. Ofta kan tillämpningspraxis vara tydlig i den mån att man redan i förväg vet att åklagaren låter bli att föra talan om anspråken. Propositionen har inte ändrats till denna del, men remissvaren har beaktats med tanke på den senare lagberedningen.

Många av remissinstanserna understödde de föreslagna ändringarna av registreringen av anmälningar om brott, en del dock med vissa förbehåll. Specialmotiveringen har preciserats med anledning av remissvaren. I sitt utlåtande rekommenderade Polisstyrelsen en objektivare formulering av bestämmelsen om utebliven registrering än den föreslagna formulering som baserar sig på anmälarens syn. Med anledning av utlåtandet av polisinsrättningen i inre Finland har förslaget om sättet att registrera anmälningar preciserats.

Inrikesministeriet och Polisstyrelsen ansåg i sina utlåtanden att helt ospecificerade anmälningar och osakliga eller kränkande meddelanden inte ska registreras på så sätt att inte ens information om dessa sänds till anmälaren. Å andra sidan ansåg åtminstone Brottsofferjouren i sitt utlåtande att anmälaren alltid ska få information om att en anmälan om brott inte registreras. Förslaget har ändrats med ett mål om ett mer balanserat och smidigt förfaringsätt. I remissvaren riktades även uppmärksamhet på målsägandens sekundära åtalsrätt. På grund av detta föreslås att 1 kap. 14 § i lagen om rättegång i brottmål ska ändras.

Riksdagens justitieombudsman, diskrimineringsombudsmannen och Finlands Advokater föreslog i sina utlåtanden att man till bestämmelsen om när förundersökning inte görs fogar ett viktigt allmänt eller privat intresse som en bedömningsförutsättning. Bestämmelsens föreslagna ordalydelse har ändrats utifrån remissvaren.

I vissa utlåtanden understöddes förslagen om förundersökningssamarbete och förfarandet med avslutande utsaga, men flera remissinstanser förhöll sig även reserverat till förslagen och uttryckte sin oro för tillräckligheten i myndighetsresurserna och anmärkte att redan de nuvarande bestämmelserna möjliggör ett bredare förundersökningssamarbete.

Med anledning av remissvaren har preciseringar gjorts i regeringspropositionen även i fråga om förslagen om underrättelserna till misstänkta och personer som förhörs, informationen i förundersökningen och lindringen av motiveringsskyldigheten. I sitt utlåtande har Åklagarmyndigheten föreslagit en ännu längre gående lindring av motiveringsskyldigheten, till exempel enligt den svenska modellen, på så sätt att i princip endast den tillämpade bestämmelsen nämns som motivering. På grund av parternas rättsskydd och kraven i 21 § i grundlagen har man dock bedömt att en så långt gående lindring inte är möjlig.

I flera utlåtanden har man understött den föreslagna regleringen om offentlig delgivning i synnerligen omfattande brottmål. Vissa remissinstanser har önskat att man ytterligare preciserar vad "ett väldigt stora antal" i praktiken innebär. En flexibel regleringslösning har fortfarande ansetts vara det bästa alternativet, även om man strävat efter att ytterligare precisera tillämpningsområdet i specialmotiveringen. På grund av remissvaren har motiveringarna även i övrigt preciserats, dock med en enkel regleringslösning som mål.

Förslaget om att utvidga användningsområdet för telefondelgivning har understötts i många utlåtanden. Vissa remissinstanser har betonat svårigheterna i anknytning till telefondelgivning, såsom att identifiera mottagaren och säkerställa att han eller hon förstår delgivningen. Förslaget har dock inte ändrats, eftersom telefondelgivning, i sådana situationer där den är lämplig, enligt uppskattning kan göra delgivningsförfarandet smidigare.

Riksdagens justitieombudsman och Helsingfors tingsrätt framförde i sina utlåtanden synpunkter med förbehåll i fråga om förslaget om så kallad stämning när svaranden påträffas av en händelse. I utlåtandet av justitieombudsmannen föreslås en reflektion kring om stämningsmannens arbetsmöjligheter kan förbättras med ett förfarande av telefondelgivningstyp. Förslaget har ändrats i denna riktning utifrån remissvaren.

Remissvaren är delade i fråga om de ändringar som gäller utvidgningen av tillämpningsområdet för skriftligt förfarande och de föreslagna förfarandena. Största delen av remissinstanserna understödde förslaget till alla delar. Biträdande justitiekanslerns ställföreträdare, riksdagens justitieombudsman, Helsingfors tingsrätt och Amnesty International förhöll sig reserverat till att tillämpningsområdet för skriftligt förfarande utvidgas. I utlåtandena anmärkte man till exempel att utvidgningen av tillämpningsområdet innebär att många brott med komplexa brottsbeskrivningar börjar omfattas av skriftligt förfarande. Å andra sidan föreslog

Åklagarmyndigheten i sitt utlåtande att man slopar samtycket av målsäganden och förutsättningen om erkännande av gärningen. Förslaget ändrades inte med anledning av remissvaren, men vissa preciseringar gjordes i specialmotiveringen.

Den föreslagna ändringen om givande av samtycke kritiserades i utlåtandet av biträdande justitiekanslerns ställföreträdare, riksdagens justitieombudsman, högsta domstolen, Helsingfors hovrätt, Mellersta Finlands tingsrätt, Rättstjänstverket, Finlands Advokater och Amnesty International. I utlåtandena ansåg man att i synnerhet erkännande i förundersökningen och ställningen för svaranden som hör till specialgrupper var förknippade med problem. Utifrån remissvaren har man kompletterat specialmotiveringen och avsnittet om propositionens förhållande till grundlagen. Svarandens rättsskydd har stärkts genom att foga ett förslag till bestämmelse för det fallet att svaranden på grund av laga förhinder är förhindrad från att inom utsatt tid begära att huvudförhandling ska hållas. Utifrån remissvaren har man dessutom slopat förslaget om att överföring av ett ärende till huvudförhandlingen hade förutsatt ett särskilt skäl.

Förslaget om utvidgning av utevarohandläggning understöddes i flera utlåtanden. Vissa remissinstanser, såsom riksdagens justitieombudsman och Brottsofferjouren, anmärkte att närvaro främjar även andra mål än att ärendet avgörs. I utlåtandena föreslogs även ett förtydligande av formuleringen av föreslagna 8 kap. 12 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål och de avsedda tillämpningssituationerna. Med anledning av remissvaren har man avstått från detta förslag till bestämmelse, eftersom man ansett att högsta domstolens prejudikat förtydligar rättsläget tillräckligt. I rättspraxis har man ansett att avsiktlig utevaro av svaranden i allmänhet innebär avstående från rätten att bli personligen hörd i det egna ärendet (HD 2015:14, punkt 52 och HD 2016:84, punkt 26).

Helsingfors hovrätt och Amnesty International anmärkte i sina utlåtanden att Förenta nationernas människorättskommitté år 1998 i sina slutsatser framfört en oro i fråga om utevarohandläggning med hänvisning till MP-konventionen (CCPR/C/79/Add.91, 8.4.1998, punkt 15). I de nyaste slutsatserna finns det dock inte rekommendationer om utevarohandläggning. I människorättskommitténs praxis har man därtill ansett att utevarohandläggning är tillåten, så länge som svaranden stämmts in i tid och fått information om det förfarande som är anhängigt mot honom eller henne (se till exempel Maleki mot Italien, CCPR/C/66/D/699/1996, 13.9.1999, punkt 9.3.). Således har den föreslagna regleringen ansetts motsvara även de krav som ställs på en rättvis rättegång i denna konventionsartikel.

Flera remissinstanser har konstaterat att genomförandet av reformen orsakar behov som gäller till exempel utbildning och utveckling av informationssystem. Därför föreslås att lagarna träder i kraft några månader efter att de stadfästs.

Finlands Näringsliv, K-kauppiaaliitto och Finnish Information Security Cluster ansåg i sina utlåtanden att propositionens konsekvensbedömning är bristfällig, eftersom förslagets företagskonsekvenser inte beaktats i situationer där företag har en ställning som målsägande. Så som konstaterats ovan, ändrar den föreslagna regleringen dock inte rättsläget i förhållande till hur ofta åklagaren åtar sig att föra talan om ett anspråk. På grund av detta har man inte identifierat att regleringsförslagen har särskilda företagskonsekvenser.

Utlåtandet av Brottspåföljdsmyndigheten innehåller en reflektion kring en uppgång i verkställigheten av påföljder. I ljuset av de vetenskapliga rönen har sådana konsekvenser bedömts vara små och i varje fall tillfälliga.

Rådet för bedömning av lagstiftningen ansåg i sitt utlåtande att utkastet till proposition väl uppfyller de krav som ställs i anvisningarna om konsekvensbedömning vid lagberedning.

Bedömningsrådet har dock rekommenderat att utkastet till proposition kompletteras enligt rådets utlåtande. Enligt bedömningsrådet ska propositionen innehålla en noggrannare bedömning av konsekvenserna av effektiviseringen av straffprocessen för parterna i ett brottmål och deras rättsskydd. Dessutom finns det skäl att i propositionen reflektera över propositionens konsekvenser för en öppen och offentlig rättegång, då det föreslås att tillämpningsområdet för skriftligt förfarande och utevarohandläggning utvidgas till allvarligare brott. I utlåtandet föreslås dessutom vissa enskilda anmärkningar bland annat om registrering av en anmälan om brott och stämning då en person påträffas av en händelse. Propositionen har kompletterats utifrån bedömningsrådets utlåtande.

7 Specialmotivering

7.1 Förundersökningslagen

1 kap. Bestämmelser om tillämpningsområdet

2 §. *Vad som ska utredas vid förundersökning.* Enligt 1 mom. 3 punkten utreds vid förundersökning bland annat målsägandens privaträttsliga anspråk, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har bett åklagaren föra talan om anspråket.

Det föreslås att punkten preciseras på två sätt. För det första fogas till den en bestämmelse om att ett anspråk utreds genom att målsäganden bereds tillfälle att framföra det inom skälig tid. I praktiken har det förekommit situationer där målsäganden till exempel meddelar han eller hon yrkar på ersättning, men inte preciserar ersättningsanspråket eller dess grunder på något sätt. I förarbetena till lagen konstateras dock att det inte är förundersökningsmyndigheternas uppgift att i detalj utreda till exempel prissättningsgrunderna i fråga om den tillgripna eller skadade egendomen eller arten och omfattningen den skada som orsakats av ett avbrott i målsägandens affärsverksamhet. Förundersökning ska inte heller fördröjas endast för att utreda ett ersättningsanspråk av målsäganden (RP 82/1995 rd, s. 157).

Å andra sidan förutsätter målsägandens rättsskydd att han eller hon bereds skälig tid för att framföra ett tillräckligt exakt ersättningsanspråk. I allmänhet kan man anse att omkring en till två veckor är en skälig tid för att framföra ett ersättningsanspråk, men även ärendet och den orsakade skadans art ska ges vikt då den utsatta tiden fastställs. Å andra sidan hindrar försummelse av den utsatta tiden inte målsäganden från att framföra anspråk i rättegången. Dessutom kan det vara motiverat för förundersökningsmyndigheten att överväga till exempel behovet av att förordna ett biträde till målsäganden i en situation där han eller hon inte förmår utreda sitt ersättningsanspråk.

Den föreslagna regleringen förtydligar bestämmelserna i förundersökningslagen och lagen om rättegång i brottmål i förhållande till varandra och svarar mot ovan nämnda syfte som nämns i förarbetena till den nuvarande bestämmelsen. I 3 kap. 9 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs, till skillnad från förundersökningslagen, att målsäganden vid framställandet av sin begäran samtidigt ska uppge de omständigheter som anspråket grundar sig på. Regleringen görs således också mer konsekvent i förhållande till den bestämmelsen. Detta innebär dock inte någon ändring till exempel av den skyldighet som framgår av 1 punkten i momentet för förundersökningsmyndigheten att utreda den skada som orsakats genom brottet och den nytta som fått av det, vilka är av betydelse även för den straffrättsliga bedömningen.

För det andra föreslås det att det till punkten fogas ett omnämnande av att målsägandens privaträttsliga anspråk inte behöver utredas vid förundersökningen, om åklagaren redan under

förundersökningen meddelar att han eller hon inte åtar sig att föra talan om anspråket. Syftet med att utreda ett privaträttsligt anspråk i förundersökningen är att göra det möjligt för åklagaren att fatta ett beslut. Med tanke på målsägandens rättsskydd är det motiverat att han eller hon i ett så tidigt skede som möjligt får information om huruvida åklagaren kommer att föra talan om ett ersättningsanspråk. Å andra sidan innebär utredningen av ett anspråk efter att åklagaren meddelat att han eller hon inte kommer att föra talan om det att förundersökningsmyndighetens resurser används för onödiga arbetsskeden, som även fördröjer förundersökningen onödigt.

Till exempel i riksåklagarens anvisning RÅ:2006:3 konstateras att kravet ska basera sig på de omständigheter som åklagaren åberopar till stöd för sitt åtal och som således omfattas av åklagarens bevisningsskyldighet. Om ett privaträttsligt anspråk förutsätter att omständigheter utanför gärningsbeskrivningen i åtalet åberopas, ska åklagaren enligt anvisningen inte åta sig att föra talan om anspråket. Enligt anvisningen kan en väsentlig olägenhet bildas till exempel av att avgörandet i åtalsärendet fördröjs på grund av utredningen av ett privaträttsligt anspråk eller att det för att föra talan om anspråket krävs orimliga resurser jämfört med att driva åtalet. Det är möjligt att redan under förundersökningen göra en förfrågan om åklagarens ståndpunkt till att han eller hon för talan om ersättningsanspråket. Förslaget hänför sig till den föreslagna ändringen i 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål.

3 kap. **Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras**

1 §. Registrering av anmälan om brott. I 1 mom. i paragrafen finns det bestämmelser om registrering av en anmälan om brott och om precisering eller komplettering av den. Enligt förslaget delas det gällande momentet upp i två moment.

I nya *1 mom.* föreskrivs det på samma sätt som i första meningen i det gällande momentet att när någon anmäler ett brott eller en händelse som han eller hon misstänker vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. Därtill föreskrivs i bestämmelsen att uppgifterna i en anmälan också kan fogas till en tidigare registrerad anmälan om samma brott. Anmälningar som gäller samma brottshelhet får behandlas med en enda anmälan om brott, om det är motiverat med tanke på de misstänkta brottens art och en ändamålsenlig behandling av ärendet.

För närvarande innehåller lagen inte reglering om hur en anmälan om brott ska registreras i en situation där en anmälan redan gjorts om samma brott eller om en ny anmälan anknyter till en brottshelhet som redan anmälts. I förarbetena till lagen har det dock konstaterats att en anmälan ska registreras som ett eget ärende. Det är inte möjligt att anse att det inte är godtagbart till exempel att en begäran om undersökning registreras eller fogas till en tidigare anmälan eller förhørsberättelse om brottet, varvid det är möjligt att man inte lägger märke till det senare ärendet till exempel i samband med att förundersökningen avslutas (RP 222/2010 rd, s. 183).

På det sätt som konstaterats ovan i de allmänna motiveringarna hade justitiekanslern innan den nuvarande förundersökningslagen utfärdades gett vissa klandrande avgöranden om bristfällig registrering av olika brott. Dessa avgöranden gällde dock fel i anknytning till registreringen av enskilda anmälningar om brott och de ser inte ut att bilda något hinder till exempel för att anmälningar om samma brott av olika målsäganden registreras under en anmälan om brott. Om den misstänkte vill göra en anmälan om brott om målsäganden, så som var fallet i justitiekanslerns avgörande, handlar det om ett annat brott, även om till exempel samma tvist finns i bakgrunden. I så fall ska den anmälan som gjorts av den misstänkte i den första anmälan registreras som en ny och separat anmälan, om förutsättningarna för registrering i övrigt är uppfyllda.

Det föreslagna förfarandet ger förundersökningsmyndigheten en bättre och tydligare uppfattning av ett omfattande brott och möjliggör att det behandlas effektivt utan oskäligt dröjsmål. Detta ligger i alla parter intresse. Förundersökningsmyndigheten ska i varje fall ordna sin verksamhet på så sätt att man inte på obefogat sätt avslår anmälningar om brott eller inte lägger märke till anmälningar på grund av felaktig registreringspraxis. Detta leder dock inte till att registreringen av anmälningar om brott, till exempel i fråga om ett omfattande brott som begåtts med hjälp av ett datanät, inte kan genomföras på så sätt att man då nya målsäganden gör anmälningar om brott för samma gärning fogar dem som målsäganden till den anmälan som gjorts först. Det bör även beaktas att förundersökningsmyndigheten inte egentligen kan påverka på vilket sätt anmälan om brott görs, det vill säga om personen anmäler till exempel flera brott på samma gång. I synnerligen stora brottshelheter ska registreringsättet och den övriga behandlingen av ärendet bli föremål för förundersökningssamarbete på så sätt att man med tanke på hela straffprocessen försöker leta efter de smidigaste förfaringssätt som lagen tillåter i samarbete med åklagaren.

Förslaget ändrar inte nuvarande praxis, enligt vilken separata anmälningar om brott kan slås samman till samma förundersökningsprotokoll. I omfattande brottshelheter ska även denna möjlighet användas på ändamålsenligt sätt, dock utan att kompromissa med till exempel sekretessen. I enlighet med 4 kap. 15 § 1 mom. i förundersökningslagen har en part efter att förundersökningen inletts rätt att få information om de omständigheter som lett till förundersökning och som kommit fram under den samt om det förundersökningsmaterial som kan eller kunnat påverka behandlingen av hans eller hennes ärende. Partsoffentligheten kan dock inte granskas i förhållande till det ärende som behandlas endast enligt den form i vilken det behandlas hos myndigheten, eftersom ett ärende som behandlas som ett ärende i förundersökningen, i åtalsprövningen eller i domstol kan ha sådana målsäganden, vars identitet ska hemlighållas även för varandra. Partsoffentligheten ska i första hand granskas med tanke på enskilda parter och inte endast med tanke på hur ärendet behandlas i straffprocessen. Om enskilda brottsmisstankar på grund av orsaker relaterade till ändamålsenligheten har förenats för att behandlas som en större helhet, leder detta med andra ord inte till att partsoffentligheten utvidgas i fråga om en enskild part till att gälla även sådana andra brott i ärendehelheten som inte handlar om "hans eller hennes ärende". I rättspraxis har man till exempel ansett att skyddet för de andra aktörernas integritet hindrade en sådan tolkning av 11 § 1 mom. i offentlighetslagen att den som var misstänkt eller åtalad i brottmålshelheten i egenskap av part kunde få allt televylysningsmaterial, som eventuellt inte alls hade någon anknytning till hans eller hennes ärende, för att bedöma dess betydelse ur det egna försvarets synvinkel (HFD 2015:15).

Möjligheten att foga nya anmälningar om brott till en tidigare anmälan motsvarar de principer som uttryckts i 5 kap. 18 § i lagen om rättegång i brottmål. Enligt denna bestämmelse behandlas ett åtal för flera brott som samma svarande har begått eller för ett brott som har begåtts av flera svarande i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som har begåtts av olika svaranden, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas tillsammans. Skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang får senare skiljas åt, om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet. Förundersökningsledaren ska fortfarande, med beaktande av det behövliga förundersökningssamarbetet, avgöra i vilken mån olika misstänkta för brott ska undersökas tillsammans eller hur undersökningen i övrigt ordnas. Till exempel i fråga om synnerligen omfattande brottmål ger en sammanställning av anmälningarna en möjlighet att fatta förundersökningsbeslut som gäller hela ärendet. För att delge dessa är det möjligt att dra nytta av nedan föreslagna möjligheter att använda offentlig delgivning.

Dessutom kan fogandet av en ny anmälan om brott till en tidigare anmälan effektivisera förundersökningsmyndighetens skyldighet att registrera ett misstänkt brott som den blivit

medveten om på annat än i det 1 mom. avsedda sättet, om förutsättningarna för åtgärdseftergift enligt 3 kap. 9 § 1 mom. inte är uppfyllda. Förundersökningsmyndigheten kan till samma anmälan foga till exempel flera sådana brottsmisstankar som upptäcks i samband med täckoperationer eller informationsinhämtning som riktar sig till så kallade darknet.

Den senare meningen i nuvarande 1 mom. överförs till nya 2 mom. I den föreskrivs att om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den. Till momentet fogas en bestämmelse, enligt vilken anmälan inte registreras som anmälan om brott, om uppmaningen inte iakttas och anmälan med beaktande av ärendets art har väsentliga brister eller om det är uppenbart att inget brott har begåtts. Ett beslut om att en anmälan inte registreras ska fattas vid behov i enlighet med 11 kap. 1 §.

Utgångspunkten för regleringen är att en oklar anmälan i första hand ska uppmanas att preciseras eller kompletteras, vilket enligt förarbetena till den nuvarande bestämmelsen kan ske redan innan anmälan om brott registreras (RP 222/2010 rd, s. 183). Om anmälaren trots en sådan uppmaning inte förmår precisera sin anmälan, är det möjligt att låta bli att registrera den som en anmälan om brott. En preciseringsuppmaning behövs inte heller i samtliga fall. I vissa fall ser man direkt utifrån anmälan att den inte innehåller någon förnuftig angivelse. Det kan handla till exempel handla om ett meddelande eller anmälan som gjorts enkom i trakasserisyfte och att händelsen tydligt är en produkt av fantasi eller en psykisk störning. I sådana fall, det vill säga om det redan utifrån anmälan är uppenbart att inget brott begåtts, är det möjligt att låta bli att registrera en anmälan om brott utan separat begäran om komplettering. Redan i förarbetena till den nuvarande lagen har man godkänt den ståndpunkt som lagts fram i rättslitteraturen om att man inte behöver ta emot en anmälan om brott som inte innehåller någon förnuftig angivelse. Informationen om kontakten och ett sådant förfarande ska antecknas i något annat ärendehanteringssystem hos förundersökningsmyndigheten till exempel med tanke på laglighetsövervakningens behov.

Tröskeln för att låta bli att registrera en brottsanmälan är enligt förslaget hög. Enligt den föreslagna regleringen är en preciserings- eller kompletteringsutmaning fortfarande det primära förfarandet och då man direkt låter bli att registrera en anmälan som en anmälan om brott, ska det vara uppenbart att anmälan inte gäller angivelse av ett brott. Till exempel i fråga om ett meddelande innehållande klander mot myndighetsverksamheten kan det vara oklart om personen vill göra en anmälan om brott eller i annat syfte diskutera ärendet (RP 222/2010 rd, s. 183). Om sådana klander dock är av allmän natur, det vill säga snarare baserar sig på anmälarens misstro till myndighetsapparaturen överlag och det utifrån dessa inte är möjligt att dra några slutsatser om enskilda tjänstebrottsmisstankar ens efter en kompletteringsuppmaning, kan anmälarens syfte inte anses vara att göra en anmälan om brott trots att sådan kritik eventuellt ges på en blankett för anmälan om brott. I praktiken kan det handla till exempel om att användningen av en elektronisk anmälningskanal vid förundersökningsmyndigheten.

I praktiken är det väsentligt att när en person närmar sig en myndighet ska hans eller hennes ärende behandlas på lämpligt sätt, det vill säga att han eller hon får behövlig handledning eller rådgivning och kan anhängiggöra en anmälan om brott, om det inte står klart att inget brott begåtts. I en oklar situation ska anmälan om brott registreras på nuvarande sätt, varefter det dock är möjligt att fatta ett beslut till exempel om att ingen förundersökning genomförs. Utifrån ett sådant beslut har målsäganden möjlighet att utöva sin sekundära åtalsrätt. Om till exempel en så kallad preliminär utredning gjorts i ärendet, är det i allmänhet inte uppenbart att inget brott begåtts. I så fall kan det från fall till fall vara motiverat att fatta ett beslut om att genomföra förundersökning, så att det står klart i vilket skede ärendet överförs till förundersökning. Om det å andra sidan inte finns skäl att förrätta förundersökning på grund av att ärendet inte är av straffrättslig karaktär, räcker det med ett relativt kort beslut. Även då en anmälan om brott inte

registreras, ska ett i 11 kap. 1 § avsett förundersökningsbeslut så som för närvarande vid behov fattas om det (se RP 222/2010 rd, s. 246). I fråga om meddelanden som tydligt skickats i trakasserisyfte, finns inget sådant behov. I laglighetsövervakningen har det till exempel konstaterats att myndigheten inte nödvändigtvis förfar i strid med god förvaltning, om myndigheten inte svarar på helt osakliga och kränkande meddelanden. Ett förundersökningsbeslut om utebliven registrering behövs i allmänhet inte heller då det utifrån en eventuell precisering framgår att personen endast velat diskutera ärendet och han eller hon till exempel getts handledning. Detta får dock inte leda till sådan praxis som man uttryckligen strävat efter att hindra med den nuvarande regleringen, det vill säga att villkor ställs för registrering av en anmälan om brott. Dessutom föreligger inget behov av att fatta ett nytt förundersökningsbeslut då samma person på upprepat sätt gör anmälningar som till väsentliga delar handlar om samma ärende och som redan en gång avgjorts. I så fall är det tillräckligt att till exempel hänvisa till det tidigare beslutet.

Vid bedömningen av om man ska låta bli att registrera en anmälan om brott ska man även beakta anmälarens påstådda ställning. I enlighet med 3 mom. i paragrafen ska målsäganden ges en skriftlig bekräftelse om den anmälan om brott som han eller hon gjort, innehållande de grundläggande uppgifterna om anmälan om brott och det anmälda brottet eller den anmälda händelsen. Denna skyldighet som baserar sig på EU:s brottsofferdirektiv är inte beroende av till exempel om förundersökning genomförs eller inte med anledning av anmälan. Däremot är det möjligt att anse att det inte heller finns någon skyldighet till att ge en bekräftelse, om det inte handlar om en anmälan om brott. Målsägandens rättsskydd kan dock ibland i oklara fall förutsätta ett förundersökningsbeslut om att förundersökning inte genomförs. I så fall ska ärendet inte avgöras genom att låta bli att registrera anmälan om brott. För att säkerställa målsägandens rättsskydd föreslås dessutom nedan att 1 kap. 14 § i lagen om rättegång i brottmål ändras på så sätt att målsäganden kan utöva sin sekundära åtalsrätt utifrån ett beslut om att inte registrera en anmälan om brott. Utebliven registrering av anmälningar om brott får inte i fråga om något brott bli det regelmässiga förfarings sättet, eftersom detta i praktiken innebär avkriminalisering.

Om anmälaren anser att man låtit bli att registrera anmälan om brott utifrån felaktiga grunder, har han eller hon även möjlighet att göra en förvaltningsklagan, kontakta åklagaren eller framföra klagomål hos de högsta laglighetsövervakarna. I så fall kan förundersökningsmyndigheten även göra en ny bedömning av behovet av att fatta ett förundersökningsbeslut antingen om den uteblivna registreringen av anmälan om brott eller om att förundersökning ska genomföras i ärendet. Åklagaren kan å sin sida i enlighet med 5 kap. 2 § 1 mom. i förundersökningslagen förordna att förundersökning ska genomföras.

På grund av ändringarna övergår paragrafens nuvarande 2 och 3 mom. till att bli 3 och 4 mom.

9 §. När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned. Paragrafen innehåller bestämmelser om möjligheten att avstå från åtgärder genom beslut av undersökningsledaren. I 1 mom. i paragrafen föreskrivs att om ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned, om målsäganden inte har några anspråk i saken. Till momentets början fogas orden ”om inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat”. Det föreslås att förutsättningen om målsägandens krav stryks från momentets slut.

Möjligheten att avstå från åtgärder har avgränsats till uppenbart obetydliga brott, för vilka ett strängare straff än böter inte är att vänta. I så fall ska det vara möjligt att avstå från åtgärderna för att trygga en effektiv användning av myndigheternas resurser, även om målsäganden har ett

anspråk i ärendet. Ett uppenbart obetydligt anspråk eller särskilt klart överdimensionerat eller till och med ogrundat anspråk av målsäganden får inte bilda något hinder för åtgärdseftergift redan i förväg, det vill säga innan desto större förundersökningsåtgärder vidtas. Det står klart att det dock ska finnas bevis på att ett brott är uppenbart obetydligt, för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Att förundersökning inte genomförs eller läggs ned öppnar å andra sidan enligt 1 kap. 14 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål en möjlighet för målsäganden att utöva sin sekundära åtalsrätt.

Framöver ska den skada som orsakas för målsäganden bedömas som en del av om brottet bedömt som helhet är uppenbart obetydligt. Tröskeln är inte synnerligen hög, utan redan en objektivt bedömt relativt liten skada innebär att gärningen inte längre kan anses vara uppenbart obetydlig. Åtgärdseftergift förhindras dock inte enbart därför att målsäganden meddelar att han eller hon har anspråk med anledning av brottet. Bestämmelsen kan tillämpas till exempel på ärekränkningar eller egendomsbrott som objektivt bedömt är uppenbart obetydliga i sina slag. Dessutom kan bestämmelsen tillämpas i situationer där det till väsentliga delar handlar om en sådan tvist mellan parterna vilken är förknippad med en brottsmisstanke som är uppenbart obetydlig. I bedömningen av om ett brott är obetydligt är det i vissa fall möjligt att beakta även till exempel om målsäganden förfarit tillräckligt omsorgsfullt för att förhindra ett brott.

Det är möjligt att avstå från åtgärder, om gärningen utifrån allmän straffpraxis kan leda till endast ett bötesstraff och den kan anses vara obetydlig i sitt slag. Tillämpningen av bestämmelsen får dock inte de facto leda till att vissa typer av brott avkriminaliseras, det vill säga att den inte får tillämpas för schablonmässigt. Syftet är till exempel inte att små egendomsbrott regelmässigt inte undersöks. Detta kan förebyggas genom anvisningar av Polisstyrelsen. I synnerhet upprepade brott kan i allmänhet inte anses vara uppenbart obetydliga och enligt rättspraxis kan till exempel upprepade egendomsbrott komma att bedömas som stölder i stället för snatteri (se till exempel HD 2002:33 och HD 2023:32). Vid prövningen av åtgärdseftergift ska man även bedöma ett alternativ med en möjlighet att behandla ärendet i bötesförfarandet.

Även det allmänna och privata intresset ska beaktas som en del av bedömningen. Enligt förarbetena till lagen om rättegång i brottmål kan ett allmänt intresse kräva att förundersökning ska genomföras och att åtal ska väckas till exempel då det är viktigt att ett avgörande om hur ett visst förfarande ska bedömas straffrättsligt. Ett viktigt privat intresse kan å sin sida vara ett hinder för att avstå från åtgärder då målsägandens rätt att få ersättning för skador som orsakats till exempel genom ett brott förutsätter att brottet undersöks. Det kan även vara behövligt att genomföra förundersökning på krav av en misstänkt för brott som bestrider sin skuld då gärningen på grund av den publicitet som den fått orsakat olägenhet för den misstänkte (RP 82/1995 rd, s. 150). Man ska inte låta bli att genomföra förundersökning till exempel i en situation där man misstänker våld i nära relationer eller att brottet är riktat mot en synnerligen sårbar person, såsom ett barn. Utredningen av sådana brott är förknippad med ett vägande offentligt intresse, och på grund av deras skadlighet kan det inte anses vara uppenbart obetydliga. Bestämmelsens tillämpningsområde är även avsett att vara snävare än åtal eftergift enligt 1 kap. 7 § 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål utifrån den så kallade obetydlighetsprincipen. Syftet med ändringen är med andra ord inte att avsevärt utvidga tillämpningsområdet för åtgärdseftergifter.

Den åtgärdseftergift som avses i paragrafen är även förknippad med den i 1 § i kapitlet föreskrivna skyldigheten för förundersökningsmyndigheten att registrera en anmälan om brott på eget initiativ, om den får information om ett misstänkt brott på annat sätt än genom en anmälan om brott. Någon sådan registreringsskyldighet föreligger inte om förutsättningarna för åtgärdseftergift är uppfyllda. En anmälan om brott om uppenbart obetydliga brott ska således

inte registreras heller på eget initiativ av förundersökningsmyndigheten. Utvidgningen av tillämpningsområdet för bestämmelsen lindrar förundersökningsskyldigheten även i dessa situationer, då den brottsmisstanke som man blir medveten om är uppenbart obetydlig.

4 kap. **Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning**

13 §. Översättning av handlingar. På grund av de ändringar som föreslagits för 3 kap. 1 § innehåller paragrafens 1 mom. bestämmelser om att hänvisningsbestämmelsen till 3 kap. 1 § 3 mom. ändras till en hänvisning till paragrafens 4 mom. på grund av att bestämmelsen om skriftlig bekräftelse flyttas.

16 §. Underrättelse om den misstänktes rättigheter. Till paragrafens 1 mom. fogas en ny 8 punkt, enligt vilken en misstänkt ska underrättas om att man som strafflindringsgrund med stöd av 6 kap. 6 § i strafflagen kan beakta förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet. På grund av tillägget av den nya punkten görs en ändring av teknisk karaktär i föregående 7 punkten genom att ändra punkten till ett kommatecken.

Domstolen fattar beslut om tillämpningen av lindringsgrunden och dess konsekvenser i enskilda fall. Det står klart att förundersökningsmyndigheten inte kan lova den misstänkte att straffet lindras med en viss längd. Anmälan ska även i övrigt vara sådan att den inte ser ut som osaklig påverkan av den misstänktes viljebildning, det vill säga till exempel som en strävan efter att få den misstänkte att erkänna. Sådana olämpliga förfaringsätt har förbjudits i 7 kap. 5 § 1 mom. om behandlingen av den förhörde i förundersökningslagen.

Å andra sidan är syftet med grunderna för att lindra ett straff att uppmuntra gärningsmannen att utreda sitt brott och förebygga dess följder. Såsom framgår av förarbetena till strafflagen, grundar sig den strafflindring som följer av gärningsmannens uppträdande efter gärningen främst på ändamålsenlighetsorsaker, såsom processekonomiska besparingar eller undersökningsmässiga fördelar samt minskade olägenheter av brottet. Gärningsmannen kan å sin sida undanröja brottets verkningar eller åtminstone gottgöra de skador som han eller hon orsakat med skadestånd. Ersättning av skador har setts som en sådan typisk tillämpningssituation som avses en lindringsgrund (RP 44/2002 rd, s. 201–202).

Tillämpningen av den lindringsgrund som gäller utredningen av brott förutsätter att gärningsmannen strävar efter att utreda sitt brott. I rättspraxis har tröskeln för att tillämpa den sänkts under de senaste åren. Så som framgår av högsta domstolens avgöranden HD 2018:2 (punkterna 13 och 17–25) och HD 2018:60 (punkterna 29 och 30) kan lindringsgrunden tillämpas redan utifrån väsentliga processbesparingar som orsakas av utredningen, oberoende av gärningsmannens motiv i anknytning till utredningen av brottet eller hans eller hennes initiativ. Med tanke på tillämpningen av lindringsgrunden är det inte av betydelse om brottet till exempel hade kunnat utredas med myndighetsresurser utan medverkan av gärningsmannen. Det förutsätts inte heller att de genererade processbesparingarna har någon synnerligen stor verkan. Å andra sidan är inte enbart ett erkännande av brottet utan någon aktiv roll i utredningen av brottet inte heller för närvarande tillräckligt för att tillämpa lindringsgrunden (HD 2023:19, punkt 7).

Då straffet mäts är det möjligt att ge vikt åt gärningsmannens alla former av strävanden att utreda sitt brott och hindra eller undanröja dess verkningar. Med beaktande av bestämmelsens bakgrund och mål är det dock motiverat att gärningsmannens åtgärder efter gärningen i högre

grad påverkar det straff som döms ut ju tidigare åtgärderna vidtas. Dessutom är inverkan av gärningsmannens förfarande på straffmätningen av ännu större betydelse då man kan förebygga följderna av brottet eller i övrigt kan undanröja dem (HD 2015:69, punkt 11 och HD 2018:45, punkt 22). Även om redan gärningsmannens strävan efter att undanröja följderna kan vara tillräckligt för att tillämpa lindringsgrunden, är det även möjligt att ge vikt åt hur stor del av de skador som orsakats genom brottet har ersatts och om ersättning betalats till alla målsäganden (HD 2011:93, punkt 23 och 24).

Med tanke på ett effektivt uppnående av de mål som uttryckts i förarbetena till strafflagen är det viktigt att gärningsmannen uppmuntras att utreda sitt brott och förebygga dess följderna genom att underrättas om grunderna för att lindra straffet i ett så tidigt skede som möjligt av straffprocessen. Detta är motiverat med tanke på målen för straffrättsvärdens system och dess funktion, men även för gärningsmannens och offrets rättsskydd. Det ligger i offrets intresse att man oftare strävar efter att undanröja brottets verkningar och å andra sidan ligger det i den misstänktes intresse att det är möjligt att han eller hon kan avgöra hur han eller hon ska förhålla sig till ärendet med beaktande av de nyttor som en tidig medverkan i utredningen av ärendet har i det fallet att han eller hon gjort sig skyldig till brottet. På motsvarande sätt kan den nuvarande underrättelsen om den misstänktes rätt att vara tyst och inte bidra till att medverka till utredningen av brottet onödigt kraftigt styra den misstänkte att förfara precis på detta sätt, vilket kan leda till att incitamentet enligt lindringsgrunden blir betydelselöst.

Strafflagens 6 kap. innehåller även bestämmelser om andra grunder som sänker straffet. De handlar dock om incitament som kan bedömas objektivt och som påverkat ett brott som redan begåtts eller om grunder som gäller gärningsmannen eller andra omständigheter, vilka den misstänkte inte kan påverka i efterskott. Strävan efter att utreda ett eget brott och hindra eller undanröja dess verkningar har i detta förhållande en särskild ställning i förhållande till andra grunder som sänker straffet, varför den föreslagna anmälningsskyldigheten inte gäller andra grunder som sänker straffet.

5 kap. **Förundersöknings-samarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare**

3 §. Samarbetsskyldighet. Paragrafen innehåller bestämmelser om skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att samarbeta. Samarbetet och dialogen mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren ökas och en aktivare roll än för närvarande under förundersökningen föreskrivs för åklagaren. Till bestämmelsen samlas de centrala ärendena som förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska förhandla om under förundersökningen. Syftet med bestämmelsen är att främja aktivt deltagande av åklagaren åtminstone i förfarandet med avslutande utsaga och på allmän nivå då förundersökningen görs, så att förundersökningsmyndigheten i ett så tidigt skede som möjligt känner till de omständigheter som förutsätts av undersökningen för åtalsprövningen och rättegången. I bestämmelsen görs även vissa små språkliga ändringar.

Enligt paragrafens *1 mom.* ska förundersökningsmyndigheten förhandla med åklagaren om vad som förutsätts för att bereda åtalsprövningen och rättegången i de undersökningar där förundersökningsmyndigheten underrättat åklagaren om ett brott som har kommit för undersökning. Åklagaren ska bidra till undersökningen med sin expertis om vad som förutsätts i undersökningen för beredningen av ärendet för åtalsprövningen och rättegången. På ett sätt som i huvudsak motsvarar den gällande lagen föreskrivs att undersökningsledaren i sådana situationer, innan förundersökningen avslutas, ska diskutera med åklagaren om huruvida ärendet har utretts tillräckligt väl i enlighet med 1 kap. 2 §, om ärendets art och omfattning kräver det eller om det är meningen att förundersökningen avslutas utan att ärendet överlämnas

till åklagaren. Den andra meningen i det gällande momentet ändras inte i sak till andra delar än att man i stället för att höra åklagaren ska förhandla med åklagaren.

I praktiken har det visat sig finnas ett behov av ett aktivare deltagande av åklagaren än samrådsförfarandet och av utnyttjande av åklagarens juridiska expertis i de centrala delarna av förundersökningen, i synnerhet i större brottmål. Tillsammans med undersökningsledarens tekniska och taktiska undersökningsexpertis är det på detta sätt möjligt att få visshet om att ärendet i förundersökningen kan beredas i enlighet med 1 kap. 1 § 2 mom. i förundersökningslagen på så sätt att åtalsprövningen och bevakningen av parternas intressen kan göras på behörigt sätt och bevisningen kan tas emot vid huvudförhandlingen på en gång eller att ärendet kan avgöras i skriftligt förfarande. Det centrala målet är att göra behandlingen av brottmål effektivare och smidigare i alla skeden av behandlingen och att minska de tilläggsundersökningar som ska göras efter förundersökningen.

I förundersökningssamarbetet är det i enlighet med nuvarande praxis möjligt att dra nytta av undersökningsplaner, som ska innehålla till exempel väsentliga uppgifter om förundersökningen och de undersökningsåtgärder som vidtas under den och om de använda förfarandena samt en bedömning av tidsschemat för undersökningen och av när förundersöknings färdigställs. Det är även befogat att uppdatera undersökningsplanerna i takt med att undersökningen framskrider. Riksåklagaren och Polisstyrelsen har gett en anvisning om upprättande av en undersökningsplan. Ingen förpliktande reglering om undersökningsplaner införs dock i lagen.

Ett nytt 2 mom. fogas till paragrafen och nuvarande 3 mom. i paragrafen flyttas till dess början. Enligt det ska förundersökningsmyndigheten och åklagaren diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas. Därefter fogas en bestämmelse om en särskild skyldighet att förhandla om en begäran om en avslutande utsaga. I 10 kap. 1 § i förundersökningslagen finns det bestämmelser om förfarandet med avslutande utsaga, för vilket förundersökningsmyndigheten ansvarar. Bestämmelsen om förfarandet med avslutande utsaga ändras så som refereras nedan så att undersökningsledaren i samarbete med åklagaren fattar beslut om begäran om en avslutande utsaga och de åtgärder som det eventuellt förutsätter. Genom ändringen betonas betydelsen av samarbete mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren med beaktande av ärendets vikt för åklagaren.

Syftet med ändringen är att åklagaren deltar aktivt i förfarandet med avslutande utsaga som helhet och att de relaterade åtgärderna och skedena är föremål för uppdaterade förhandlingar med åklagaren, även om det formella beslutet om att begära en avslutande utsaga fattas av undersökningsledaren. Om undersökningsledaren beslutar att inte begära någon avslutande utsaga, kan åklagaren dock på ett sätt som motsvarar nuläget med stöd av 5 kap. 2 § 1 mom. i förundersökningslagen, om han eller hon så vill, förordna att en begäran om en avslutande utsaga ska göras. I stället för det nuvarande hörandet av åklagaren ska förundersökningsmyndigheten och åklagaren vid behov förhandla om behovet av en begäran om en avslutande utsaga. På ett sätt som motsvarar praxis i nuläget förutsätts inte förfarandet med avslutande utsaga i alla situationer, men i synnerhet i oklara fall ska förundersökningsmyndigheten i samarbete med åklagaren bedöma behövligheten av förfarandet med avslutande utsaga.

Om förfarandet med avslutande utsaga används, ska förundersökningsmyndigheten alltid förhandla med åklagaren om innehållet i begäran om en avslutande utsaga och de åtgärder som den eventuellt förutsätter samt om ett eventuellt behov av att komplettera förundersökningen med anledning av en avgiven avslutande utsaga. Med bestämmelsen strävar man efter öka åklagarens aktiva deltagande i förundersökningens slutskede och användningen av förfarandet

med avslutande utsaga och behandlingen av de frågor som ska bedömas med anledning av det. Målet är att främja användningen av förfarandet med avslutande utsaga och utnyttja det på ett ändamålsenligt sätt som effektiviserar och påskyndar straffprocessen. Riksåklagaren och Polisstyrelsen kan därtill ge närmare praktiska anvisningar om användningen av förfarandet med avslutande utsaga och den anknutna skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att förhandla med beaktande av bland annat ärendets art och kravnivå för att fullgöra samarbetskyldigheten på ett ändamålsenligt och kostnadseffektivt sätt.

Genom förfarandet med avslutande utsaga är det möjligt att bland annat kartlägga otvistiga och tvistiga omständigheter i brottmålet och få visshet om parternas syn på utredningen av ärendet och bevisningens tillräcklighet, utifrån vilket det är möjligt att genomföra eventuella behövliga tilläggsundersökningar redan i förundersökningsskedet. På så sätt är det möjligt att tidigarelägga diskussionen mellan parterna, vilken för närvarande ofta sker först i åtalsprövningsskedet eller till och med vid huvudförhandlingen, och även begärandena om tilläggsundersökningar, som görs av försvaret och som fördröjer behandlingen av ärendet, orsakar onödiga kostnader och till och med kan leda till att hela huvudförhandlingen ställs in. Även om förfarandet med avslutande utsaga fördröjer förundersökningsskedet något och förutsätter en insats av såväl åklagaren som parterna för att sätta sig in i ärendet, spar det dock på tid och resurser för behandlingen av ärendet i senare skeden för alla myndigheterna i straffprocesskedjan och det ligger även i parternas intresse.

Enkom begäranden av avslutande utsagor oftare än tidigare, preciserade frågor eller ett aktivare deltagande än tidigare av åklagaren är inte tillräckligt för att uppnå de mål som ställts för förfarandet med avslutande utsaga, om avslutande utsagor inte ges eller om de innehåller bristfälligt innehåll. Ett slagkraftigt förfarande med avslutande utsagor förutsätter i synnerhet att den misstänktes försvar och även andra parter svarar aktivt på begäranden och i sina utsagor ger svar på preciserade frågor och motiverade ställningstaganden och synpunkter. Först utifrån sådana preciserade och motiverade avslutande utsagor kan förundersökningsmyndigheten i samarbete med åklagaren bedöma om undersökningen och bevisningen är tillräcklig innan förundersökningen avslutas. Struktureringen av behandlingen av ärendet, förfrågan om parternas synpunkter och kartläggning av bevisningen av domstolarna i det förberedande sammanträdet, i beredningen av huvudförhandlingen eller först i huvudförhandlingen förlänger processen och så sent som i det skedet är det ofta inte länge möjligt att effektivt åtgärda fel eller dröjsmål i de tidigare faserna av processen.

Det är viktigt att tillräckligt med tid reserveras för förfarandet med avslutande utsaga och för att sätta sig in i förundersökningsmaterialet, så att det i den avslutande utsagan är möjligt att utöver de omständigheter som är relevanta för parterna framföra behövliga begäranden om tilläggsundersökning. Åklagaren har den bästa uppfattningen om den bevisning som ärendet kräver och undersökningens tillräcklighet med tanke på åtalsprövningen och domstolsbehandlingen av ärendet. På grund av detta är det motiverat att ålägga åklagaren att i samarbete med förundersökningsmyndigheten delta i sammanställningen av begäran om en avslutande utsaga, bedömningen av innehållet i begäran och bedömningen av om de mottagna avslutande utsagorna ger skäl att komplettera undersökningen. På så sätt är det möjligt att få en färdigare helhet än för närvarande för behandlingen i tingsrätten och främja en effektiv och snabb behandling av ärendet.

Paragrafens nuvarande 2 mom. blir nya 3 mom. Dess ordalydelse preciseras genom en hänvisning till 1 och 2 mom. Åklagaren ska även i övrigt på andra än de sätt som avses i dessa bestämmelser i behövlig omfattning delta i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds enligt 1 kap. 2 §.

7 kap. **Förhör**

10 §. Underrättelser före ett förhör. Lagen innehåller inte närmare bestämmelser om på vilket sätt dessa underrättelser ska göras, med undantag för vissa underrättelser som ska göras skriftligen. I princip gör förhørsledaren dessa till en person som förhörs över en ljud- eller videoförbindelse genom att ge den förhörde information om innehållet i underrättelserna. Det föreslås att ett nytt 5 mom. fogas till paragrafen. Enligt det får de underrättelser som avses i denna paragraf göras genom att på förhand sända dem till den som förhörs. I så fall ska man fråga av den som förhörs om han eller hon förstått innehållet i underrättelserna.

Regleringen i förundersökningslagen har upprättats med tanke på ett sedvanligt förhörstillfälle med personlig närvaro. Å andra sidan kan ett förhör redan för närvarande under vissa förutsättningar hållas per telefon eller över något annat medium för dataöverföring. Redan nu används standardblanketter i samband med förhör som hålls per e-post. Enligt den föreslagna regleringen är det möjligt att förfara på detta sätt även i andra fall. Blanketten kan även skickas som ett Suomi.fi-meddelande eller så kan olika instruktionsvideor användas för att göra underrättelserna. Regleringen är dock teknologineutral på så sätt att en underrättelse som ska göras i förväg kan skickas även som brevpост. Innehållet i de underrättelser som skickas i förväg kan standardiseras och den förhörde får då mer tid att sätta sig in i sina rättigheter och skyldigheter jämfört med att han eller hon får information om dessa först vid förhörstillfället. Förfarandet gör straffprocessen smidigare genom att spara på den tid som används för att muntligen gå igenom rättigheterna och skyldigheterna.

Innehållet i underrättelserna till den som förhörs beror på hans eller hennes ställning i förundersökningen. Underrättelsen om personens ställning och de anknutna rättigheterna och skyldigheterna är synnerligen viktigt för rättsskyddet för den som förhörs. I vissa bestämmelser förutsätts dock redan nu en uttrycklig form på underrättelserna om rättigheterna. Enligt 4 kap. 10 § 1 mom. i förundersökningslagen ska en målsägande innan han eller hon förhörs skriftligt underrättas om rätten att välja ett biträde i förundersökningen, om ärendet inte behandlas vid summarisk förundersökning. Enligt 16 § 3 mom. i samma kapitel ska en målsägande innan han eller hon förhörs skriftligt underrättas om rätten att välja ett biträde i förundersökningen, om ärendet inte behandlas vid begränsad förundersökning. Enligt 4 kap. 17 § 4 mom. i förundersökningslagen ska den frihetsberövade underrättas om de rättigheter som avses i 1–3 mom. skriftligen och på den misstänktes språk.

En underrättelse som görs i förväg blir inte aktuell för en frihetsberövad misstänkt, eftersom han eller hon ska ha tillgång till information om sina rättigheter under hela frihetsberövandet. I fråga om underrättelse av rätten att anlita ett biträde till en målsägande eller brottsmisstänkt på fri fot räcker det även med en elektronisk anmälan som sänds i förväg för att fullgöra kravet på skriftlig form. Underrättelsen om rätten till ett biträde kan i varje fall ges skriftligt innan förhöret inleds, i synnerhet om den misstänkte eller målsägande som förhörs så begär. Syftet är med andra ord inte att en underrättelse som görs i förväg alltid används, utan detta är förknippat med prövning av förundersökningsmyndigheten. Till exempel i fråga om en väldigt ålderstigen person är en elektronisk underrättelse inte nödvändigtvis lämplig och även i övrigt finns det skäl att förvissa sig om att personen förstått innehållet i underrättelsen.

Vid användning av det föreslagna sättet att ge underrättelsen ska man därtill i samband med förhöret förvissa sig om att den som förhörs har haft möjlighet att sätta sig in i sina rättigheter och förstått dem. Detta sker genom att fråga den som förhörs, men vid behov ska uppmärksamhet riktas på personliga förhållanden hos den som förhörs eller förhållanden som framgår vid förhöret, vilka ger skäl att misstänka att personen inte förstår betydelsen av underrättelserna. På grund av underrättelsernas betydelse får frågan inte vara till exempel

påskyndad eller ledande, på så sätt att den som förhörs inte har någon genuin möjlighet att begära preciseringar. Till denna del ska man även beakta begränsningarna av förhör med personer som är berusade eller har psykiska störningar, vilka regleras i 3 och 4 § i kapitlet och på samma sätt 9 kap. 3 § som gäller upptagning av förhör. Oberoende av sättet att göra underrättelserna, ska de antecknas i förhörprotokollet och vid behov ska innehållet i underrättelserna preciseras för den som förhörs vid förhörstillfället genom att svara på eventuella frågor.

10 kap. Avslutande av förundersökning

1 §. *Avslutande utsaga.* Paragrafens 2 mom. ändras så att en begäran om avslutande utsaga alltid ska preciseras. Dessutom görs en liten språklig korrigerings. Till övriga delar motsvarar paragrafen den gällande lagen. Målet med ändringen är att förbättra kvaliteten på de avslutande uttagarna och utnyttjandet av dessa för bedömningen av eventuell komplettering av förundersökningen och åtalsprövningen samt även för förberedelsen av en eventuell huvudförhandling.

Kravet på att precisera en begäran förutsätter att författaren gör en närmare bedömning av målen med den avslutande uttagan; om vilka omständigheter och frågor det är behövt att få en ståndpunkt av parterna. I den avslutande uttagan är det möjligt att göra en förfrågan om till exempel den misstänktes ståndpunkt om åklagarens syn på vissa omständigheters betydelse i ärendet och om de är tvistiga eller otvistiga. Likaså är det möjligt att göra en förfrågan om försvarets syn på om tilläggsundersökningen ska göras i ärendet före åtalsprövningen och av vilka orsaker. Genom denna precisering är det även möjligt att precisera parternas och deras biträdes vilja att ge en avslutande utsaga, då det är det möjligt att svara på tydliga frågor.

Dessutom preciseras den sista meningen i 2 mom. Målet med ändringen är även att förtydliga förundersökningsmyndighetens prövning av om förundersökningen kan avslutas, då en avslutande utsaga i ärendet mottagits, eller om uttagan ger skäl att komplettera förundersökningen. Även till denna del finns det skäl att föra förundersökningssamarbete med åklagaren, eftersom de synpunkter som försvaret lyft fram kan vara betydelselösa enligt åklagarens ståndpunkt. En förundersökning ska således inte kompletteras per automatik, utan dess behov ska bedömas i förhållande till i vilken grad ärendet utretts och mervärdet av en tilläggsundersökning för utredningen av ärendet. Det står å ena sidan klart att man i förundersökningen på opartiskt sätt ska utreda även omständigheter som är till den misstänktes fördel, men det står lika klart att kravet på att genomföra förundersökning utan oskäligt dröjsmål även ska beaktas i bedömningen av om tilläggsundersökning behövs.

Paragrafens 3 mom. ändras så att undersökningsledaren fattar beslut om begäran av en avslutande utsaga och de åtgärder som det eventuellt förutsätter i samarbete med åklagaren. Syftet med tillägget är att betona samarbetets vikt i synnerhet i skedet med avslutande utsaga, så att det tjänar åtalsprövningen och det åtföljande rättegångsskedet på ett maximalt ändamålsenligt sätt. När det förutsätts att ett beslut om en begäran om avslutande utsaga och de ärenden som utreds i förfarandet med avslutande utsaga bereds i samarbete med åklagaren, kan utnyttjandet av åklagarens juridiska expertis främjas till exempel i centrala frågor som gäller gärningsbeskrivningen av det misstänkta brottet och utredningen av tvistiga och otvistiga frågor.

Till paragrafens 3 mom. fogas även en hänvisning till den till 5 kap. 3 § i förundersökningslagen föreslagna bestämmelsen om skyldigheten för förundersökningsmyndigheten och åklagaren att samarbeta i förfarandet med avslutande utsaga. Så som konstaterats ovan, innehåller den nämnda bestämmelsen inte någon absolut förutsättning om att förhandla om behövligheten av förfarandet med avslutande utsaga, eftersom det inte ansetts finnas något behov av det i klara

fall. Det väsentliga är att det råder samförstånd om ärendet mellan åklagaren och undersökningsledaren. På så sätt bildar skedet med en avslutande utsaga en brytningspunkt i straffprocessen, där ärendet överförs i högre grad till åklagarens ansvar och det möjliggör en proaktiv åtalsprövning.

11 kap. Särskilda bestämmelser

1 §. Förundersökningsbeslut. Enligt paragrafens 2 mom. ska av ett förundersökningsbeslut framgå bland annat grunderna för beslutet och de bestämmelser som tillämpats (4 punkten). Det föreslås att punkten ändras så att grunderna för beslutet på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter samt de bestämmelser som tillämpats ska framgå av beslutet.

Den föreslagna ändringen har som mål att styra motiveringspraxis i en mer balanserad riktning på så sätt att motiveringarna dimensioneras enligt de behov som hänför sig till rättsskyddet och förhållandena i ett enskilt ärende. Regleringen är enhetlig med den ändring av motiveringarna av beslut om åtal eftergift vilken föreslås i fråga om 1 kap. 6 a § i lagen om rättegång i brottmål. Förundersökningslagen styr inte omfattningen av motiveringarna av förundersökningsbeslut på något särskilt sätt, men i praktiken har det förekommit onödigt omfattande motiveringar, där man till exempel i omfattande grad citerar även sådana rättsnormer som inte är av betydelse för avgörandet. Motiveringarna ska dock på begripligt sätt för det första redogöra för vilken rättsnorm beslutsfattaren har tillämpat. Utifrån rättsnormen fastställs de faktiska omständigheter som är av betydelse för ett enskilt beslut eller de förhållanden utifrån vilka det varit möjligt att göra avgörandet.

Omfattningen av skyldigheten att motivera ett juridiskt avgörande är beroende av ärendets art, det vill säga i synnerhet av hur tydligt eller komplext ärende det handlar om och hurdana påståenden som lagts fram i det. Europadomstolen har i sin avgörandepraxis ansett att ett av syftena med motiveringar till en straffdom är att visa för parterna att de blivit hörda. Det väsentliga är att en person som är föremål för avgörandet kan förstå varför man i ärendet beslutat sig för ett visst slutresultat. Detta innebär dock inte att det i avgörandet är behövligt att på ett detaljerat sätt ta ställning till exempel till sådana påståenden som tydligt är ogrundade. Dessa synpunkter är även tillämpliga på bedömningen av den omfattning som krävs av motiveringarna till förundersökningsbeslut. Dessutom är det inte behövligt att i omfattande grad referera den bevisning som kumulerats i ärendet, utan det väsentliga är att motivera bevisvärderingen, det vill säga varför omständigheter som är direkt betydelsefulla för avgörandet antingen anses vara obevisade eller anses ha bevisats på tillräckligt sätt.

Å andra sidan har det i laglighetsövervakningen kommit fram att besluten inte alltid motiverats på tillräckligt sätt (se till exempel OKV/23/70/2024 och EOAK/158/2019). I dessa fall handlar det dock ofta om att man i beslutet inte på tillräckligt sätt uttryckt de direkta slutsatser som ligger till grund för avgörandet eller bedömningen av de faktiska omständigheterna. Å andra sidan är det möjligt att man i avgörandena i onödig omfattning refererar de omständigheter som kommit fram i förundersökningen, även om de inte har någon åtminstone direkt betydelse för avgörandet. Det är väsentligt att man i förundersökningsbeslutet på tillräckligt sätt tar ställning till förhållandena i ett enskilt fall och de omständigheter som kommit fram i det. Betydelsen av motiveringarna till förundersökningsbesluten betonas av att det kan handla om ett avgörande som kan leda till att handläggningen av ett brottmål läggs ned, såsom ett beslut om att begränsa förundersökningen. Motiveringarna ska vara begripliga för en person som känner till förundersökningsförloppet, men även för en sådan person som inte har annan information än det ifrågavarande beslutet om undersökningen. Detta innebär dock inte att man i omfattande grad i besluten ska börja referera allt som kommit fram i undersökningen. Motiveringarna ska fokusera på att granska de omständigheter och förhållanden som är av betydelse för den

bestämmelse som tillämpas i beslutet. Dessutom ska man i beslutet på tillräckligt sätt ta ställning till parternas eventuella påståenden eller anspråk.

Till exempel i sådana förundersökningsbeslut där man beslutar sig för att inte genomföra förundersökning på grund av att inget brott begåtts (3 kap. 3 § i förundersökningslagen) är det viktigaste att referera de orsaker utifrån vilka det är möjligt att dra denna slutsats. Förenklat kan det basera sig antingen på att den bevisning som inhämtats om det anmälda brottet inte är tillräcklig eller på att det anmälda händelseförloppet inte uppfyller brottsbeskrivningen av något brott. Å andra sidan ska man i ett förundersökningsbeslut där man avstår från att vada en åtgärd som en part begärt (3 kap. 7 § i förundersökningslagen) ge en motivering om varför parten inte anses ha visat att den begärda åtgärden kan påverka ärendet eller varför åtgärden anses orsaka orimliga kostnader i förhållande till ärendets art. I förundersökningsbesluten ska man inte i omfattande grad ta ställning till sådana påståenden av en part som inte är av juridisk betydelse för beslutet eller som har en väldigt liten sådan betydelse. I så fall är det i allmänhet tillräckligt att kort konstatera varför påståendet är betydelselöst eller varför dess vikt är ringa med tanke på slutresultatet. När åklagaren fattar ett beslut om begränsning av förundersökning (3 kap. 10 § i förundersökningslagen) kan det vara tillräckligt att han eller hon endast hänvisar till de motiveringar som konstaterats i undersökningsledarens framställan och till exempel förordnar att förundersökningen ska läggas ned med stöd av dessa. När man förfar på detta sätt ska de motiveringar som framgår av undersökningsledarens framställan naturligtvis vara tillgängliga för parterna. Åklagaren ska även vid behov precisera motiveringarna.

I laglighetsövervakningspraxis har det dessutom kommit fram fall där beslutets innehåll, det vill säga det slutresultat som avgöraren kommit fram till, är motstridigt med motiveringarna. Utifrån till exempel denna ståndpunkt är motiveringarna ett viktigt redskap för beslutsfattarens egenkontroll, vilket kan bidra till att säkerställa att de rättsnormer som är tillämpliga på beslutet har valts rätt. De olika sätten att avsluta en förundersökning avviker från varandra på betydande sätt till exempel i fråga om grunder, befogenheter och i vilket skede av förundersökningen de kan tillämpas. Inte heller med tanke på detta är det tillräckligt att i motiveringarna eller i innehållet i beslutet hänvisa till exempel till någon förkortning som används i förundersökningsmyndighetens informationssystem. Förkortningar eller fackspråkliga uttryck ska även i övrigt undvikas eller åtminstone ska deras betydelse refereras i samband med att de nämns för första gången, så att motiveringarna är begripliga.

Paragrafens 3 mom. ändras genom att göra vissa språkliga förbättringar i den nuvarande sista meningen. På ett sätt som överensstämmer med den föreslagna bestämmelsen av 1 kap. 9 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål fogas till momentet en bestämmelse om att om brottet har ett mycket stort antal målsägande, kan beslutet delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003).

I enlighet med 4 § 1 mom. i förvaltningslagen tillämpas den inte på bland annat rättskipning och förundersökning. Det handlar således om en så kallad materiell hänvisning till bestämmelsen om förrättande av offentlig delgivning i förvaltningslagen. Däremot föreskrivs förutsättningarna för att använda offentlig delgivning i brottmål i förundersökningslagen. Ordalydelsen för förutsättningen baserar sig på det som konstaterats i skäl 27 i ingressen till brottsofferdirektivet. Enligt det bör det i undantagsfall, till exempel på grund av ett stort antal brottsoffer i ett ärende, vara möjligt att lämna information via pressen, den behöriga myndighetens officiella webbplats eller någon liknande kommunikationskanal.

Det föreslås inte att det exakta antalet målsäganden preciseras i lagen, utan det ska bedömas i enskilda tillämpningssituationer. På så sätt bibehålls den behövliga flexibiliteten i regleringen. Det är dock inte tillräckligt att de är 30, så som föreskrivits i 55 § i förvaltningslagen. I

bedömningen ska man bland annat beakta möjligheterna att använda till exempel elektronisk delgivning för varje kända målsägande. Dessutom är det möjligt att rikta uppmärksamhet på brottets art, de skador som målsäganden drabbats av samt den publicitet som brottmålet fått. Däremot är målsägandenas närbarhet i sig inte någon grund för att använda offentlig delgivning, utan det avgörande är deras antal. På det sätt som avses i bestämmelsen har brottet ett väldigt stort antal målsäganden, om de uppgår till flera hundra eller tusental. Åtminstone 200 målsäganden kan anses vara en väldigt stor mängd. Offentlig delgivning kan användas även då alla målsägandens identitet inte är känd, men det dock på motiverade grunder kan bedömas att de uppgår till en väldigt stor mängd.

Utöver offentlig delgivning kan dessutom ett förundersökningsbeslut i enlighet med 3 mom. delges till sådana målsäganden vars kontaktinformation innehåller av förundersökningsmyndigheten. Alternativt är det möjligt att till exempel meddela innehållet i den offentliga delgivningen eller en länk till den. Detta kan vara motiverat då en stor del av de kända målsägandena har meddelat en elektronisk kontaktinformation. Användning av ett annat delgivningssätt är dock kompletterande och baserar sig på principen om myndighetsbetjäning, varför den egentliga delgivningen sker med offentlig delgivning då förutsättningarna för offentlig delgivning är uppfyllda och då sådan används.

Offentlig delgivning innebär att förundersökningsbeslutet är framlagt för påseende i en viss tid hos förundersökningsmyndigheten. Dessutom ska information om att den framlagts för påseende ges i ett allmänt datanät på förundersökningsmyndighetens webbplats och vid behov i en tidning ur vilken mottagaren kan antas bäst få information om saken. I praktiken blir ett sådant delgivningssätt tillämpligt till exempel om brottet begåtts via ett datanät eller om det har ett avsevärt stort antal målsäganden. Däremot är det inte möjligt att delge ett förundersökningsbeslut till en brottsmisstänkt med offentlig delgivning.

7 §. Information om förundersökning. I paragrafens 2 mom. föreskrivs förutsättningarna för att namnet på eller bilden av en person får lämnas ut till offentligheten. Till bestämmelsen fogas en möjlighet att lämna ut personens namn till offentligheten, om personen själv har lämnat ut det till offentligheten eller samtyckt till att det görs.

I synnerhet den i 1 mom. i paragrafen uttryckta tanken om att ingen utan fog blir misstänkt och att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet påverkar regleringen kring information om förundersökningen i bakgrunden. Den elektroniska informationsförmedlingen är dock allt snabbare och uppgifter som gäller brottsmisstankar, såväl riktiga som falska, förmedlas till exempel via sociala medier.

Europadomstolen har i sin avgörandepraxis om oskuldspresumtionen betonat att man från varandra ska avskilja å ena sidan utlåtanden enligt vilka någon endast misstänks för ett brott och å andra sidan utlåtanden som getts före en lagakraftvunnen dom, i vilka någon anses vara skyldig till brott. Uttryckligen de sist nämnda kränker oskuldspresumtionen, medan de först nämnda har ansetts vara tillåtna i vissa olika situationer. Vid information om förundersökningen ska man iaktta accentuerad finkänslighet och även ordvalen är av betydelse. Informationen får inte ge någon förutfattad mening eller förhandsinställning om personens skuld. Det är dock en annan sak att ge information om brottsundersökningen och å andra sidan påstå eller insinuera att någon gjort sig skyldig till ett brott.

I synnerhet i en situation där en person själv gett information om sin ställning i förundersökningen i offentligheten eller övrigt samtyckt till att den uttrycks, ska förundersökningsmyndigheten ha en möjlighet att bekräfta denna information. I så fall uppkommer inte någon onödig uppfattning om att förundersökningsmyndigheten hemlighåller

ärendet. En part kan ge sitt namn till offentligheten till exempel i form av ett meddelande eller en intervju. Å andra sidan är det viktigt att informationen inte bekräftas i oklara situationer, eftersom en sådan möjlighet i annat fall kan användas för så kallat fiskande efter upplysningar. I en oklar situation ska förundersökningsmyndigheten säkerställa att parten själv har gett information om sin ställning som part till offentligheten eller fråga om samtycke till detta av parten. Förfrågan ska vara neutral i den mån att personen inte upplever att förundersökningsmyndigheten utövar påtryckning för att han eller hon ska samtycka till informationen. I informationen ska man i övrigt iaktta de principer som framgår av paragrafens 1 mom. och informationen ska i ljuset av dessa vara objektivt motiverad och den ska inte främja till exempel en strävan efter publicitet av personen. Informationen ska dessutom vara öppen på så sätt att personen inte kan begränsa informationen till exempel till sin ställning som målsägande, om han eller hon samtidigt misstänks för ett brott. I bedömningen av behovet av att röja en persons namn ska man fortfarande beakta de förundersökningsprinciper som föreskrivs i 4 kap. i lagen samt sekretessaspekterna.

7.2 Lagen om rättegång i brottmål

1 kap. Om åtalsrätt och åtalsprövning

6 a §. Paragrafen innehåller bestämmelser om beslut om åtalseftergift. Enligt dess 2 mom. ska ett beslut om åtalseftergift motiveras. Av motiveringen ska framgå de omständigheter och bevis samt den bevisvärdering och rättsliga slutledning på vilka beslutet grundar sig.

Momentet ändras på ett sätt som motsvarar förslaget ovan avseende 11 kap. 1 § 2 mom. 4 punkten i förundersökningslagen på så sätt att av motiveringen ska på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter framgå de omständigheter och bevis samt den bevisvärdering och rättsliga slutledning på vilka beslutet grundar sig. Syftet med förslaget är att lindra på motiveringspraxis avseende besluten om åtalseftergift och undvika onödigt omfattande motiveringar. I praktiken är det till exempel i ett beslut om åtalseftergift som görs med stöd av obetydlighetsgrunden eller orimlighetsgrunden inte behövt att beskriva bevisvärderingen på samma sätt som då beslutet baserar sig på att sannolika skäl inte föreligger till stöd för brottsmisstanken. Inte heller i den sist nämnda situationen är det behövt att referera avgörandet till andra delar än till dem som är av betydelse för avgörandet. Motiveringarna till förslaget motsvarar i övrigt vad som föreslagits i fråga om ovan nämnda bestämmelse i förundersökningslagen.

9 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om delgivning av ett beslut om åtalseftergift. Till dess 1 mom. fogas en möjlighet att delge ett beslut om åtalseftergift till ett mycket stort antal målsägande genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003). Motiveringarna till förslaget motsvarar vad som föreslagits i fråga om förslaget om ändring av 11 kap. 1 § 4 mom. i förundersökningslagen. I momentet görs även en liten språklig korrigering.

Det föreslås att regleringen placeras i 1 mom. på grund av hänvisningsbestämmelsen i 3 kap. 9 § 1 mom. i lagen. Således kan även ett meddelande om att åklagaren inte åtar sig att föra talan om målsägandens privaträttsliga anspråk delges genom offentlig delgivning utifrån samma förutsättningar som för ett beslut om åtalseftergift.

Vid prövningen av användningen av offentlig delgivning i fråga om beslut om åtalseftergift kan det med stöd av hänvisningsbestämmelsen bli behövt att bedöma även delgivningssätten enligt 11 kap. i rättegångsbalken, i sista hand till exempel mellanhandsdelgivning eller kungörelse, som det är möjligt att tillgripa om det svårt att nå målsägandena.

14 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om målsägandenas sekundära åtalsrätt i situationer där myndigheterna har beslutat om åtgärdseftergift. I stället för tidigare hävda 2 mom. fogas en bestämmelse enligt vilken bestämmelserna i 1 mom. tillämpas också på förundersökningsmyndighetens beslut att inte registrera en anmälan om brott.

Eftersom det att en anmälan om brott inte registreras med stöd av föreslagna 3 kap. 1 § 2 mom. i förundersökningslagen i sak innebär en åtgärdseftergift är det motiverat att målsäganden även utifrån ett sådant beslut får möjlighet att utöva sin sekundära åtalsrätt.

3 kap. **Om privaträttsligt anspråk**

9 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om åklagarens skyldighet att i samband med ett åtalsärende som åklagaren anhängiggjort föra talan om målsägandens privaträttsliga anspråk som baserar sig på brottet. Paragrafens 1 mom. ändras genom att till den foga en mening, enligt vilken åklagaren redan under förundersökningen får träffa ett avgörande om att föra talan om ett privaträttsligt anspråk.

De bedömningsgrunder som framgår av bestämmelsen ändras inte genom förslaget. I praktiken är det dock möjligt att åklagaren redan under förundersökningen kan bedöma om det är möjligt att föra talan om ett privaträttsligt anspråk utan väsentlig olägenhet eller om anspråket är uppenbart ogrundat. Bedömningsgrunderna har granskats i riksåklagarens anvisning RÅ:2006:3. Till exempel i synnerligen omfattande brottmål kan det stora antalet målsäganden leda till att åklagaren inte kan åta sig att föra talan om ersättningsanspråk utan väsentlig olägenhet. I så fall är det på motsvarande sätt onödigt att utreda privaträttsliga anspråk i förundersökningen, eftersom de utreds med tanke på åklagarens beslutsfattande. Förslaget gäller ovan föreslagna ändring av 1 kap. 2 § i förundersökningslagen.

Om åklagaren inte åtar sig att föra talan om målsägandens privaträttsliga anspråk, ska åklagaren meddela målsäganden detta med iakttagande av 1 kap. 9 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål. I enlighet med ovan föreslagna ändring av denna bestämmelse kan underrättelsen även delges som offentlig delgivning. Regleringen avviker en aning från förundersökningslagens 11 kap. 1 § 3 mom., som gäller delgivning av förundersökningsbeslut. Det föreslås dock inte att regleringen i lagen om rättegång i brottmål ändras till andra delar, varför förfarandet för delgivning inte beror på om avgörandet görs redan under förundersökningen eller först därefter. Det finns inte något behov av att fatta ett separat beslut, men enligt ovan nämnda anvisning av riksåklagaren ska meddelandet innehålla en motivering till varför åklagaren inte kunnat åta sig att föra talan om anspråket. Motiveringen kan vara kort, men sådan att målsäganden kan förstå grunderna för åklagarens förfarande.

10 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens skyldighet att bereda tillfälle att framföra ett privaträttsligt anspråk som beror på ett brott. Enligt paragrafens 2 mom. kan domstolen även per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling uppmana målsäganden eller någon annan som har rätt att framställa privaträttsliga anspråk i saken att inom en viss tid framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen. Till bestämmelsen fogas en möjlighet att delge uppmaningen med offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen, om antalet personer som en uppmaning gäller är mycket stort. Vid användning av offentlig delgivning tillämpas det förfarande och de säkerhetsgarantier som i övrigt framgår av momentet. På det sätt som redan nu föreskrivs i momentet tillämpas inte heller i dessa situationer något hot om att inte undersöka anspråk. Motiveringarna till förslaget motsvarar vad som föreslagits i fråga om förslaget om ändring av 11 kap. 1 § 3 mom. i förundersökningslagen.

5 kap. Om väckande av åtal

3 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om krav på innehållet i stämningsansökan. Till dess / *mom.* fogas en ny 6 a punkt, enligt vilken man i stämningsansökan ska uppge åklagarens motiverade synpunkt om huruvida målet lämpar sig för behandling utan att huvudförhandling hålls eller trots svarandens utevaro samt förslag på arten av och den maximala storleken på straffet.

Den föreslagna bestämmelsen gäller bedömningen av förutsättningarna för skriftligt förfarande och utevarohandläggning och de ändringsförslag som gäller dessa. För närvarande har förutsättningarna för användning av dessa förenklade förfaranden föreskrivits utan att precisera vilken aktör som ska bedöma om de är uppfyllda. Detta leder till att domstolen före huvudförhandlingen ska sätta sig in i förundersökningsmaterialet och bedöma till exempel om det med sett till det utredda läget i ärendet även bedömt som helhet är onödigt att hålla en huvudförhandling eller om svarandens närvaro behövs för att utreda ärendet. En sådan bedömning passar inte problemfritt in med domstolens roll, såsom opartiskheten. Dessutom blir förundersökningsprotokollet i allmänhet rättegångsmaterial endast till den del som det hänvisas till det.

Å andra sidan bildas för åklagaren i samband med åtalsprövningen en väsentligt bättre uppfattning om den bevisning som samlats i ärendet och om det lämpliga förfarandet för att behandla brottmålet. För att trygga en behandling utan dröjsmål ska man i första hand sträva efter att styra ett ärende till skriftligt förfarande eller i andra hand till utevarohandläggning, om förutsättningarna för dessa är uppfyllda. För att göra straffprocessen smidigare är det motiverat att åklagaren i samband med stämningsansökan framför en motiverad synpunkt på huruvida förutsättningarna för dessa förenklade förfarandeformer är uppfyllda. Ett sådant arrangemang är förenligt med den akusatoriska principen och lämpar sig för egen del för att säkerställa att ärendet inte tas upp för behandling i ett onödigt omfattande förfarande.

Grunderna för att använda någondera av dessa förfarandeformer som inte är lika tunga som huvudförhandlingen kan läggas fram kortfattat, till exempel genom att hänvisa till de tillämpliga bestämmelserna. Utifrån stämningsansökan är det även i övrigt möjligt att dra slutsatser om vissa förutsättningar, såsom det maximistraff som föreskrivits för gärningen. I stämningsansökan ska man utöver dessa även redogöra för till exempel den gärning som svaranden erkänt i förundersökningen i ett ärende som föreslås för skriftligt förfarande och att svaranden avser samtycka till skriftligt förfarande. Likaså ska man redogöra för att en eventuell målsägande i brottet i förundersökningen meddelat att han eller hon inte har några anspråk i ärendet eller samtyckt till att ärendet behandlas i skriftligt förfarande.

Åklagaren ska dessutom meddela sitt straffyrkande med tanke på såväl skriftligt förfarande som utevarohandläggning med en precision som omfattar straffslaget och maximilängden. För närvarande ska svaranden i skriftligt förfarande underrättas om åklagarens ställningstagande till påföljden på detta sätt. Även vid utevarohandläggning är det med tanke på svarandens rättsskydd motiverat att få information om hurudant straff som kan dömas ut för svaranden i det enskilda ärendet, vilket är exaktare än det maximistraff som kan dömas ut enligt lagen. På så sätt blir svaranden bättre medveten om följderna av hans eller hennes utevaro.

Inte ens ett motiverat ställningstagande av åklagaren om sättet för att behandla ärendet eller det straff som ska dömas ut i det är bindande för domstolen, men dess syfte är att effektivare styra ärenden för att behandlas i skriftligt förfarande eller utevarohandläggning. Förslaget anknyter till förslagen nedan om dessa förfarandeformer, vars syfte är att öka deras användning och göra dem smidigare. Om domstolen anser att ett straff som antingen i fråga om art eller längd är

strängare än vad som lagts fram i åklagarens ställningstagande till påföljderna, ska svaranden så som för närvarande beredas tillfälle att bli hörd. Detta kan dock ordnas även skriftligt.

8 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om delgivning av stämning. Till den fogas ett nytt 4 mom., enligt vilket en stämningssman av särskilda skäl får verkställa stämning genom att muntligen meddela de omständigheter i fråga om stämningen som avses i 9 § 1 mom. och i övrigt med iakttagande av 3 mom. i denna paragraf om tillställande av annat material. En förutsättning är dessutom att det är lämpligt med hänsyn till handlingarnas omfattning och art och att mottagaren tveklöst får del av handlingarna och förstår innebörden av delgivningen.

På det sätt som konstaterats ovan i de allmänna motiveringarna (avsnitt 2.2.1) redogör ordalydelsen i paragrafens 3 mom. inte för det syfte som konstaterats i förarbetena om att så kallad stämning då svaranden påträffas av en händelse är avsedd som en befogenhet för polisen. För att effektivisera stämningssmannens arbete föreslås att de även har möjlighet till ett sådant delgivningssätt. Det föreslagna delgivningsförfarandet lyckas i praktiken främst då en stämningssman av en händelse påträffar svaranden och kan få behövliga uppgifter om stämningen och stämningens sökan till exempel från den jourhavande stämningssmannen. Eftersom sådana situationer kan vara väldigt överraskande och handlingarna inte är tillgängliga, utfärdas bestämmelser om en möjlighet att ge svaranden information även om innehållet i stämningen muntligen. Det förfarande som ska iakttas vid stämning motsvarar i övrigt vad som föreskrivs i 3 mom. i denna paragraf. Således ska även stämningen sändas till svaranden på samma sätt som övriga handlingar i efterskott eller så ska man meddela från vilken domstols kansli materialet är tillgängligt, om svaranden inte har någon postadress.

Stämningen är en synnerligen betydelsefull handling med tanke på svarandens rättsskydd. På grund av detta förutsätter delgivning på samma sätt som 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken om telefondelgivning därtill att stämning då svaranden påträffas av en händelse är ett lämpligt sätt att förfara med hänsyn till handlingens omfattning och art och att mottagaren får del av handlingen och förstår delgivningens innebörd. Naturligtvis finns det framöver inget som hindrar stämningssmannen från att till exempel göra en förfrågan om den stämdes kontaktinformation eller från att komma överens om att delgivningen verkställs på en viss plats som en stämningssmannadelgivning. I synnerhet i situationer där avstånden är längre är det föreslagna sättet att förfara dock en lämplig komplettering till de tillgängliga delgivningssätten. Genom den föreslagna regleringen utvidgas inte stämningssmannens befogenheter på annat sätt, till exempel i riktning mot polisbefogenheter.

5 a kap. **Om avgörande av mål utan huvudförhandling**

1 §. Paragrafens 1 mom. innehåller bestämmelser om förutsättningarna för skriftligt förfarande. De ändras på två sätt. För det första utvidgas tillämpningsområdet genom att höja förutsättningen om maximistraffet för de brott som lämpar sig för förfarandet (1 punkten) på så sätt att det i skriftligt förfarande är möjligt att avgöra åtal om en gärning för vilket det strängaste föreskrivna straffet är högst fyra år.

En sådan ändring innebär att allvarligare brott än för närvarande börjar omfattas av skriftligt förfarande såsom grov hets mot folkgrupp (strafflagens 11 kap. 10 a §), röjande av statshemlighet (12 kap. 7 §), våldsam motstånd mot tjänsteman (16 kap. 1 §), grovt givande av muta (16 kap. 14 §), grovt djurskyddsbrott (17 kap. 14 a §), sexuellt övergrepp (20 kap. 5 §), förberedelse till grovt brott mot liv eller hälsa (21 kap. 6 a §), grovt frihetsberövande (25 kap. 2 §), grov stöld (28 kap. 2 §), grov förskingring (28 kap. 5 §), grov bruksstöld av motordrivet fortkaffningsmedel (28 kap. 9 b §), grovt skattebedrägeri (29 kap. 2 §), grovt bokföringsbrott (30 kap. 9 a §), grov utpressning (31 kap. 4 §), grovt häleri (32 kap. 2 §), grov förfalskning (33

kap. 2 §), grov skadegörelse (35 kap. 2 §), grovt bedrägeri (36 kap. 2 §), grov oredlighet som gäldenär (39 kap. 1 a §), grovt gäldenärsbedrägeri (39 kap. 3 §), grovt skjutvapenbrott (41 kap. 2 §), grovt dopningsbrott (44 kap. 7 §), grovt naturskyddsbrott (48 kap. 5 a §) och grovt missbruk av insiderinformation (51 kap. 2 §).

På grund av dessa brotts komplexitet står det klart att till exempel förutsättningen om att det är onödigt att hålla huvudförhandling i förhållande till ärendets utredda tillstånd inte nödvändigtvis uppfylls i det enskilda fallet. Det skriftliga förfarandets lämplighet ska prövas mer omsorgsfullt än tidigare i de allvarliga brott till vilka tillämpningsområdet utvidgas. Tillämpligheten fastställs inte heller för närvarande enkom utifrån maximistraflet. Dessutom begränsas förfarandets lämplighet fortfarande av det maximistraflet som konkret kan dömas ut i det, vilket även föreslås att höjas. Således blir det i praktiken aktuellt med ärenden som i sitt slag är relativt lindriga, men tillämpningsområdet för det skriftliga förfarandet utvidgas dock avsevärt. Till exempel i fråga om våldsamt motstånd mot tjänsteman och grov skadegörelse har man enligt statistiken under de senaste åren i snitt dömt ut klart lägre straff än det nu föreslagna fängelsestraffet på ett år.

För det andra ändras förutsättningarna i anknytning till svarandens erkännande och samtycke (2 punkten). Det föreskrivs att skriftligt förfarande är möjligt om svaranden erkänt den gärning som beskrivits i åklagarens åtal och meddelat att han eller hon avser samtycka till att ärendet behandlas i skriftligt förfarande och å andra sidan inte inom utsatt tid krävt att huvudförhandling hålls i ärendet.

För närvarande är förutsättningen att svaranden erkänner den gärning som beskrivits i åklagarens åtal och genom ett uttryckligt meddelande som han eller hon ger till tingsrätten avstår från sin rätt till muntlig behandling och samtycker till att ärendet avgörs i skriftligt förfarande. I de ursprungliga förarbetena till bestämmelsen har det konstaterats att skriftligt förfarande inte handlar om ett förfarande som baserar sig på passivitet av den åtalade. Med beaktande av föreskrifterna i människorättskonventionen och mer allmänt tanken om en rättvis rättegång i den första domstolsinstansen, krävs medverkan, det vill säga ett uttryckligt samtycke, av den åtalade för att använda skriftligt förfarande. Det primära användningsområdet för förfarandet är gärningar som erkänts redan i förundersökningen (RP 271/2004 rd, s. 23).

Enligt 1 kap. 2 § 1 mom. 4 punkten i förundersökningslagen utreds i förundersökningen bland annat om den misstänkte ämnar samtycka till att målet i tingsrätten behandlas i ett skriftligt förfarande enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål. Därtill kan en misstänkt erkänna gärningen redan i förundersökningen. Således kan förutsättningarna för att använda skriftligt förfarande i sak stå klara redan före domstolsbehandlingen. Det finns dock inte något hinder för att en misstänkt under åtalsprövningen eller svaranden i ett svar eller i en skriftlig utsaga till tingsrätten erkänner en gärning som han eller hon tidigare bestridit och meddelar att han eller hon samtycker till skriftligt förfarande, varvid en eventuell redan planerad huvudförhandling kan ställas in och ärendet kan avgöras i skriftligt förfarande.

Ett åtal som behandlas i skriftligt förfarande ska även framöver gälla en sådan gärning som svaranden har erkänt i förundersökningen eller därefter. Ett erkännande innebär att svaranden meddelat att de omständigheter som nämnts i gärningsbeskrivningen i åtalet stämmer. Det står klart att svaranden inte i förväg kan medge gärningsbeskrivningen i åtalet, eftersom en sådan inte är tillgänglig under förundersökningen. I praktiken förutsätter det nu föreslagna förfarandet att åklagaren i det skriftliga förfarandet formulerar åtalet så att det överensstämmer med de faktiska omständigheter som medgetts i förundersökningen. På samma gång ska åklagaren åberopa det erkännande av svaranden som antecknats i förundersökningsprotokollet och som på så sätt blir rättegångsmaterial i enlighet med 5 a kap. 7 § i lagen om rättegång i brottmål. Det är

motiverat att göra åberopandet i stämningsansökan på samma gång som åklagaren lägger fram sin motiverade synpunkt på om ärendet är lämpligt för att behandlas utan att huvudförhandling hålls. Om åklagaren däremot anser att det är motiverat att åtala svaranden för annat eller för mer än vad han eller hon medgett i förundersökningen, är skriftligt förfarande inte tillämpligt. Å andra sidan är det möjligt att använda även åklagarstämningar på så sätt att svaranden direkt efter att förundersökningen färdigställts delges åtalet och gärningsbeskrivningen i det.

Åklagaren ska beskriva den påstådda gärningen som ett historiskt händelseförlopp så att det är möjligt att bedöma om gärningen uppfyller brottsbeskrivningen av något brott. Gärningsbeskrivningen ska motsvara erkännandet till alla väsentliga delar, vilka beroende på den tillämpliga straffbestämmelsen kan vara till exempel gärningens följder, gärningsmannens avsikt, uppsåt eller vållande (se RP 82/1995 rd, s. 61). Detta innebär dock inte att gärningsbeskrivningen ordagrant ska motsvara svarandens utsaga i förundersökningen. Om betydelsefulla oklarheter är förknippade med erkännandets omfattning, är det möjligt att bereda svaranden tillfälle att avge ett yttrande enligt 5 a kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål. Å andra sidan kan till exempel en preciserad begäran om en avslutande utsaga även i jämförelsevis små brottmål vara tillämplig för att säkerställa att svarandens erkännande täcker åklagarens hela gärningsbeskrivning.

I tillämpningspraxis har det konstaterats att svarandena inte nödvändigtvis alls returnerar den blankett som sänds med stämningen till domstolen, i vilken de på nytt får en fråga om erkännandet och samtycket till skriftligt förfarande. Utifrån sådan passivitet är det dock inte möjligt att direkt dra någon slutsats om att svaranden motsätter sig skriftligt förfarande. Det är sannolikare att svaranden i de flesta fallen inte är intresserad av behandlingen av det egna ärendet eller han eller hon inte förstår varför ärendet fortfarande utreds då han eller hon redan i förundersökningen meddelat att han eller hon samtycker till skriftligt förfarande. I allmänhet överförs ett ärende där blanketten inte returneras till utelarohandläggning. Utifrån de uppgifter som fås från Domstolsverket avgörs den klart största delen av dessa ärenden till slut utan att svaranden är närvarande. Med tanke på svarandens rättsskydd verkar ett sådant förfarande inte på avgörande sätt avvika från det nuvarande förslaget på något annat sätt än i fråga om ordnandet av huvudförhandling och de resurser som binds till det.

Europadomstolen har på vedertaget sätt ansett att det i allmänhet är möjligt att avstå från de delfaktorer som hänför sig till kravet på en rättvis rättegång på giltigt sätt, så länge som detta sker tillräckligt entydigt och med medvetenhet om följden av viljeytringen, utan att avståendet är motstridigt med något viktigt offentligt intresse (se till exempel stora sektionens domar Sejdivic mot Italien, 1.3.2006, punkterna 86 och 87, samt Dvorski mot Kroatien, 20.10.2015, punkterna 100 och 101). Å andra sidan kan en viljeytring ges även i tysthet och personen ska beakta den lagstiftning som tillämpas på hans eller hennes ärende. Till exempel i ett äldre fall som gäller Sverige ansågs överklaganden ha avstått för sin rätt till huvudförhandling i hovrätten, då en sådan enligt den nationella lagen inte varit nödvändig att hålla och överklaganden inte uttryckligen hade begärt en sådan (Håkansson och Sturesson mot Sverige, 21.2.1990, punkterna 66 och 67).

I den föreslagna modellen har svaranden möjlighet, om han eller hon så vill, att aktivera sig att motsätta sig skriftligt förfarande i enlighet med föreslagna 2 §. I bedömningen av de slutsatser som kan dras av att svaranden är passiv ska man även beakta att svaranden i och med lagändring 423/2018 i samband med delgivningen av stämning ska ges information om arten av och maximilängden på det straff som åklagaren framställt. Dessutom innebär den föreslagna ändringen av 5 kap. 3 § att svaranden från stämningsansökan får information om åklagarens motiverade syn på om ärendet lämpar sig för att handläggas utan att hålla huvudförhandling. På grund av dessa orsaker blir svaranden medveten om följderna av att han eller hon eventuellt är

passiv med sådan exakthet att passivitet kan anses vara ett entydigt avstående från rätten till en muntlig förhandling.

Dessutom ska man i förundersökningen redan för närvarande rikta uppmärksamhet på den misstänktes personliga förhållanden, som ger skäl att misstänka att han eller hon inte har förmåga att förstå underrättelserna om sin ställning och följderna av de olika förfarandalternativen, såsom brister i språkkunskapen eller den kognitiva kapaciteten. I enlighet med bestämmelserna i förundersökningslagen och lagen om rättegång i brottmål ska den misstänkte förordnas en försvarare å tjänstens vägnar, om han eller hon inte förmår försvara sig själv. Den föreslagna modellens konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna med tanke på en rättvis rättegång granskas även nedan i avsnitt 12.5.3.

Enligt paragrafens 2 *mom.* kan i skriftligt förfarande inte dömas ut strängare straff än fängelse i nio månader. Bestämmelsen ändras så att högst ett års fängelse kan dömas ut i förfarandet. Även denna förutsättning begränsas i praktiken att de grövsta brotten prövas i skriftligt förfarande. På samma gång säkerställer detta, i form av ett hot om ett strängt straff, att man i förfarandet inte behandlar ärenden som är förknippade med ett vägande offentligt intresse. Å andra sidan är det redan för närvarande möjligt i ärenden som avgörs i skriftligt förfarande att enligt domstolens prövning i straffmätningen beakta att svaranden genom att erkänna gärningen främjar utredningen av sitt brott. Maximistraffet är det samma som föreslås nedan som maximistraff vid utevarohandläggning. Så som tidigare, ska domstolen noggrant pröva om ett brottmål kan utredas på tillfredsställande sätt trots svarandens utevaro. Ju stängare straff det handlar om, desto mer betonas domstolarnas prövningsskyldighet.

2 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om inledande av skriftligt förfarande. I dess 1 *mom.* föreskrivs att om förundersökningen eller andra omständigheter ger anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, ska svaranden i samband med delgivningen av stämningen, stämningsansökan och ett sådant anspråk som avses i 3 kap. 10 § uppmanas att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten om svaranden medger den gärning som beskrivs i åtalet och om han eller hon avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till att ärendet avgörs i skriftligt förfarande. Svaranden ska samtidigt upplysas om arten av och den maximala omfattningen av det straff som åklagaren föreslår. Svaranden ska även upplysas om vad samtycket innebär för behandlingen av målet.

Det föreslås att momentet ändras så att om det finns anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, uppmanas svaranden att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten om svaranden yrkar på att huvudförhandling hålls i målet. Dessutom ändras den sista meningen i momentet på så sätt att svaranden ska upplysas om vad yrkandet på att huvudförhandling hålls innebär för behandlingen av målet.

Förslaget anknyter till den ändring som föreslås ovan i fråga om 1 §. När en misstänkt erkänt gärningen och meddelat att han eller hon ämnar samtycka till skriftligt förfarande, vilket i allmänhet sker redan i förundersökningen, är det i enlighet med den föreslagna regleringen möjligt att förmoda att svaranden fortfarande är av samma åsikt då ärendet handläggs i domstol. Ett samtycke som målsäganden gett i förundersökningen är redan nu bindande enligt 1 *mom.* 4 punkten i paragrafen, det vill säga att det inte är behövt att upprepa det till domstolen. Med samtycke jämföras ett meddelande som getts i förundersökningen om att målsäganden inte har några krav i ärendet. Med tanke på jämlik behandlingen av parterna är det motiverat att ge större vikt åt svarandens utsaga i förundersökningen.

Innan åtal väcks känner svaranden dock inte till hur åklagaren avser bedöma gärningen juridiskt, det vill säga för vilket brott svaranden kommer att åtalas. Svaranden kan dock fortfarande slutligt bedöma sitt samtycke och om han eller hon medger åtalet, först efter att åtalet väckts och är känt av honom eller henne (RP 271/2004 rd, s. 42). På grund av detta görs en förfrågan om den misstänktes avsikt att samtycka till förfarandet fortfarande i förundersökningen. Det egentliga samtycket ges till domstolen, men det kan enligt den föreslagna regleringen ges tyst, det vill säga på så sätt att svaranden inte motsätter sig skriftligt förfarande genom att kräva att huvudförhandling hålls. Till denna del ändras inte momentet, varför svaranden fortfarande ska ges information om arten av det straff som åklagaren framställer och om samtyckets betydelse i behandlingen av ärendet. På så sätt säkerställs att svaranden blir medveten om följderna av sin passivitet.

Det finns dock inte heller framöver något hinder för det förfarande som redan för närvarande används i vissa tingsrätter, i vilket stämningen till skriftligt förfarande innehåller en sekundär stämning till huvudförhandling för det fallet att svaranden inte samtycker till skriftligt förfarande trots sitt tidigare meddelande. I praktiken överförs det ärende som avsetts att handläggas i skriftligt förfarande ofta till utevarohandläggning. I varje fall är skriftligt förfarande även enligt den nuvarande formuleringen i bestämmelsen den handläggningsform som i princip används för ett ärende, om förutsättningarna för det är uppfyllda. Ett ärende som lämpar sig för skriftligt förfarande ska med andra ord inte överföras direkt till huvudförhandling utan lagstadgad grund.

Om åklagaren och domstolen anser att även de andra förutsättningarna för skriftligt förfarande är uppfyllda, delges svaranden en stämning, som bland annat innehåller information om att svaranden inom den utsatta tid på 14 dagar som för närvarande föreskrivs för ett samtycke ska begära att huvudförhandling hålls, om han eller hon vill återkalla sitt samtycke till skriftligt förfarande. Med andra ord förutsätter det föreslagna arrangemanget inte längre aktivitet av svaranden i domstolsskedet för att för en andra gång bekräfta att förutsättningarna för skriftligt förfarande föreligger, men svaranden har rätt att om han eller hon så vill aktivt motsätta sig skriftligt förfarande. Svaranden ska även ges information om betydelsen av kravet på att hålla huvudförhandling i behandlingen av ärendet. Ifall svaranden förblir passiv, ska han eller hon genom sin tysta viljeyttring entydigt anses ha avstått från sin rätt till en muntlig huvudförhandling.

Delgivningen av stämningen och kraven på dess innehåll säkerställer att svaranden kan bilda sin ståndpunkt medveten om följderna av sitt förfarande, vilket enligt Europadomstolens avgörandepraxis är en förutsättning för tyst avstående från rättigheter. Dessutom refereras betydelsen av skriftligt förfarande redan i förundersökningen till den misstänkte, då han eller hon får en förfrågan om ett preliminärt samtycke. Med tanke på svarandens rättsskydd är det därtill anmärkningsvärt att han eller hon även i det skriftliga förfarandet bibehåller sin rätt att ge ett skriftligt svar och en möjlighet att begära en möjlighet att avge en muntlig utsaga i enlighet med 3 § i kapitlet. Dessutom bibehåller domstolen den i 3 mom. i paragrafen föreskrivna sistahandsmöjligheten att överföra ärendet till huvudförhandling, om det finns skäl till det.

De empiriska vetenskapliga rönen är i fråga om skriftligt förfarande inte helt nya, men i utredningen av Rättspolitiska forskningsinstitutet från år 2010 (de Godzinsky, Virve-Maria: Skriftligt förfarande i brottmål. Rättspolitiska forskningsinstitutets forskningsdelgivningar 102) gav svaranden inte någon utsaga överhuvudtaget i ärendet i över 70 procent av fallen. Omkring 25 procent av svarandena hade avgett en skriftlig utsaga till domstolen. I största delen (över 80 procent) av dessa utsagor hade man motiverat varför ett körkort behövs, vilket inte längre är av betydelse för domstolsbehandlingen, eftersom polisen förordnar körförbud enligt den nuvarande

körkortslagen. I ärenden som gällde undersökningsmaterialet förekom muntliga höranden inte överhuvudtaget.

Paragrafens 3 mom. innehåller bestämmelser om avgörande av ett ärende i skriftligt förfarande, om de föreskrivna förutsättningarna föreligger, såvida det inte finns skäl att överföra målet till huvudförhandling. På grund av de ändringar som gäller sättet att ge ett samtycke ändras bestämmelsen på så sätt att förutsättningen för att använda skriftligt förfarande inte längre är att ett uttryckligt meddelande om detta överlämnas, utan att svaranden inte inom den utsatta tiden lämnar in något i 1 mom. avsett krav till tingsrätten. Motiveringarna motsvarar vad som konstaterats ovan i fråga om 1 mom.

Därtill fogas till momentets slut en mening, enligt vilken ärendet ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt. Bestämmelsen är av principiell karaktär och uttrycker det mål för som är förenligt redan med det nuvarande rättsläget om att man vid bedömningen av det lämpliga sättet att behandla ärendet och i överföringen från skriftligt förfarande till huvudförhandling ska beakta ändamålsenligheten för den valda förfarandeformen. Förslaget har en koppling till förslaget om att ändra 5 kap. 3 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål ovan, enligt vilket åklagaren i stämningsansökan ska ge en motiverad ståndpunkt om ärendets lämplighet för att behandlas i skriftligt förfarande eller utevarohandläggning. Genom bestämmelsen begränsas eller försämras inte betydelsen av det grundlagstryggade kravet på en rättvis rättegång.

I enlighet med den etablerade definitionen omfattar ändamålsenlighet målen om en säker, snabb och kostnadseffektiv rättegång. Även om målet om en säker rättegång på befogade grunder har företrädet bland dessa, är även förfarandets snabbhet och förmånlighet av betydelse till exempel med tanke på en rättvis rättegång, trovärdigheten i den straffrättsliga rättskipningen och en effektiv användning av resurserna. Ändamålsenlighet är ett av de centrala målen i lagen om rättegången i brottmål (se till exempel RP 82/1995 rd, s. 16, 42 och 55). Behandling av ett ärende på ett maximalt säkert, snabbt och förmånligt sätt spar på resurser och frigör resurser för att användas för ärenden som kräver en mer utförlig behandling och säkerställer således att kravet på en rättvis rättegång fullgörs i mer omfattande grad än i ett enskilt ärende. Bestämmelsen är inte förknippad med sanktioner och oändamålsenlighet i sig betraktas inte som till exempel ett processuellt fel.

Med principbestämmelsen betonas att ärenden inte utan giltig orsak ska överföras för behandling i ett tyngre förfarande än vad åklagaren föreslår. Å andra sidan har domstolen fortfarande den yttersta kontrollmakten, vilket även är en betydelsefull omständighet för rättsskyddet. Dessutom kan det framgå att det sist och slutligen är mer motiverat att behandla ärendet på annat sätt än vad som föreslås i stämningsansökan. Om en svarande till exempel är föremål för flera åtal, kan det vara ändamålsenligare att behandla alla vid utevarohandläggning som ett ärende i stället för skriftlig handläggning. I valet av det ändamålsenligaste förfarandesättet finns det skäl att beakta även möjligheterna att dra nytta av fjärranslutningar.

8 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om avgörandet i ett skriftligt förfarande. Till den fogas ett nytt 3 mom., i vilket det föreskrivs att om svaranden har dömts till straff utan att huvudförhandling hållits, men inte på grund av laga förhinder inom den utsatta tiden har kunnat yrka på att huvudförhandling hålls, har svaranden rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till tingsrätten inom 30 dagar efter det att hindret i fråga har upphört och senast ett år från den dag då den utsatta tiden löpte ut. Om inget laga förhinder konstateras, tas ärendet inte upp för behandling.

Eftersom samtycket till skriftligt förfarande framöver ges tyst, är det möjligt att det förekommer situationer där svaranden på grund av ett laga förhinder inte haft möjlighet att inom den utsatta tiden på 14 dagar begära att huvudförhandling ska hållas. På grund av detta föreslås att en bestämmelse fogas. Enligt den kan ett ärende tas upp för ny behandling i tingsrätten, om ett laga förhinder kan konstateras. Bestämmelsen motsvarar delvis 8 kap. 11 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål, men den utsatta tiden binds inte till bevislig delfående av domen, eftersom ett avgörande som ges i skriftligt förfarande och anvisningarna för att söka ändring enligt 2 mom. i paragrafen som nu föreslås att ändras, får sändas per post till den adress som parterna senast uppgett. I enlighet med rättegångsbalkens 31 kap. 17 och 18 § om återställande av försutten fatalietid räknas den utsatta tiden således från och med det att det laga förhindret upphört. I varje fall ska ärendet föras för ny behandling inom ett år från utgången av den fastställda utsatta tiden för att begära huvudförhandling. Med tanke på svarandens rättsskydd är det dessutom beaktansvärt att han eller hon enligt 1 mom. i paragrafen i förväg får information om att en dom getts, vilket kan meddelas i samband med att stämningen delges. Det föreslås inte att något liknande omnämnande om väldigt vägande orsaker som i bestämmelsen om återställande av försutten fatalietid fogas till bestämmelsen. Någon sådan tilläggsförutsättning finns inte heller i bestämmelserna om utevarohandläggning och det kan visa sig vara svårt att tillämpa den i praktiken.

I Europadomstolens avgörandep Praxis har man på etablerat sätt konstaterat att svaranden inte ska ha någon bevisbörda att visa att han eller hon flytt en rättegång eller att hans eller hennes utevaro berott på ett oöverstigit hinder (*force majeure*). Å andra sidan ska myndigheten fortfarande bedöma om svaranden uppvisat en godtagbar grund för sin utevaro eller om det i ärendet i övrigt kommit fram något sådant, som visar att utevaron berott på en orsak som svaranden inte kunnat påverka (se till exempel stora sektionens dom i målet Sejdic mot Italien, 1.3.2006, punkterna 87 och 88).

Bevisbördan avseende laga förhinder ser ut vara i viss mån problematisk i förhållande till Europadomstolens etablerade tolkningslinje. I praktiken står det dock klart att då man bedömer om ett laga förhinder föreligger, ska man i allmänhet använda de orsaker som svaranden lagt fram som utgångspunkt. Å andra sidan får tröskeln för ny handläggning inte vara för hög och betydelsen av garantierna för rättsskydd betonas i och med höjningen av det straff som ska dömas ut. Således föreslås att bestämmelsen inte ställer någon bevisbörda för ett laga förhinder för svaranden. Den föreslagna formuleringen innebär att domstolen konstaterar att ett laga förhinder föreligger genom att bedöma de grunder som den dömde lagt fram och därtill eventuella andra omständigheter som är betydelsefulla för det lagliga förhindret och som kommer fram i ärendet.

8 kap. Om parterna

11 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förutsättningarna att pröva och avgöra ett ärende trots svarandens utevaro, det vill säga så kallad utevarohandläggning. Enligt dess 1 mom. kan svaranden i ett sådant förfarande, utöver vissa andra påföljder, dömas till ett fängelsestraff på högst tre månader.

Momentet ändras så att det i förfarandet är möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst ett år. Det handlar om en relativt avsevärd höjning av det maximistraff som döms ut, vilket å andra sidan ska sättas i proportion även till användningsområdet för det skriftliga förfarandet och till att det för närvarande vid utevarohandläggning som förrättas med samtycke av svaranden är möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst nio månader. Förslaget anknyter till att tillämpningsområdet för utevarohandläggning förenklas genom att slopa möjligheten att förrätta det och att döma ut ett strängare straff med samtycke av svaranden.

I förarbetena till lagen om rättegång i brottmål konstaterades redan för 30 år sedan att uppskovet av en avsevärd stor del av behandlingen av brottmål berodde på att svaranden i brottmålen inte iakttar en kallelse som getts till honom eller henne att infinna sig vid domstolen. Frånvaro från ett sammanträde beror ofta inte på att svaranden således försöker undvika att ett straff döms ut, utan på att han eller hon helt enkelt inte är intresserad av ärendet. Han eller hon kan anse att brottet och det straff som ska dömas ut är klart och att skyldigheten att komma till domstolen endast är en skadlig extra påföljd (RP 82/1995 rd, s. 110). Enligt de statistiska uppgifterna är den vanligaste orsaken till att ett sammanträde ställs in så sent som på sammanträdesdagen fortfarande att svaranden inte kommer till platsen, trots att han eller hon har stämts in. Detta leder till att behandlingen drar ut på tiden och orsakar onödig tidsslöseri i en situation där ärendet kan prövas och avgöras trots svarandens frånvaro. I allmänhet kan man utgå från att om svaranden är frånvarande från ett sammanträde utan något förhinder, är det ett tecken på en ovilja att bli hörd i ärendet. Svaranden har en rätt som baserar sig på det så kallade skyddet mot självinkriminering att inte yttra något i ärendet. Detta hindrar dock inte att ärendet avgörs, eftersom åklagaren har bevisbördan i det akusatoriska förfarandet, det vill säga att åklagaren ska kunna bevisa svarandens skuld även om han eller hon tiger eller uteblir från sammanträdet.

I samband med de ändringsförslag som gäller skriftligt förfarande ovan har man granskat Europadomstolens avgörandepraxis om kravet på en rättvis rättegång, där det på vedertaget sätt ansetts att svaranden på ett entydigt och giltigt sätt även i tysthet kan avstå från de rättigheter som i princip tillhör honom eller henne, såsom rätten till muntlig förhandling i ärendet. I rättspraxis har det konstaterats att behandlingen av ett ärende i svarandens utvaro i sig inte kränker rätten till en rättvis rättegång. Rätten till avstående ska dock vara förknippad med tillräckliga rättsskyddsgarantier och å andra sidan får den inte kränka något offentligt intresse. Dessutom har det förutsatts att svaranden ska ha möjlighet att få sitt ärende behandlat på nytt, om han eller hon dömts i sin utvaro. Det finns två undantag även till denna möjlighet, det vill säga situationer där svaranden anses ha avstått från sin rätt att bli hörd eller då svaranden flytt rättegången (se till exempel stora sektionens dom i målet Sejdivic mot Italien, 1.3.2006, punkterna 82 och 86).

Utevarohandläggning innebär en avvikelse från den närvaroskyldighet som föreskrivits i 8 kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål, varför den kan tillämpas även på gärningar för vilka ett potentiellt straff på sex års fängelse har föreskrivits (se HD 2022:79). Den gällande regleringen kring utevarohandläggning baserar sig på en tanke om att en svarande som är frånvarande från ett sammanträde utan något förhinder avstår tyst men entydigt från sin rätt att bli hörd. Dessutom bör det observeras att svaranden kan försvara sig även via ett ombud, varvid det inte handlar om utevarohandläggning (se HD 2025:53), och att paragrafens 2 mom. innehåller bestämmelser om möjligheten att överföra ärendet för handläggning på nytt. Arrangemangen för rättsskyddet enligt den nuvarande regleringen bibehålls i oförändrad form och utifrån dessa kan utvaro av svaranden fortfarande tolkas som ett giltigt avstående från rätten att bli hörd. I fråga om bevisbördan för ett laga förhinder föreslås nedan en förbättring av svarandens rättsskydd.

I rättspraxis beträffande hovrättsförfarandet har man ansett att om svaranden avsiktligt uteblivit från huvudförhandlingen, kan han eller hon anses ha avstått från sin rätt att bli hörd personligen i sitt ärende, under förutsättning att avståendet är entydigt (HD 2015:14 punkt 42 och HD 2016:74, punkt 26). I så fall ska man i huvudförhandlingen bedöma om den tidigare inspelningen av svarandens utsago kan användas som bevis (se HD 2017:12 och HD 2017:93). I det handläggningsavgörande som ingår i det sist nämnda prejudikatet tilläts att svarandens förundersökningsberättelse används som bevis i ärendet, då svaranden inte infunnit sig vid den muntliga förhandlingen vid högsta domstolen och svaranden å andra sidan hade meddelat att svaranden inte ville bli hörd i ärendet. I sina motiveringar hänvisade högsta domstolen till 17 kap. 24 § 2 mom. och 47 § 2 mom. i rättegångsbalken. Det är i princip möjligt att på samma sätt

bedöma en situation där svaranden använder ett ombud vid huvudförhandlingen i tingsrätten. I domstolspraxis har man i kallelsen till en huvudförhandling, för att säkerställa att avståendet från rättigheterna är entydigt, även nämnt den möjligheten att utevaro utan förhinder av svaranden bedöms på ovan refererade sätt. Vid utevarohandläggning, det vill säga om inte ens ett ombud företräder svaranden, ska domstolen enligt 6 kap. 6 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål vid behov utifrån handlingarna referera vad en person som inte varit närvarande lagt fram. Även utifrån denna grund är det möjligt att använda förundersökningsprotokollet som rättegångsmaterial.

För närvarande är det möjligt att med samtycke av svaranden döma ut ett fängelsestraff på högst nio månader vid utevarohandläggning. Detta maximistraff är det samma som kan dömas ut i skriftligt förfarande. Utifrån de grunder som presenteras närmare nedan föreslås det att möjligheten till utevarohandläggning med ett uttryckligt samtycke av svaranden slopas, eftersom det använts relativt lite och eftersom svaranden på giltigt sätt kan avstå från sin rätt även utan uttrycklig viljeyttring. Med tanke på tillämpningen av lagen är det ändamålsenligare att det finns endast en form av utevarohandläggning. Framöver är det inte behövligt att ge lika stor vikt åt att om svaranden avstår från sitt rätt att bli hörd i huvudförhandlingen uttryckligt eller tyst. De rättsskyddsgarantier som anknyter till utevarohandläggning säkerställer i varje fall att svarandens utevaro i princip kan tolkas som ett entydigt avstående från rätten. På grund av dessa orsaker är den föreslagna höjningen av det maximistraff som kan dömas ut inte heller motstridigt med något vägande offentligt intresse.

Till momentets slut fogas en mening som är av principiell karaktär och som motsvarar vad som ovan föreslås till 5 a kap. 2 § 3 mom., enligt vilken ärenden ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt. Således ska även bestämmelserna om utevarohandläggning tillämpas så ofta som möjligt, då det bedöms vara ett ändamålsenligt sätt att behandla ärendet, eftersom det på så sätt är möjligt att avsevärt påskynda behandlingen av ärendet. Motiveringarna till förslaget motsvarar i övrigt motiveringar till ovan föreslagna ändring av 5 a kap. 2 § 3 mom.

Paragrafens 2 mom. innehåller bestämmelser om rätten för en svarande som i utevaro dömts till ett straff eller förverkandepåföljd att få ärendet behandlat på nytt. I den sista meningen i momentet föreskrivs att om svaranden inte bevisar sitt laga förhinder, tas ärendet inte upp för behandling. Det föreslås att bestämmelsen ändras så att ett ärende inte tas upp för prövning, om ett laga förhinder inte konstateras. Motiveringarna till förslaget motsvarar vad som föreslagits ovan i samband med 5 a kap. 8 § 3 mom.

12 §. Det föreslås att paragrafen med bestämmelser om att ett ärende prövas och avgörs med svarandens samtycke trots svarandens utevaro ska hävas. Den ersätts med en ny bestämmelse som gäller mottagning av bevisning.

Möjligheten att hålla utevarohandläggning utifrån ett samtycke av svaranden har enligt de äldre empiriska studierna använts i relativt liten grad. I utredningen av Rättspolitiska forskningsinstitutet från år 2000 (de Godzinsky, Virve-Maria: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Rättspolitiska forskningsinstitutet 2000, s. 32) konstaterades att antalet utevarohandläggningarna som hållits med samtycke av svaranden var endast omkring fyra procent i proportion till alla utevarohandläggningar. I en doktorsavhandling som publicerats år 2012 (Liukkonen, Iiro: I svarandens frånvaro. Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012, s. 457) var andelen utevarohandläggningar som hållits med samtycke av svaranden endast omkring en procent. Enligt en färskare utredning som beställts av justitieministeriet, var utevarohandläggningarnas andel av de muntliga förhandlingarna omkring 1,6 procent (Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lindström, Nino – Toivonen, Virve-Maria: Dömd trots utevaro. Statistik över utevarohandläggningar enligt 8 kap.

11 och 12 § i lagen om rättegång i brottmål våren 2023. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:28).

Användningen av det förfarande som avses i paragrafen är således fortfarande relativt liten i förhållande till utevarohandläggning enligt 11 §. En betydande förklaring till detta kan vara att svarandena inte meddelar sitt samtycke till domstolen. Variationen i tillämpningspraxis kan å andra sidan tyda på att regleringen tolkas eller tillämpas lite annorlunda i olika domstolar och det är svårt att bedöma orsakerna till detta. I varje fall finns det skäl att regleringen är maximalt enkel att tillämpa, det vill säga tydlig och konsekvent, så att förfarandet används i den avsedda omfattningen. Med tanke på detta är det mest motiverade att det finns endast en form av utevarohandläggning.

För närvarande innehåller lagen inte något klart ställningstagande till om det är möjligt att lägga fram muntlig bevisning vid utevarohandläggning. I de olika tingsrätterna har varierande tillämpningspraxis bildats. Det föreslås att man till paragrafen fogar en bestämmelse om att när ett mål prövas och avgörs trots svarandens utevaro kan man ta emot sådan bevisning som nämns i stämningsansökan eller annars i god tid före behandlingen av målet har tillkännagivits svaranden och om vilken svaranden har getts tillfälle att yttra sig om bevisningen.

I rättspraxis (HD 2022:34, punkt 11) har man ansett att den utredningsgrad som förutsätts för utevarohandläggning kan uppnås främst i relativt enkla brottmål. Erkännanden av svaranden i förundersökningen är ett starkt förmodande om att utredningen är tillräcklig trots svarandens utevaro. En tillräcklig utredningsgrad kan uppnås även då svaranden i förundersökningen har bestridit sin skuld på ett sätt som redan i sig eller i ljuset av det material som samlats i ärendet inte påverkar ärendet. Ju mer likriktad och entydig den bevisning som läggs fram i ärendet är, desto bättre är förutsättningarna för att pröva och avgöra ärendet i en utevarohandläggning. Tvistig och svårtydd bevisning av sådan karaktär att den måste vägas sinsemellan, talar å sin sida för ett behov av att höra svaranden personligen. Dessutom finns det skäl att pröva domstolens förutsättningar att bedöma påföljdsfrågan, det vill säga till exempel att om det handlar om särskilda förhållanden som gäller straffmätningen eller valet av straffart, och svarandens möjligheter att förutse följden.

Med andra ord är det möjligt att anse att ett typiskt fall för utevarohandläggning är då svaranden erkänner brottet. Å andra sidan kan ett sådant brott framöver i allmänhet behandlas oftare än för närvarande i skriftligt förfarande. I och med den föreslagna reformen lämpar sig utevarohandläggning även för ärenden där svaranden har yttrat sig otydligt eller där det utöver ett erkännande finns skäl att lägga fram personbevisning. Dessutom lämpar sig utevarohandläggning för enklare ärenden där svaranden inte har erkänt gärningen eller till och med uttryckligt bestridit den, men ärendet i fråga om bevisning är relativt enkelt och åklagaren anser att svarandens skuld kan bevisas trots svarandens utevaro. I så fall är det möjligt att bestridandet i enlighet med motiveringarna till ovan nämnda prejudikat inte påverkar ärendet. Eftersom svarandens utevaro i allmänhet kan tolkas på så sätt att han eller hon inte vill bli hörd, genererar hans eller hennes närvaro inte något betydande mervärde för behandlingen av ärendet. Å andra sidan har han eller hon självklart en möjlighet att lägga fram grunderna för sitt bestridande genom att bli hörd personligen i bevisningssyfte, vilket förutsätter att svaranden kommer till sammanträdet. Således äventyrar förfarandet inte heller svarandens rättssäkerhet.

Behandlingen av ett ärende trots svarandens utevaro innebär fortsättningsvis inte heller någon avvikelse från bevisbördan för kändaren och den relativt höga domtröskeln, vilka föreskrivits i 17 kap. 3 § i rättegångsbalken. Enligt 17 kap. 6 § 1 mom. 1 punkten i rättegångsbalken prövar domstolen vilken verkan en parts förfarande har som bevis, om parten utan godtagbart skäl inte finner sig till rättegången trots att parten har kallats till den, eller avlägsnar sig därifrån utan

lov. I 2 mom. i samma paragraf föreskrivs att om svaranden i ett brottmål har förfarit på ett sätt som avses i 1 mom., får detta beaktas till nackdel för svaranden endast i den utsträckning det inte kränker svarandens rätt att inte medverka till utredningen av sin egen skuld.

På grund av oskuldspresumtionen och den höga bevisröskeln kan det faktum att svaranden tiger i rättegången beaktas i prövningen av genomslaget för den bevisning som åklagaren lagt fram endast utifrån den förutsättningen att de bevis som lagts fram i ärendet och de omständigheter som kommit fram i behandlingen av ärendet klart förutsätter en utredning av svaranden. Trots åklagarens bevisbörda är det möjligt att det uppkommer situationer där svaranden i ett brottmål kan förutsättas att för egen del utreda de omständigheter som han eller hon åberopat till sitt försvar (se RP 46/2014 rd, s. 48 och 53 och Europadomstolens stora sektionens avgörande i målet John Murray mot Förenade kungariket, 8.2.1996, punkt 54 och i finländsk rättspraxis till exempel HD 2020:84, punkt 10 och de prejudikat till vilka det hänvisas i den). Om svaranden uteblir från huvudförhandlingen och med andra inte utreder de omständigheter som han eller hon åberopat till sitt försvar, är det möjligt att avkunna en tillräknade dom i ärendet. Å andra sidan står det klart att svarandens utevaro i sig inte kan ha någon väldigt vägande betydelse som bevis.

Även i jämförelsevis enkla brottmål kan det vara behövt att lägga fram personbevisning. Detta gäller i synnerhet situationer där brottet inte har erkänts på tillräckligt entydigt sätt redan i förundersökningen. Vid utevarohandläggning ska man å andra sidan inte lägga fram någon omfattande eller motstridig personbevisning. I praktiken är det möjligt att det kan bli aktuellt att höra målsäganden i bevisningssyfte eller att höra enskilda vittnen, till exempel en polis eller en ordningsvakt. I allmänhet ska bevisningen vara ostridig i den mån att även användning av en fjärranslutning i hörandet kan bli aktuellt.

Med tanke på svarandens rättsskydd finns det dock skäl att förutsätta att det inte är möjligt att vid utevaro av svaranden åberopa sådana bevis som han eller hon i förväg inte varit medveten om att de kommer att läggas fram. I föreslagna nya 12 § föreskrivs att det vid utevarohandläggning är möjligt att lägga fram endast sådan bevisning som svaranden blivit medveten om. I princip sker detta genom delgivning av stämningsansökan. Enligt 5 kap. 3 § 1 mom. 7 punkten i lagen om rättegång i brottmål ska i stämningsansökan uppges de bevis som åklagaren har för avsikt att lägga fram samt vad som skall styrkas med varje bevis. En svarande som uteblir från huvudförhandlingen får på så sätt även information om vilket material domstolen kan beakta då den prövar ärendet.

Ibland kan det dock komma fram att det finns ett behov av att komplettera bevisningen efter stämningsansökan. I 5 kap. 16 § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs att om en part vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgivit tidigare, skall han utan dröjsmål före huvudförhandlingen tillkännage domstolen detta och samtidigt meddela vad som skall styrkas med beviset. Sådan ny bevisning av kändanden ska således ges även till svaranden och han eller hon ska ges tillräckligt med tid att avge ett yttrande med anledning av den nya bevisningen. Om det finns ett behov av att ange ny bevisning i ett ärende, ska man naturligtvis göra en omvärdering av om ärendet fortfarande i fråga om bevisning är så enkelt att det överhuvudtaget lämpar sig för utevarohandläggning.

7.3 Rättegångsbalken

11 kap. Om delgivning i rättegång

3 b §. Paragrafen innehåller bestämmelser om telefondegivning. Dess *1 mom.* ändras så att en stämning kan delges per telefon även i de mål som avses i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål och föreslagna 8 kap. 11 §.

Enligt bestämmelsen kan telefondegivning verkställas, om den är lämplig med hänsyn till handlingens omfattning och art och om mottagaren tveklöst per telefon får del av handlingen och förstår innebörden av delgivningen. Det finns bestämmelser om det förfarande som ska användas i 3 mom., enligt vilket mottagaren per telefon ska delges uppgifter om det mål som handlingen gäller, yrkandet eller skyldigheten och dess huvudsakliga grund, fristen och vitet samt övriga motsvarande behövliga omständigheter. En handling som delgetts per telefon ska utan dröjsmål sändas som brev eller ett elektroniskt meddelande till den adress som mottagaren uppgett, om detta inte av särskilda skäl är uppenbart obehövt. Telefondegivningen verkställs av stämningssmannen eller en tjänsteman vid domstolen i fråga. Över delgivningen ska det utfärdas ett intyg med iakttagande av 17 § 1 mom. i tillämpliga delar och en kopia av intyget ska utan dröjsmål sändas till mottagaren som brev eller elektroniskt meddelande till den adress som mottagaren uppgett. Det exemplar av delgivningsintyget som sänds till mottagaren får undertecknas maskinellt på det sätt som föreskrivs i 20 § 1 mom. i lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet.

Enligt nuvarande 1 mom. kan en stämning delges per telefon endast i ett ärende som avses i 5 kap. 3 § i rättegångsbalken, det vill säga i ett så kallat summariskt tvistemål. Således kan telefondegivning användas även i brottmål till exempel då en kallelse att infinna sig vid huvudförhandlingen delges. I förarbetena till bestämmelsen har det dock konstaterats att telefondegivning i fråga om säkerhet inte avviker väsentligt från stämningssmannadelgivning. En muntlig kontakt i realtid fås per telefon till mottagaren av delgivningen. Mottagarens identitet kan säkerställas även per telefon genom frågor. Jämfört med bevislig postdelgivning är fördelen med telefondegivning att ärendet kan förklaras för mottagaren även informellt och att hans eller hennes eventuella frågor kan besvaras (RP 123/2009 rd, s. 9–10).

Den nuvarande avgränsningen har för det första motiverats med att delgivningen av stämning till svaranden är den viktigaste delgivningen i en rättegång. Dessutom hindrar redan stämningssansökans omfattning och art den delges per telefon. I fråga om innehåll ansågs stämningssansökningar i summariska ärenden dock vara relativt snäva och enkla (RP 123/2009 rd, s. 10). Även de handlingar som delges i ett brottmål kan vara så kortfattade och enkla att de kan delges per telefon. Detta gäller i synnerhet ärenden som handläggs i skriftligt förfarande enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål och ärenden som kan prövas och avgöras trots svarandens utevaro i enlighet med bestämmelserna i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Med tanke på svarandens rättsskydd är det anmärkningsvärt att det inte föreslås att regleringen ändras i fråga om 2 och 3 mom., det vill säga att en särskild förutsättning för telefondegivning fortsättningsvis är att den är lämplig, och dessutom att mottagaren tveklöst får del av handlingen per telefon och förstår delgivningens innebörd. På grund av dessa förutsättningar kan telefondegivning naturligtvis inte användas i alla ärenden som hör till tillämpningsområdet, men det har konstaterats att målen med reformen kring införande av telefondegivning i tvistemål har uppnåtts bättre än väntat (RP 190/2017 rd, s. 9). Även förfarandet bibehålls i oförändrad form, det vill säga att en delgiven handling sänds utan dröjsmål till den adress som mottagaren uppgett. I samband med delgivning per telefon är det även möjligt att ge svaranden förtydligande tilläggsuppgifter om hur han eller hon ska förfara enligt handlingen.

Den föreslagna regleringen innebär en gradering av delgivningssätten, där utgångspunkten är att det svåraste och dyraste delgivningssättet, det vill säga stämningssmannadelgivning, ska användas först i sista hand även i brottmål. Enkom att det handlar om stämning i brottmål bildar

inte något sådant vägande skäl som menas i 11 kap. 4 § 1 mom. i rättegångsbalken att använda stämmningsmannadelgivning. Med telefondelgivning är det å andra sidan möjligt att uppnå ovan konstaterade fördelar som gäller att kontakt i realtid fås med mottagaren av delgivningen.

8 Bestämmelser på lägre nivå än lag

De föreslagna bestämmelserna innehåller inga bemyndiganden att utfärda förordning och de upphäver inga bestämmelser på lägre nivå än lag.

9 Ikraftträdande

Det föreslås att lagarna ska träda i kraft våren 2026.

10 Verkställighet och uppföljning

Verkställigheten av lagförslagen förutsätter inga särskilda åtgärder. En övergångstid på några månader reserveras för myndigheterna, vilken möjliggör till exempel den utbildning och den ändring av informationssystemen vilka förutsätts av lagändringarna.

Justitieministeriet utreder i samarbete med inrikesministeriet några år efter att lagförslagen trätt i kraft om de eftersträvade konsekvenserna har uppnåtts.

Justitieministeriet följer funktionen för lagstiftningen om rättegångsförfarandet på allmän nivå genom att dra nytta av till exempel statistik. Justitieministeriet följer i synnerhet reformens konsekvenser för domstolsförfarandet och åklagarnas verksamhet. I fråga om förundersökningsmyndigheterna genomförs uppföljning av andra ministerier, i synnerhet inrikesministeriet, vars förvaltningsområde omfattar polisen och Gränsbevakningsväsendet.

11 Förhållande till andra propositioner

11.1 Samband med andra propositioner

I betänkandet av projektet kring utvidgande av användningsområdet för åtaluppställning (OM064:00/2023) föreslogs att 4 kap. 16 § i förundersökningslagen ändras. Behandlingen av regeringens proposition om åtaluppställning torde sammanfalla med behandlingen av denna proposition. Vid behov ska propositionerna därför samordnas i riksdagen.

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om ett förfarande för små tvistemål (RP 89/2025 rd) innehåller ett förslag om ändring av 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken. Det finns skäl att beakta även det i behandlingen av detta förslag.

11.2 Förhållande till budgetpropositionen

Propositionen hänför sig inte till budgetpropositionen. Dess ekonomiska konsekvenser har behandlats ovan i avsnitt 4.2.2.

12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

12.1 Inledning

Den föreslagna regleringen är betydelsefull med tanke på 21 § i grundlagen. Enligt den nämnda bestämmelsen om grundläggande fri- och rättigheter har var och en rätt att på behörigt sätt och

utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning skall tryggas genom lag. Förslaget är allmänt sett värt att beakta även med tanke på utövning av den dömande makt som avses i 3 § i grundlagen (se även GrUU 53/2014 rd, s. 2/II). Utöver de karakteristiska särdragen på en rättegång vilka har en fast koppling till 21 § i grundlagen har grundlagsutskottet även ansett att i synnerhet rätten till rättvis rättegång som tryggats i artikel 6 i Europeiska människorättskonventionen är av betydelse i bedömningen av regleringen (GrUU 5/2018 rd, s. 4).

Grundlagsutskottet har fäst uppmärksamhet vid att de grundläggande rättigheterna att få en rättvis rättegång och en sak behandlad utan dröjsmål är viktiga hörnstenar i rättsstaten (GrUU 12/2017 rd, s. 2, GrUU 14/2016 rd, s. 9, GrUU 29/2014 rd, s. 2). Grundlagsutskottet har även understrukit att basfinansieringen av de myndigheter som ansvarar för att rättstryggheten tillgodoses måste garanteras tillräckligt också i ett ekonomiskt besvärligt läge (GrUU 19/2016 rd, s. 4, GrUU 14/2016 rd, s. 9, GrUU 9/2016 rd, s. 5 och GrUU 29/2014 rd, s. 2/II). Utskottet har framhållit att en förenkling av rättsprocesserna därför inte bör vidtas enbart för att spara in på omkostnaderna (GrUU 5/2018 rd, s. 2).

Förenklingen av domstolarnas sammansättning har dessutom bedömts med avseende på att det ur rättssäkerhetsperspektiv sett också är viktigt att ärendena behandlas utan dröjsmål. En lättare domför sammansättning som inte äventyrar en korrekt handläggning av ärendena kan enligt utskottets uppfattning göra det möjligt att på ett förnuftigt sätt fördela domstolsresurserna mellan krävande och mindre krävande ärenden. Det kan i sin tur bidra till att effektivisera domstolarnas arbete så att målen blir behandlade på det sätt grundlagen förutsätter utan obefogat dröjsmål. Utskottet har i sin praxis förutsatt att de ärenden som behandlas i en lättare sammansättning till sitt innehåll är av den arten att de lämpar sig för behandling i en lättare sammansättning (GrUU 5/2018 rd, s. 3 och GrUU 2/2006 rd, s. 2/II). Dessa ställningstaganden ansågs vara godtagbara även för bedömning av om ett domstolsavgörande kunde fällas utan att sammankalla ett sammanträde (GrUU 53/2014 rd, s. 3/II).

Målet med att göra straffprocesserna smidigare är att myndigheternas resurser på ett bättre sätt än för närvarande kan användas på ett maximalt slagkraftigt sätt och så att ärenden kan behandlas utan oskäligt dröjsmål med beaktande av det behov av rättsskydd som ska bedömas objektivt.

12.2 Ändringsförslagen gällande förundersökning

De förslag till ändring av förundersökningslagen vilka gäller privaträttsliga anspråk och utredningen av grunderna för dessa baserar sig på regleringen i lagen om rättegång i brottmål och det syfte som uttryckts i förarbetena till bestämmelsen i den nuvarande förundersökningslagen. Dessa har inte bedömts begränsa målsägandens rätt att få sitt ärende behandlat på behörigt sätt. Ingen sådan bedömning gjordes heller utifrån det förslag som förtydligade förutsättningarna för att inte göra eller lägga ned en förundersökning. Den nuvarande förundersökningslagen har stiftats med grundlagsutskottets medverkan (GrUU 66/2010 rd), varför åtgärdseftergift i sig inte är motstridigt med systemet med grundläggande fri- och rättigheter. Det är beaktansvärt att den skada som orsakats genom ett brott fortfarande bedöms som en del av att det är uppenbart obetydligt och å andra sidan har målsäganden fortfarande en möjlighet att själv anhängiggöra ärendet.

Möjligheten att behandla anmälningar om brott tillsammans på motsvarande grunder som åtal behandlas tillsammans är ägnad att förbättra offrens rättsskydd i situationer som handlar om till exempel långvarig och mångformig brottslighet i nära relationer. Behandling av sådana anmälningar tillsammans innebär å andra sidan inte någon kompromiss med till exempel sekretessen för känsliga uppgifter om offren.

Syftet med förslaget om när man inte behöver registrera anmälningar om brott är att förtydliga rättsläget i fråga om behandlingen av obestämda eller osakliga anmälningar som lämnas in till förundersökningsmyndigheterna. Förslaget bedöms ha betydelse främst för 21 § om rättsskydd i grundlagen. Enligt den har var och en bland annat rätt att få sin sak behandlad på behörigt sätt i en domstol som är behörig enligt lag. För att säkerställa en behörig behandling är tröskeln för att inte registrera en anmälan om brott hög och i fråga om oklara anmälningar förblir det primära förfarandet en uppmaning att precisera eller komplettera anmälan. Det väsentliga är att den person som kontaktar myndigheten får behörig service. Å andra sidan, om en person till exempel genom ett tydligt osakligt meddelande endast entydigt kritiserar en myndighets verksamhet, handlar det inte om att anhängiggöra ett ärende. Dessutom kan det stå klart att den händelse som anmälaren beskrivit inte är något brott, varför behandling av en anmälan om en sådan som en anmälan om brott inte nödvändigtvis är behövligt av denna anledning. I en sådan situation är det möjligt att ge anmälaren råd för behandlingen av ärendet. Med tanke på anmälarens rättsskydd kan det även i enskilda fall vara motiverat att ge ett förundersökningsbeslut om att inte registrera en anmälan om brott. Rättsläget motsvarar till denna del det nuvarande läget (se RP 222/2010 rd, s. 182 och 246) och den föreslagna ändringen begränsar inte de grundlagstryggade rättigheterna. Utifrån förundersökningsbeslutet kan målsäganden även utöva sin sekundära åtalsrätt.

En viktig processuell delfaktor av rättsskyddet är rätten att få information om de egna rättigheterna. Denna rättighet har i fråga om rättigheterna för en svarande ansetts kunna härledas ur artikel 14 i MP-konventionen och artikel 6 i Europeiska människorättskonventionen (se till exempel stora sektionens dom i målet Ibrahim et al. mot Förenade kungariket, 13.9.2016, punkterna 270–272 och de rättskällor till vilka det hänvisats i den). Genom att meddela att förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden, en annan strävan av gärningsmannen att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller en strävan efter att främja utredningen av brottet kan beaktas som en lindringsgrund för straffet, ges den misstänkte en bredare uppfattning av hans eller hennes förfarandalternativ och deras verkningar. Underrättelsen innebär inte något löfte om att lindringsgrunden tillämpas eller dess inverkan. Å andra sidan blir den misstänkte på så sätt medveten om en eventuell fördel och om att ett beslut att inte medverka till utredningen av ett brott kan leda till att denna fördel går förlorad. Förslaget om de underrättelser som ska göras till en förhörd i förväg förbättrar enligt bedömning den förhördes rättsskydd, eftersom han eller hon i lugn och ro kan sätta sig in i sina rättigheter och eventuella skyldigheter före förhörstillfället.

I propositionen föreslås en precisering av skyldigheten att motivera förundersökningsbeslut och beslut om åtalseftergift så att motiveringarna ska upprättas med beaktande av ärendets art och omfattning. Regleringen kring motiveringsskyldigheten är konstitutionellt betydande därför att rätten att få ett motiverat beslut är en av delfaktorerna av rättsskyddet. Genom förslagen ingriper man dock inte i denna rätt, eftersom syftet inte är att lindra kraven på innehållet i besluten, utan att göra besluten mer koncisa och således tydligare och begripligare.

I behandlingen av dröjsmålen i rättegångarna har grundlagsutskottet konstaterat att förundersöknings- och åklagarmyndigheterna behöver vidareutveckla sitt samarbete och minska de regionala skillnaderna. För slutresultatet skulle det vara bra om åklagaren kunde koncentrera och begränsa förundersökningen till straff- och processrättsligt väsentliga frågor inte minst i

omfattande och svåra härvor av ekonomisk brottslighet och fall av organiserad brottslighet (GrUB 1/2010 rd, s. 4/I). I sitt utlåtande om den nuvarande förundersökningslagen ansåg utskottet också att bestämmelserna om samarbete mellan polis och åklagareska vara mer förpliktande och ingående än vad som föreslagits (GrUU 66/2010 rd, s. 4/I). Förslagen till bestämmelser om ett tätare förundersökningssamarbetet främjar dessa mål.

12.3 Information under förundersökningen

I propositionen föreslås det att det är tillåtet att lämna ut en persons namn till offentligheten, om han eller hon själv lämnat det till offentligheten eller samtyckt till det. Enligt den nuvarande bestämmelsen får namnet på eller bilder av en person lämnas ut till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras.

Regleringen kring information i förundersökningen kan vara av betydelse för oskuldspresumtionen i anknytning till kravet på en rättvis rättegång, men även för skyddet för privatlivet, vilket tryggats i 10 § i grundlagen. Information kan ges endast utifrån avgränsade förutsättningar. Tröskeln för att lämna ut en persons namn eller en bild av honom eller henne till offentligheten har fastställts till en synnerligen hög nivå.

Europadomstolen har i sin avgörandepraxis betonat att man från varandra ska avskilja å ena sidan utlåtanden enligt vilka någon endast misstänks för ett brott och å andra sidan utlåtanden som getts före en lagakraftvunnen dom, i vilka någon anses vara skyldig till brott. Uttryckligen de sist nämnda kränker oskuldspresumtionen, medan de först nämnda har ansetts vara tillåtna i vissa olika situationer (se till exempel domarna i målen Nešćák mot Slovakien, 27.2.2007, punkt 89; Garycki mot Polen, 6.2.2007, punkterna 67 och 69; samt Butkevičius mot Litauen, 26.3.2002, punkt 53). Utan att kränka oskuldspresumtionen kan myndigheterna ge information om pågående brottsundersökningar, men detta ska göras på ett finkänsligt sätt. I förundersökningsskedet är det förbjudet att ge sådana utlåtanden som är ägnade att ge ett intryck av att den misstänkte har gjort sig skyldig till brottet.

Således är det i sig inte problemfritt med tanke på oskuldspresumtionen att lämna ut en persons namn och ställning som part till offentligheten. Med tanke på en rättvis rättegång är det å andra sidan viktigt att ärenden inte behandlas i hemlighet i onödan, vilket hindrar en bedömning av myndigheternas verksamhet. Detta är av betydelse för det upplevda förtroendet för domstolarna. Offentlighetsprincipen är accentuerad i rättegångar, men den kan anses ha viss betydelse redan under förundersökningen. Möjligheten att bekräfta en parts identitet är ägnad att stärka det upplevda förtroendet för förundersökningsmyndigheternas verksamhet.

12.4 Delgivningsregleringen

Även delgivningsregleringen kan anses vara betydelsefull för rättsskyddet. Rättsskyddsgarantierna i 21 § i grundlagen omfattar, vid sidan om de delområden som uttryckligen nämns i den, bland annat rätten att utan dröjsmål få information om åtalens innehåll och grunder på ett språk som personen förstår (RP 309/1993 rd, s. 79). Delgivning inverkar väsentligt på hur parternas rätt till en rättvis rättegång tillgodoses. Delgivningen ska ske så att mottagaren får de uppgifter han eller hon behöver för att utöva sina rättigheter. Uppgifterna ska delges på ett för mottagaren begripligt sätt och i tillräckligt god tid (GrUU 9/2010 rd, s. 2). Även i fråga om målsäganden finns det befogade grunder för att anse att rätten att få information om handläggningen av ett ärende och möjligheten att delta i det bildar en central del av rättsskyddet och tillgången till rättigheter.

I synnerligen omfattande brottmål kan det vara avsevärt svårt eller omöjligt att nå målsägandena, om deras identitet inte ens är känd. Den arbetsgrupp för rättsväsendet som justitieministeriet inrättat har preliminärt föreslagit följande åtgärd: Behandlingen av cyberbrott som hänför sig till ett stort antal målsäganden sker i stället för enskilda målsäganden via systemet med offentliga ombud som representerar dem kollektivt och de olika underrättelser som förutsätts i lag ersätts med offentliga kungörelser. I sitt beslut från den 7 november 2024 (EOAK/2261/2023) har riksdagens justitieombudsman påskyndat lagberedningen till denna del, eftersom det antal datanäts- och cyberbrott som avses i förslaget kommer att öka snabbt och orsaka svåra problem såväl för målsägandenas rättsskydd som för arbetsmängden hos myndigheterna i straffprocessen. På beställning av justitieministeriet har man därtill utarbetat en utredning om förbättringen av målsägandens ställning i synnerligen omfattande brottmål (Koskela, Tarja – Tammenlehto, Laura – Forss, Marko – Voutilainen, Tomi – Launiala, Mika: Förbättrad ställning för målsägande och minskad arbetsbörda för åklagare och polis vid brott med flera målsägande. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:16). Utredningen innehåller på samma sätt hänvisningar till möjligheten att använda kungörelser eller offentlig delgivning för att nå målsägandena i sådana ärenden.

Vid beredningen har man ansett att förslagen om offentlig delgivning kan beredas separat från de andra förslagen som har som mål att förbättra målsägandenas ställning. Offentlig delgivning har ansetts vara en lämplig kompromiss där parternas rättigheter skyddas på samma gång som det brott som de misstänks för utreds effektivt, vilket naturligtvis även är förenligt med målsägandens intressen. Förslaget anses förbättra målsägandenas rättsskydd i synnerligen omfattande brottmål, då de kan nå effektivare än för närvarande. Förslaget är även förenligt med skäl 27 i ingressen till brottsofferdirektivet. Således kan det inte anses begränsa målsägandenas grundlagstryggade rättsskydd.

Ändringen av 11 kap. 3 b § om telefondelgivning i rättegångsbalken har föreskrivits med medverkan av grundlagsutskottet (GrUU 9/2010 rd). Enligt utskottet hade telefondelgivningens räckvidd, villkor, förfarande och innehåll angetts exakt och med noggrann avgränsning i lagförslaget. Om användningsområdet för telefondelgivning utvidgas till förenklade förfarandeformer, det vill säga till skriftligt förfarande och utevarohandläggning, bibehålls denna noggranna avgränsning, eftersom inga andra ändringar görs i regleringen. Till det förslag som gäller så kallad stämning då svaranden påträffas av en händelse fogas även motsvarande rättsskyddsgarantier som för telefondelgivning, varför inte heller detta förslag bedöms begränsa delgivningsmottagarnas grundlagsenliga rättsskydd.

12.5 Skriftligt förfarande och utevarohandläggning

12.5.1 De föreslagna ändringarna och utgångspunkterna för bedömningen

I propositionen föreslås utvidgningar av det skriftliga förfarandet enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål och av tillämpningsområdena för utevarohandläggning enligt 8 kap. 11 och 12 §. Enligt förslaget är det möjligt att i bägge förfaranden döma ut ett fängelsestraff på högst ett år. I fråga om skriftligt förfarande föreslås även att en person anses ha samtyckt entydigt till förfarandet, om han eller hon i förundersökningen anmält att han eller hon ämnar samtycka till det och inte inom den utsatta tiden kräver att huvudförhandling hålls efter att ha delgetts stämningen. I fråga om utevarohandläggning föreslås därtill att svaranden anses ha samtyckt entydigt till förfarandet, om han eller hon efter att ha delgetts stämningen inte deltar i huvudförhandlingen. Möjligheten att förrätta utevarohandläggning med uttryckligt samtycke av svaranden slopas. I fråga om utevarohandläggning föreskrivs dessutom en möjlighet att vid svarandens utevaro lägga fram sådan bevisning, som han eller hon blivit medveten om.

Skriftligt förfarande innebär att rättegången i ett brottmål i en domstol i första instans inte är offentligt och inte heller muntlig. Vid utevarohandläggning prövas och avgörs ärendet å sin sida trots svarandens utevaro. Regleringen är relevant med tanke på 21 § i grundlagen, artikel 6 i Europeiska människorättskonventionen och artikel 14 i MP-konventionen.

Enligt artikel 6.1 i Europeiska människorättskonventionen ska var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Huvudregeln är att en offentlig muntlig förhandling ska ordnas åtminstone i en rättsinstans, om de aspekter som nämns i den andra meningen i artikel 6.1 inte föranleder annat. Å andra sidan har man godkänt undantag, som även kan vara långt gående undantag, till denna huvudregel i Europadomstolens rättspraxis.

Även enligt artikel 14.1 i MP-konventionen har en åtalad rätt till en rättvis och offentlig förhandling vid en behörig, oberoende och opartisk domstol som upprättats enligt lag.

Å andra sidan bör det beaktas att utvidgandet av skriftligt förfarande och utevarohandläggning förbättrar tillgången till rättsskydd, eftersom dessa förfaranden fortfarande är tillgängliga endast då det inte förutsätts någon fullskalig rättegång för att avgöra ärendet. En smidigare straffprocess påskyndar behandlingstiderna och främjar således den grundläggande rättigheten att få sitt ärende behandlat på behörigt sätt och utan oskäligt dröjsmål. Man ska i synnerhet observera att möjligheten att med mer begränsade resurser behandla ett större antal brottmål stärker skyddet för målsägandens grundläggande fri- och rättigheter, eftersom det på så sätt är möjligt att tillgodose rättsskyddet enligt det straffrättsliga systemet för fler målsäganden än för närvarande.

I 21 § 2 mom. i grundlagen nämns behandlingens offentlighet som en garanti för en rättvis rättegång. Grundlagsutskottet har allmänt konstaterat att offentlighetsintresset är ännu starkare vid rättegångar än i myndighetsverksamhet överlag (GrUU 43/1998 rd, s. 7). I samband med att bestämmelserna om det skriftliga förfarandet utfärdades menade utskottet att så länge det är ett undantag från huvudregeln är det inget problem med tanke på grundlagen eller Finlands förpliktelser visavi de mänskliga rättigheterna. Å andra sidan är det fullt möjligt att antalet mål som avgörs i skriftligt förfarande växer mycket stort. En sådan tillämpningspraxis kan i framtiden bli utsatt för kontrollbedömningar utifrån konventionerna om mänskliga rättigheter (GrUU 31/2005 rd, s. 4).

Skriftligt förfarande förblir fortfarande ett undantag till huvudregeln och blir aktuellt endast om vissa förutsättningar är uppfyllda. Enligt Europadomstolens avgörandep Praxis är det möjligt att avvika från rätten till ett muntligt och offentligt rättegångstillfälle till exempel i ärenden där bevisnings- eller rättsfrågorna kan avgöras på tillräckligt sätt utifrån det skriftliga underlaget. Således behövs ingen huvudförhandling, om svaranden haft möjlighet att göra eventuella anmärkningar skriftligt och frågor som förutsätter värdering av tvistiga bevis inte ska avgöras. Människorättsdomstolen har uttryckligen konstaterat att de nationella myndigheterna kan beakta även aspekter som gäller effektivitet och ekonomi (se till exempel stora sektionens dom Jussila mot Finland, 23.11.2006, punkterna 40–42). Dessutom finns det skäl att observera att offentligheten för en rättegång fortfarande tillgodoses i ärenden som behandlas skriftligt utifrån offentligheten för avgöranden, även om ingen huvudförhandling hålls.

12.5.2 Maximistraff

För närvarande kan ett ärende avgöras i skriftligt förfarande, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs något strängare straff

än ordningsbot, böter eller fängelse i högst två år. I skriftligt förfarande kan inte dömas ut strängare straff än fängelse i nio månader. Enligt propositionen är det möjligt att i förfarandet behandla ärenden, för vilka det strängaste föreskrivna straffet är fängelse i högst fyra år och i vilket det är möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst ett år.

Trots vad som föreskrivs i 8 kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål kan ett ärende prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om hans eller hennes närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet och han eller hon har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till en ordningsbot, böter eller fängelse i högst tre månader och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro. Vid utevarohandläggning utifrån ett samtycke av svaranden är det möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst nio månader. I propositionen föreslås att utevarohandläggningen harmoniseras på så sätt att man slopar utevarohandläggning som förrättas utifrån ett uttryckligt samtycke av svaranden och att det maximistraff som kan dömas ut i förfarandet höjs till fängelse på ett år.

Bestämmelser om utevarohandläggning ingick redan i den ursprungliga lagen om rättegång i brottmål, dock på så sätt att det var möjligt att döma ut ett fängelsestraff på högst sex månader med ett uttryckligt samtycke av svaranden. I förarbetena betonades att domstolen noggrant ska pröva när det hot som gäller utevaro kan användas. Lagutskottet har inte riktat särskild uppmärksamhet på förslagen (LaUB 9/1997 rd) och inget utlåtande av grundlagsutskottet begärdes.

Det skriftliga förfarandet infördes genom lag 243/2006 som trädde i kraft år 2006, genom vilken nya 5 a kap. fogades till lagen om rättegång i brottmål med grundlagsutskottets samverkan (GrUU 31/2005 rd). I sitt utlåtande riktade grundlagsutskottet inte särskild uppmärksamhet på hur strängt straff som kan dömas ut i skriftligt förfarande. Maximistraffet var det samma som då ärendet utifrån svarandens samtycke avgjordes trots hans eller hennes utevaro, det vill säga sex månaders fängelse. Om skriftligt förfarande förblir ett undantag till huvudregeln är det enligt utskottet inte problematiskt med tanke på grundlagen och Finlands åtaganden i fråga om de mänskliga rättigheterna.

För några år sedan ledde projektet för att lätta upp rättsprocesserna till lagändringar, med vilka de maximistraff som döms ut i skriftligt förfarande och vid utevarohandläggning som hålls utifrån ett uttryckligt samtycke av svaranden höjdes från sex månaders till nio månaders fängelse. Enligt grundlagsutskottet innebär den föreslagna bestämmelsen ett principiellt avsteg från den grundläggande regeln att den svarande ska vara personligen närvarande vid en brottmålsrättegång som gäller honom eller henne. Med hänsyn till Europadomstolens praxis ansåg utskottet dock att den föreslagna ändringen inte strider mot 21 § i grundlagen. Lagutskottet bör dock noggrant pröva tillämpningsområdet för bestämmelsen särskilt i fråga om maxlängden för straff som utdöms i den svarandes frånvaro (GrUU 5/2018 rd, s. 4).

Lagutskottet konstaterade att man tack vare lindrad närvaroplikt för den åtalade kan minska antalet sammanträden som ställs in till följd av den åtalades utevaro, vilket effektiviserar straffprocessen och förkortar rättegångarna. Inställda sammanträden orsakar betydande olägenheter bland annat i form av fördröjda rättegångar, onödiga kostnader och onödiga besök av andra parter i domstolarna. Av dessa orsaker såg lagutskottet generellt sett positivt på de föreslagna lindringarna. Dessutom konstaterade lagutskottet att huvudregeln fortfarande är att svaranden ska vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen, om inte domstolen anser att svarandens personliga närvaro inte behövs för utredningen av målet (LaUB 2/2018 rd, s. 7).

I Europeiska människorättsdomstolens avgörandep Praxis har man ansett att möjligheten att avstå från någon av delfaktorerna i kravet på en rättvis rättegång kan begränsas av något viktigt

offentligt intresse (important public interest). Inget sådant hinder har desto oftare konstaterats i rättspraxis och det är inte känt att det maximistraff som kan dömas ut vid utevarohandläggning har bedömts. Till exempel stora sektionens dom Hermi mot Italien (18.10.2006, punkten 15) handlade om ett fall där svaranden hade dömts till sex års fängelse och bötesstraff. I en annan betydelsefull dom av stora sektionen i målet Sejdivic mot Italien (1.3.2006, punkt 15) dömdes svaranden trots sin personliga utevaro till ett fängelsestraff på 21 år och åtta månader.

Möjligheten att döma ut ett fängelsestraff på högst ett år i skriftligt förfarande eller vid utevarohandläggning visar sig således inte vara problematiskt med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. I en internationell jämförelse kan maximistraffet fortfarande anses vara relativt måttligt. Sådana påskyndade förfaranden möjliggör att ärenden handläggs utan dröjsmål och en förutsättning för att de tillämpas är å ena sidan att svarandens närvaro inte anses vara nödvändigt för att utreda ärendet och å andra sidan att svaranden samtycker till förfarandet, vilket är en förutsättning som granskas närmare nedan.

12.5.3 Betydelsen av ett samtycke och rättsskyddsgarantier

Svarandens samtycke till användning av skriftligt förfarande innebär i praktiken att man i enskilda fall avstår såväl från muntlig förhandling i en rättegång och dess offentlighet som i allmänhet även från rätten att bli hörd. Samtycke till utevarohandläggning innebär framför allt ett avstående från rätten att bli hörd. På grund av detta ska regleringen kring ett samtycke bedömas i synnerhet med tanke på garantierna för svarandens rättsskydd.

Grundlagsutskottet har ansett att samtycke från en person vars grundläggande fri- och rättigheter begränsas i sig kan spela en roll i en konstitutionell bedömning och att det väsentliga i sammanhanget är vad som i en viss situation ska anses som relevant samtycke. Utskottet har dessutom ansett att det står klart att skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna som rättslig fråga inte alltid kan förlora i betydelse bara för att det föreskrivs i lag att någon åtgärd kräver att den som saken gäller ger sitt samtycke. Skyddet kan inte i vilket som helst ärende vara beroende av den berörda personens samtycke. Utskottet har krävt att en lag som på grundval av samtycke ingriper i skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna bland annat ska vara noggrann och exakt, innehålla bestämmelser om hur samtycke ges och återkallas, säkerställa att samtycket är genuint och grunda sig på fri vilja samt vara nödvändig. När det handlar om rättssäkerhet i en brottmålsrättegång måste man fästa särskilt avseende vid att samtycket är genuint, frivilligt och explicit. Dessutom måste man försäkra sig om att den som ger sitt samtycke vet och förstår vad samtycket innebär (GrUU 7/2014 rd, s. 4–5, GrUU 31/2005 rd, s. 3/II, GrUU 19/2000 rd, s. 3/II och GrUU 27/1998 rd, s. 2/II).

Betydelsen av ett samtycke av svaranden ska dock bedömas med avseende på att det ur rättssäkerhetsperspektiv sett också är viktigt att ärendena behandlas utan dröjsmål. Ett lättare sätt att ge samtycke som inte äventyrar en korrekt handläggning av ärendena kan göra det möjligt att på ett förnuftigt sätt fördela domstolsresurserna mellan krävande och mindre krävande ärenden. Det kan i sin tur bidra till att effektivisera domstolarnas arbete så att målen blir behandlade på det sätt grundlagen förutsätter utan obefogat dröjsmål (jämför med GrUU 5/2018 rd).

I samband att bestämmelserna om det skriftliga förfarandet utfärdades föreslogs att svaranden ska ge ett uttryckligt samtycke till tingsrätten. Grundlagsutskottet såg helst att förslaget kompletteras med att svaranden ska ge sitt explicita samtycke och med samtyckets rättsliga betydelse (GrUU 31/2005 rd, s. 3–4). Dessutom ville grundlagsutskottet ytterligare fästa lagutskottets uppmärksamhet vid att det utifrån lydelsen i det sistnämnda lagrummet inte var helt klart att samtycket vid förundersökningen var avsett att vara ett slags förberedande åtgärd.

Med tanke på svarandens rättsskydd är det relevant att 5 a kap. 2 § i lagen om rättegång i brottmål ändrades genom lag 423/2018 med samverkan av grundlagsutskottet på så sätt att svaranden ska delges åklagarens ståndpunkt till påföljderna innehållande straffarten och maximistraffet. I så fall är det enklare för svaranden att överväga att ge ett samtycke till skriftligt förfarande. I förarbetena har man därtill konstaterat att om domstolen dock konstaterar att ett strängare straff än vad åklagaren framställt ska dömas ut i ärendet, ska svaranden beredas tillfälle att bli hörd (RP 200/2017 rd, s. 44). De rättsskyddsgarantier som anknyter till skriftligt förfarande har således stärkts för svaranden efter att det införts. Genom samma lagändring ändras regleringen kring målsäganden på så sätt att ett meddelande i förundersökningen om att han eller inte har anspråk i ärendet jämställs med ett samtycke. Skriftlig form förutsätts däremot inte längre av ett samtycke av en målsägande vilket ges efter förundersökningen.

I grundlagsutskottets praxis har man beaktat även Europadomstolens rättspraxis, som i fråga om samtyckeskonstruktionen har utvecklats till exempel efter att utlåtandet GrUU 13/2005 rd om skriftligt förfarande gavs. Utgångspunkten i Europadomstolens rättspraxis är att en person av egen fri vilja kan avstå från de krav som omfattas av en rättvis rättegång antingen uttryckligt eller tyst. För att en viljeyttring om att avstå från rätten ska vara giltig, ska den vara entydig, och tillräckliga processuella säkerhetsgarantier ska förenas med avståendet. Dessutom får avståendet inte kränka något viktigt offentligt intresse (se till exempel stora sektionens domar Dvorski mot Kroatien, 20.10.2015, punkt 100; Hermi mot Italien, 18.10.2006, punkt 73 och Sejdovic mot Italien, 1.3.2006, punkt 86). Den sist nämnda delfaktorn som hänför sig till avstående från rättigheterna verkar motsvara utskottets konstaterande om att skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna inte i vilket ärende som helst kan vila på ett samtycke av målsäganden.

Europadomstolen har dessutom preciserat att en förutsättning för att en tyst viljeyttring om avstående ska vara giltig är att personen på motiverade grunder kan ha förstått följderna av sitt förfarande. I rättspraxis har man därtill ansett att det är möjligt att avstå från synnerligen viktiga delfaktorer av en rättvis rättegång, såsom rätten till ett biträde, endast om viljeytringen varit medveten (knowing and intelligent).

Till exempel stora sektionens dom Hermi mot Italien (18.10.2006) handlade om en situation där rätten att bli hörd i behandlingen av ett brottmål enligt den nationella lagstiftningen förutsatte en begäran om detta. Överklaganden ansågs vara medveten om sammanträdes tidpunkt och skyldigheten att framföra begäran var inte förenad med besvärliga formaliteter. Kallelsen till överklaganden hade inte överhuvudtaget innehållit något omnämnande om att framföra en begäran om närvaro fem dagar före hörandet, men Europadomstolen konstaterade att biträdena borde ha underrättat svaranden om detta. Rätten till en rättvis rättegång ansågs inte ha kränkts, eftersom överklagandens avstående från rätten att bli hörd ansågs vara giltigt och entydigt.

Däremot handlade stora sektionens dom Sejdovic mot Italien (1.3.2006) om ett fall där svaranden inte hade delgetts stämningen och det i ärendet inte fanns tillräckligt med bevisning om att svaranden strävat efter att fly behandlingen av sitt ärende. Enligt finsk rätt är utevarohandläggning inte möjlig i sådana förhållanden, utan delgivning av stämningen är en av de centrala förutsättningarna för förfarandet och genom den säkerställs att svaranden blivit medveten om rättegången och om följderna av att han eller hon eventuellt uteblir från den.

I det äldre avgörandet Håkansson och Sturesson mot Sverige (21.2.1990) ansågs ett entydigt men tyst avstående från rätten utgöras av att överklaganden inte bett hovrätten att hålla huvudförhandling, som enligt den nationella rätten inte hölls automatiskt.

I det nyare avgörandet Lena Atanasova mot Bulgarien (26.1.2017) ansåg Europadomstolen att avståendet från rättigheter var entydigt, då det för överklaganden redan under förundersökningen borde ha stått klart att hon skulle komma till en rättegång av åtalsförhandlingskaraktär. Överklaganden hade erkänt gärningen i förundersökningen och uttryckt sitt samtycke till detta förfarande. Överklaganden hade även motiverade grunder att förvänta sig att myndigheterna använder processadressen för att vara i kontakt med henne. Det var dock inte möjligt att delge stämningen, eftersom överklaganden hade avlägsnat sig från den adressen och myndigheterna lyckades inte utreda överklagandens vistelseplats. I de rådande förhållandena i fallet ansåg Europadomstolen att det tysta avståendet från rätten att vara närvarande vid rättegången var entydigt och giltigt.

Utifrån Europadomstolens avgörandepraxis står det således klart att svaranden kan tyst avstå från både rätten till en muntlig och offentlig rättegång och i allmänhet även till rätten att bli hörd. En förutsättning för att ett tyst avstående från rättigheterna ska vara giltigt är dock att svaranden kunnat förstå följderna av sitt förfarande. I fråga om det skriftliga förfarandet säkerställs detta genom att så som för närvarande göra en förfrågan i förundersökningen om han eller hon ämnar samtycka till att ärendet i tingsrätten behandlas i skriftligt förfarande enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål. Bestämmelserna om innehållet i och delgivningen av en stämning säkerställer därtill att svaranden blir medveten om följderna av eventuell egen passivitet. Avståendet från svarandens rättigheter sker även medveten om åklagarens ställningstagande till påföljderna, med en precision som omfattar straffslaget och straffets maximilängd. Således sker avståendet från rättigheterna på det entydiga sätt som förutsätts i människorättsdomstolarnas praxis, även om det inte sker med ett uttryckligt samtycke. Som en rättsskyddsgaranti utfärdas därtill bestämmelser om möjligheten att få ärendet behandlat på nytt, om svaranden inte kunnat begära att huvudförhandling ska hållas på grund av ett laga förhinder.

I vissa brottmål kan svaranden vara i en särskild sårbar ställning till exempel på grund av sin ålder eller sitt hälsotillstånd. Det är vanligt att svaranden i ett brottmål har olika sjukdomar eller problem med livskompetenserna. I enlighet med bestämmelserna i förundersökningslagen och lagen om rättegång i brottmål ska den misstänkte redan under förundersökningen förordnas en försvarare å tjänstens vägnar, om han eller hon inte förmår försvara sig själv. I Europadomstolens avgörandepraxis har man å andra sidan ansett att främst särskild sårbarhet ska ges vikt i bedömningen beträffande en rättvis rättegång. Till exempel i stora sektionens dom i målet Beuze mot Belgien (9.11.2018, punkterna 167 och 168) ansåg man att trots vissa problem som framkom av en neuropsykologisk bedömning, förelåg inte sådana förhållanden utifrån vilka det var möjligt att dra någon slutsats om att överklaganden haft en mer sårbar ställning än vad brottsmisstänkta i allmänhet har då de förhörs.

I färsk europeiska rättspraxis har man riktat uppmärksamhet på särskild sårbarhet hos svaranden. EU-domstolen har i sin dom från den 8 maj 2025 (C-530/23, Barało, ECLI:EU:C:2025:322) bland annat ansett att de rättskällor som anges i den ska tolkas på så sätt att medlemsstaterna har en skyldighet att säkerställa att en åtalads eller misstänkts sårbarhet upptäcks och medges innan denna person förhörs i ett straffrättsligt förfarande eller innan enskilda undersökningsåtgärder eller åtgärder för att inhämta bevis vidtas mot honom eller henne. På motsvarande sätt betonas medgivandet av särskild sårbarhet i Europadomstolens dom Krpelík mot Tjeckiska republiken (12.6.2025).

Om det finns skäl att förmoda att svaranden är i en särskild sårbar ställning, är det nödvändigtvis inte möjligt att använda förenklade procedurformer. Å andra sidan är det väsentligt att svarandens försvar har ordnats på behörigt sätt och att myndigheterna beaktar den särskilda sårbarheten i enlighet med förundersökningsprinciperna. Domstolen kan få information om en särskild sårbarhet även till exempel från stämningssmannen. Särskild sårbarhet kan vara en grund

för att överföra ärendet från skriftligt förfarande till huvudförhandling, även om en särskilt sårbar svarande, om han eller hon får behörig information och behörigt stöd, kan dra nytta av de fördelar som de förenklade förfarandena erbjuder. Det finns ännu skäl att beakta att särskilda rättsskyddsarrangemang till denna del inte gäller i det nuvarande skriftliga förfarandet eller vid utevarohandläggning som redan nu baserar sig på passivitet, varför förslagen de facto inte försvagar ställningen för synnerligen sårbara svaranden.

Målet med förslaget är att utvidga möjligheterna till ett enkelt och processekonomiskt förfarande i brottmål där gärningen erkänts. Med tanke på systemet med grundläggande fri- och rättigheter är det även relevant att syftet med utvidgningen av det skriftliga förfarandet är att påskynda behandlingen av brottmål och således främja rätten enligt 21 § 1 mom. i grundlagen för var och en att få sitt ärende behandlat utan ogrundat dröjsmål i domstol (jämför med GrUU 35/2002 rd, s. 3/II, och GrUU 31/2005 rd, s. 3/II). Det är möjligt att anse att det långvariga problem som gäller de allt längre straffprocesserna nödvändigtvis förutsätter att användningen av förenklade processuella former effektiviseras i de fall där parternas rättsskydd eller ett allmänt intresse inte förutsätter att en fullskalig rättegång förrättas. Även om det med andra ord är möjligt att bedöma att ett samtycke av svaranden i de föreslagna förhållandena uppfyller de förutsättningar som ställs för att det ska vara giltigt, kan förslaget även till denna del anses vara förenligt med de krav som ställs på begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna. I fråga om bägge förfaranden är den föreslagna regleringen noggrann och exakt och den innehåller bestämmelser om sättet att ge ett samtycke och återkalla det.

Vid utevarohandläggning förbättras svarandens rättsskydd även på olika sätt. För det första ska åklagaren redan i stämningsansökan framföra sin motiverade uppfattning om huruvida ärendet lämpar sig för att prövas och avgöras trots svarandens utevaro och ett exaktare ställningstagande till påföljderna, vilket innehåller straffslaget och straffets maximilängden på samma sätt som för närvarande i det skriftliga förfarandet. Svaranden ska även underrättas om att hans eller hennes utevaro inte hindrar att den bevisning som angetts i stämningsansökan tas emot. Dessutom ställs inte längre någon bevisbörd för svaranden om att ett laga förhinder föreligger, utan detta ska bedömas av domstolen. I bedömningen är det självklart möjligt att även med beaktande av ovan refererade avgörandepraxis av människorättsdomstolarna komma fram till en slutsats om att det inte förekommit något laga förhinder, utan att svarandens utevaro i förhållandena i det enskilda fallet inneburit ett entydigt och giltigt avstående från rätten att vara närvarande då det egna ärendet behandlas och att bli hörd. Med beaktande av dessa omständigheter kan tyst avstående från rättigheterna av en svarande anses vara entydigt och till detta anknyter tillräckliga garantier om rättsskydd för att säkerställa en rättvis rättegång, även om maximistraffet höjs.

I sista hand är frågan om man vill trygga handläggningens offentlighet och rätten att bli hörd på bekostnad av rätten att ärendet handläggs utan oskäligt dröjsmål. I prövningen av rätten att få sitt ärende behandlat på behörigt sätt och få ett beslut om de egna rättigheterna och skyldigheterna behandlat av en domstol eller ett annat oberoende rättskipningsorgan ska man även beakta hur svaranden förhåller sig till ärendet och det enskilda ärendets särdrag och utredda läge, vilka inte nödvändigtvis förutsätter att huvudförhandling hålls eller åtminstone inte att svaranden är närvarande. Man ska även beakta att svarandens passivitet i allmänhet tyder på en ovilja att bli hörd i ärendet och att svaranden har en rätt, vilket tryggats som en grundläggande rättighet, att inte medverka till utredningen av ett brottmål.

12.6 Sammandrag

På de grunder som anges ovan kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning. På grund av de synpunkter som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna anser regeringen

dock att det är motiverat att ett utlåtande av grundlagsutskottet begärs i ärendet, åtminstone i fråga om de förslag som gäller utevarohandläggning och skriftligt förfarande.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

1.

Lag

om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i förundersökningslagen (805/2011) 1 kap. 2 § 1 mom. 3 punkten, 3 kap. 1 § 1 mom. och 9 § 1 mom., 4 kap. 13 § 1 mom. och 16 § 1 mom. 7 punkten, 5 kap. 3 §, 10 kap. 1 § 2 och 3 mom. samt 11 kap. 1 § 2 mom. 4 punkten, 1 § 3 mom. och 7 § 2 mom., av dem 4 kap. 13 § 1 mom. sådant det lyder i lag 10/2016 och 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten sådan den lyder i lag 453/2023, samt

fogas till 3 kap. 1 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 10/2016, ett nytt 2 mom., varvid de nuvarande 2 och 3 mom. blir 3 och 4 mom., till 4 kap. 16 § 1 mom., sådant det lyder i lag 453/2023, en ny 8 punkt och till 7 kap. 10 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 818/2014, ett nytt 5 mom. som följer:

1 kap.

Bestämmelser om tillämpningsområdet

2 §

Vad som ska utredas vid förundersökning

Vid förundersökning utreds

3) målsägandens privaträttsliga anspråk genom att målsäganden ges tillfälle att framföra det inom skälig tid, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har bett åklagaren föra talan om anspråket, förutom om åklagaren meddelar att denne inte åtar sig att föra talan om anspråket,

3 kap.

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

1 §

Registrering av anmälan om brott

När någon anmäler ett brott eller en händelse som den som gjort anmälan misstänker vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. Uppgifterna i en anmälan kan också fogas till en tidigare registrerad anmälan om samma brott. Anmälningar som gäller samma brottshelhet får behandlas med en enda anmälan om brott, om det är motiverat med tanke på de misstänkta brottens art och en ändamålsenlig behandling av ärendet.

Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den. Anmälan registreras inte som anmälan om brott, om uppmaningen inte iakttas och anmälan med beaktande av ärendets art har väsentliga brister eller om det är uppenbart att inget brott har begåtts. Ett beslut om att en anmälan inte registreras ska fattas vid behov i enlighet med 11 kap. 1 §.

9 §

När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

Om inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat och ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned.

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

13 §

Översättning av handlingar

Handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken ska inom skälig tid skriftligt översättas för en misstänkt till det i 12 § avsedda språk som den misstänkte använder, om översättningen behövs för att bevaka den misstänktes rättigheter. Till en målsägande ska det på målsägandens begäran inom skälig tid ges en skriftlig översättning till det i 12 § avsedda språk som målsäganden använder av handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken, om översättningen behövs för att bevaka målsägandens rättigheter, av en skriftlig bekräftelse som avses i 3 kap. 1 § 4 mom. samt av ett beslut som avses i 11 kap. 1 § om att en förundersökning inte görs, att den läggs ned eller att den avslutas utan att saken lämnas till åklagarens prövning eller av ett sammandrag av ett sådant beslut.

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005),

8) att det att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet kan beaktas som strafflindringsgrund med stöd av 6 kap. 6 § i strafflagen.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

3 §

Samarbetskyldighet

Förundersökningsmyndigheten ska så som ärendets art eller omfattning förutsätter underrätta åklagaren om omständigheter som hänför sig till förundersökningen och förundersökningsåtgärderna och om undersökningens framskridande. Om förundersökningsmyndigheten har underrättat åklagaren om ett brott som har kommit för undersökning, ska undersökningsledaren diskutera med åklagaren om vad beredningen av ärendet för åtalsprövning och rättegång kräver. I sådana situationer ska undersökningsledaren innan förundersökningen avslutas diskutera med åklagaren om ärendet har utretts tillräckligt väl i enlighet med 1 kap. 2 §, om ärendets art och omfattning kräver det eller om det är meningen att förundersökningen avslutas utan att ärendet överlämnas till åklagaren. Bestämmelser om skyldigheten att underrätta om användning av tvångsmedel finns i tvångsmedelslagen.

Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas. Vid behov ska de diskutera behovet av en begäran om avslutande utsaga. Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska också diskutera innehållet i en begäran om avslutande utsaga och de åtgärder som den eventuellt kräver samt ett eventuellt behov att komplettera förundersökningen med anledning av en avslutande utsaga.

Åklagaren ska även på annat sätt än det som avses i 1 och 2 mom. efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds i enlighet med 1 kap. 2 §.

7 kap.

Förhör

10 §

Underrättelser före ett förhör

De underrättelser som avses i denna paragraf får göras genom att på förhand sända dem till den som förhörs. Den som förhörs ska då tillfrågas om denne har förstått innehållet i underrättelserna.

10 kap.

Avslutande av förundersökning

1 §

Avslutande utsaga

109

Begäran om avslutande utsaga ska preciseras. Det ska avsättas så mycket tid för utsagan att den som ska lämna den hinner sätta sig in i ärendet i tillräckligt hög grad och utan att behandlingen för den skull drar ut på tiden onödigt mycket. Efter att ha fått den avslutande utsagan ska förundersökningsmyndigheten pröva om förundersökningen kan avslutas eller om förundersökningen måste kompletteras på grund av utsagan.

Undersökningsledaren ska i samarbete med åklagaren besluta om avslutande utsaga begärs eller inte och vilka åtgärder den eventuellt föranleder. Bestämmelser om överläggningsskyldigheten mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren i fråga om förfarandet med avslutande utsaga finns i 5 kap. 3 §.

11 kap.

Särskilda bestämmelser

1 §

Förundersökningsbeslut

Av det beslut som avses i 1 mom. ska framgå

4) grunderna för beslutet på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter samt de bestämmelser som tillämpats,

Beslutet ska ges till en part som är närvarande vid förundersökningen eller sändas per post till den adress som parten har uppgett eller som förundersökningsmyndigheten annars känner till. Beslutet behöver inte ges eller sändas, om det skulle medföra olägenhet för utredningen av det aktuella brottet eller ett annat brott som har samband med det. Beslutet ska ges eller sändas utan ogrundat dröjsmål efter det att den olägenhet som avses ovan inte längre kan uppkomma. Om brottet har ett mycket stort antal målsägande, kan beslutet delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003).

7 §

Information om förundersökning

Namnet på eller bilder av en person får lämnas ut till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras. Namnet på personen får dessutom lämnas ut till offentligheten, om personen själv har lämnat ut det till offentligheten eller samtyckt till att det görs.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 6 a § 2 mom. och 9 § 1 mom., 3 kap. 9 § 1 mom. och 10 § 2 mom., 5 a kap. 1 § 1 mom. 1 och 2 punkten, 1 § 2 mom. och 2 § 1 och 3 mom. samt 8 kap. 11 § 1 och 2 mom. och 12 §,

av dem 1 kap. 6 a § 2 mom. sådant det lyder i lag 670/2014, 3 kap. 9 § 1 mom. sådant det lyder i lag 455/2011, 3 kap. 10 § 2 mom. samt 5 a kap. 1 § 2 mom. och 2 § 3 mom. sådana de lyder i lag 243/2006, 5 a kap. 1 § 1 mom. 1 och 2 punkten sådana de lyder i lag 455/2011, 5 a kap. 2 § 1 mom. samt 8 kap. 11 § 1 mom. och 12 § sådana de lyder i lag 423/2018 och 8 kap. 11 § 2 mom. sådant det lyder i lag 894/2001, samt

fogas till 1 kap. 14 § ett nytt 2 mom. i stället för det 2 mom. som upphävts genom lag 733/2015, till 5 kap. 3 § 1 mom., sådant det lyder i lag 589/2019, en ny 6 a-punkt, till 5 kap. 8 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 243/2006 och 612/2011, ett nytt 4 mom. samt till 5 a kap. 8 §, sådan den lyder i lag 243/2006, ett nytt 3 mom. som följer:

1 kap.

Om åtalsrätt och åtalsprövning

6 a §

Ett beslut om åtalseftergift ska motiveras. Av motiveringen ska på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter framgå de omständigheter och bevis samt den bevisvärdering och rättsliga slutledning på vilka beslutet grundar sig.

9 §

Beslutet om åtalseftergift ska fattas och delges den som eftergiften gäller och målsäganden i så god tid att målsäganden har tillräckligt med tid för att bereda och väcka åtal som avses i 14 §. Delgivningen ska sändas per post eller med iakttagande av 11 kap. i rättegångsbalken. Om brottet har ett mycket stort antal målsägande, kan beslutet delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003).

14 §

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas också på förundersökningsmyndighetens beslut att inte registrera en anmälan om brott.

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

112

9 §

Har åklagaren väckt åtal för ett brott, är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden i brottmålet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. Åklagaren får redan under förundersökningen träffa ett avgörande om att föra talan beträffande ett privaträttsligt anspråk. Om åklagaren inte åtar sig att driva målsägandens privaträttsliga anspråk, ska åklagaren meddela målsäganden detta med iakttagande av 1 kap. 9 § 1 mom.

10 §

Domstolen kan även per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling uppmana målsäganden eller någon annan som har rätt att framställa privaträttsliga anspråk i saken att inom en viss tid framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen. Om antalet personer som en uppmaning gäller är mycket stort, kan uppmaningen delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen. Härvid tillämpas inte det som i 1 mom. i denna paragraf föreskrivs om avvisande av anspråk. Anspråken och grunderna för dem får på domstolens begäran tillställas domstolen per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling. Om sådana anspråk eller grunder för anspråk som har framställts muntligen är oklara, kan domstolen kräva att de bekräftas skriftligen.

5 kap.

Om väckande av åtal

3 §

I stämmingsansökan ska uppges

6 a) åklagarens motiverade synpunkt om huruvida målet lämpar sig för behandling utan att huvudförhandling hålls eller trots svarandens utevaro samt förslag på arten av och den maximala storleken på straffet,

8 §

En stämmingsman får av särskilda skäl verkställa stämning genom att muntligen meddela de omständigheter i fråga om stämningen som avses i 9 § 1 mom. och i övrigt med iakttagande av 3 mom. i denna paragraf om tillställande av annat material. En förutsättning är dessutom att det är lämpligt med hänsyn till handlingarnas omfattning och art och att mottagaren tveklöst får del av handlingarna och förstår innebörden av delgivningen.

5 a kap.

Om avgörande av mål utan huvudförhandling

1 §

Ett mål kan avgöras utan att huvudförhandling hålls (*skriftligt förfarande*), om

- 1) det för inget enskilt brott som avses i ett av åklagaren väckt åtal under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst fyra år,
- 2) svaranden har erkänt den gärning som anges i åklagarens åtal och anmält att svaranden ämnar samtycka till att målet behandlas i skriftligt förfarande och inte inom utsatt tid har meddelat ett yrkande på att huvudförhandling hålls i målet,

I skriftligt förfarande kan inte dömas ut strängare straff än fängelse i ett år.

2 §

Om förundersökningen eller andra omständigheter ger anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, ska svaranden i samband med delgivningen av stämningen, stämmingsansökan och ett sådant anspråk som avses i 3 kap. 10 § uppmanas att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten om svaranden yrkar på att huvudförhandling hålls i målet. Svaranden ska samtidigt upplysas om arten av och den maximala storleken på det straff som åklagaren föreslår. Svaranden ska även upplysas om vad yrkandet på att huvudförhandling hålls innebär för behandlingen av målet.

Om svaranden inte inom den utsatta tiden tillställer tingsrätten ett sådant yrkande som avses i 1 mom. och de andra i 1 § föreskrivna förutsättningarna för att avgöra målet i skriftligt förfarande föreligger, ordnas ingen huvudförhandling i målet utan saken avgörs utan dröjsmål i skriftligt förfarande, om det inte finns skäl att överföra målet till huvudförhandling. Ärendet ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt.

8 §

Om svaranden har dömts till straff utan att huvudförhandling hållits, men inte på grund av laga förhinder inom den utsatta tiden har kunnat yrka på att huvudförhandling hålls, har svaranden rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till tingsrätten inom 30 dagar efter det att hindret i fråga har upphört och senast ett år från den dag då den utsatta tiden löpte ut. Om inget laga förhinder konstateras, ska målet inte prövas.

8 kap.

Om parterna

11 §

Trots bestämmelserna i 3 § kan målet prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om svarandens närvaro inte är behövlig för utredningen av målet och svaranden har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till ordningsbot, böter eller fängelse i högst ett år och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro. Ärendet ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt.

Om svaranden har dömts till straff eller förverkandepåföljd med stöd av 1 mom., men haft laga förhinder och inte kunnat anmäla detta i tid, har svaranden rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från det att svaranden bevisligen fick del av det straff eller den förverkandepåföljd som dömts ut. Om inget laga förhinder konstateras, ska målet inte prövas.

12 §

När ett mål prövas och avgörs trots svarandens utevaro kan sådan bevisning tas emot som nämns i stämmingsansökan eller annars i god tid före behandling av målet har tillkännagivits svaranden och svaranden har getts tillfälle att yttra sig om bevisningen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 11 kap. 3 b § 1 mom., sådant det lyder i lag 439/2018, som följer:

11 kap.

Om delgivning i rättegång

3 b §

När domstolen har hand om delgivningen kan den verkställas också så att innehållet i den handling som ska delges berättas för mottagaren per telefon (*telefondelgivning*). En stämning kan dock inte delges per telefon i andra än i 5 kap. 3 § avsedda mål eller i 5 a kap. eller 8 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål avsedda mål.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

Helsingfors den 11 december 2025

Statsminister

Petteri Orpo

Justitieminister Leena Meri

1.

Lag

om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 1 kap. 2 § 1 mom. 3 punkten, 3 kap. 1 § 1 mom. och 9 § 1 mom., 4 kap. 13 § 1 mom. och 16 § 1 mom. 7 punkten, 5 kap. 3 §, 10 kap. 1 § 2 och 3 mom. samt 11 kap. 1 § 2 mom. 4 punkten, 1 § 3 mom. och 7 § 2 mom., av dem 4 kap. 13 § 1 mom. sådant det lyder i lag 10/2016 och 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten sådan den lyder i lag 453/2023, samt
fogas till 3 kap. 1 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 10/2016, ett nytt 2 mom., varvid de nuvarande 2 och 3 mom. blir 3 och 4 mom., till 4 kap. 16 § 1 mom., sådant det lyder i lag 453/2023, en ny 8 punkt och till 7 kap. 10 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 818/2014, ett nytt 5 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 kap.

Bestämmelser om tillämpningsområdet

Bestämmelser om tillämpningsområdet

2 §

2 §

Vad som ska utredas vid förundersökning

Vad som ska utredas vid förundersökning

Vid förundersökning utreds

Vid förundersökning utreds

3) målsägandens privaträttsliga anspråk, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har bett åklagaren föra talan om anspråket, *och*

3) målsägandens privaträttsliga anspråk *genom att målsäganden ges tillfälle att framföra det inom skälig tid*, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har bett åklagaren föra talan om anspråket, *förutom om åklagaren meddelar att denne inte åtar sig att föra talan om anspråket,*

3 kap.

3 kap.

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

Gällande lydelse

1 §

Registrering av anmälan om brott

När någon anmäler ett brott eller en händelse som han eller hon misstänker vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den.

Föreslagen lydelse

1 §

Registrering av anmälan om brott

När någon anmäler ett brott eller en händelse som den som gjort anmälan misstänker vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. *Uppgifterna i en anmälan kan också fogas till en tidigare registrerad anmälan om samma brott. Anmälningar som gäller samma brottslighet får behandlas med en enda anmälan om brott, om det är motiverat med tanke på de misstänkta brottens art och en ändamålsenlig behandling av ärendet.*

Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den. *Anmälan registreras inte som anmälan om brott, om uppmaningen inte iakttas och anmälan med beaktande av ärendets art har väsentliga brister eller om det är uppenbart att inget brott har begåtts. Ett beslut om att en anmälan inte registreras ska fattas vid behov i enlighet med 11 kap. 1 §.*

9 §

När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

Om ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned, *om målsäganden inte har några anspråk i saken.*

9 §

När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

Om *inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat* och ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned.

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

Gällande lydelse

13 §

Översättning av handlingar

Handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken ska inom skälig tid skriftligt översättas för en misstänkt till det i 12 § avsedda språk som den misstänkte använder, om översättningen behövs för att bevaka den misstänktes rättigheter. Till en målsägande ska det på målsägandens begäran inom skälig tid ges en skriftlig översättning till det i 12 § avsedda språk som målsäganden använder av handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken, om översättningen behövs för att bevaka målsägandens rättigheter, av en skriftlig bekräftelse som avses i 3 kap. 1 § 3 mom. samt av ett beslut som avses i 11 kap. 1 § om att en förundersökning inte görs, att den läggs ned eller att den avslutas utan att saken lämnas till åklagarens prövning eller av ett sammandrag av ett sådant beslut.

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister

Föreslagen lydelse

13 §

Översättning av handlingar

Handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken ska inom skälig tid skriftligt översättas för en misstänkt till det i 12 § avsedda språk som den misstänkte använder, om översättningen behövs för att bevaka den misstänktes rättigheter. Till en målsägande ska det på målsägandens begäran inom skälig tid ges en skriftlig översättning till det i 12 § avsedda språk som målsäganden använder av handlingar eller delar av handlingar som ingår i förundersökningsmaterialet och är väsentliga med tanke på saken, om översättningen behövs för att bevaka målsägandens rättigheter, av en skriftlig bekräftelse som avses i 3 kap. 1 § 4 mom. samt av ett beslut som avses i 11 kap. 1 § om att en förundersökning inte görs, att den läggs ned eller att den avslutas utan att saken lämnas till åklagarens prövning eller av ett sammandrag av ett sådant beslut.

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005),

8) att det att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet kan beaktas som strafflindringsgrund med stöd av 6 kap. 6 § i strafflagen.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

3 §

Samarbetskyldighet

Förundersökningsmyndigheten ska så som ärendets art eller omfattning förutsätter underrätta åklagaren om omständigheter som hänför sig till förundersökningen och förundersökningsåtgärderna och om undersökningens framskridande *i övrigt*. Om förundersökningsmyndigheten har underrättat åklagaren om ett brott som har kommit för undersökning, ska undersökningsledaren innan förundersökningen avslutas höra åklagaren om ärendet har utretts tillräckligt väl enligt vad som föreskrivs i 1 kap. 2 §. Detta gäller när ärendets art och omfattning kräver att åklagaren *hörs* eller när det är meningen att förundersökningen avslutas utan att ärendet överlämnas till åklagaren. Bestämmelser om skyldigheten att underrätta om användning av tvångsmedel finns i tvångsmedelslagen.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

3 §

Samarbetskyldighet

Förundersökningsmyndigheten ska så som ärendets art eller omfattning förutsätter underrätta åklagaren om omständigheter som hänför sig till förundersökningen och förundersökningsåtgärderna och om undersökningens framskridande. Om förundersökningsmyndigheten har underrättat åklagaren om ett brott som har kommit för undersökning, ska undersökningsledaren *diskutera med åklagaren om vad beredningen av ärendet för åtalsprövning och rättegång kräver. I sådana situationer ska undersökningsledaren* innan förundersökningen avslutas *diskutera med* åklagaren om ärendet har utretts tillräckligt väl *i enlighet med* 1 kap. 2 §, om ärendets art och omfattning kräver *det* eller om det är meningen att förundersökningen avslutas utan att ärendet överlämnas till åklagaren. Bestämmelser om skyldigheten att underrätta om användning av tvångsmedel finns i tvångsmedelslagen.

Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas. *Vid behov ska de diskutera behovet av en begäran om avslutande utsaga. Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska också diskutera innehållet i en begäran om avslutande utsaga och de åtgärder som den eventuellt kräver samt ett eventuellt behov att komplettera förundersökningen med anledning av en avslutande utsaga.*

Gällande lydelse

Åklagaren ska efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds så som avses i 1 kap. 2 §.

Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas.

7 kap.

Förhör

10 §

Underrättelser före ett förhör

(ny)

10 kap.

Avslutande av förundersökning

1 §

Avslutande utsaga

Begäran om avslutande utsaga ska *vid behov* preciseras. Det ska avsättas så mycket tid för utsagan att den som ska lämna den hinner sätta sig in i ärendet i tillräckligt hög grad och utan att behandlingen för den skull drar ut på tiden onödigt mycket. Efter att ha fått den avslutande utsagan ska förundersökningsmyndigheten pröva om förundersökningen måste kompletteras på grund av den.

Undersökningsledaren ska besluta om avslutande utsaga begärs eller inte och vilka åtgärder den eventuellt föranleder. I förekommande fall ska åklagaren höras om behovet av och innehållet i en begäran om en avslutande utsaga.

Föreslagen lydelse

Åklagaren ska även på annat sätt än det som avses i 1 och 2 mom. efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds i enlighet med 1 kap. 2 §.

7 kap.

Förhör

10 §

Underrättelser före ett förhör

De underrättelser som avses i denna paragraf får göras genom att på förhand sända dem till den som förhörs. Den som förhörs ska då tillfrågas om denne har förstått innehållet i underrättelserna.

10 kap.

Avslutande av förundersökning

1 §

Avslutande utsaga

Begäran om avslutande utsaga ska preciseras. Det ska avsättas så mycket tid för utsagan att den som ska lämna den hinner sätta sig in i ärendet i tillräckligt hög grad och utan att behandlingen för den skull drar ut på tiden onödigt mycket. Efter att ha fått den avslutande utsagan ska förundersökningsmyndigheten pröva om förundersökningen kan avslutas eller om förundersökningen måste kompletteras på grund av utsagan.

Undersökningsledaren ska *i samarbete med åklagaren* besluta om avslutande utsaga begärs eller inte och vilka åtgärder den eventuellt föranleder. *Bestämmelser om överläggningskyldigheten mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren i fråga om förfarandet med avslutande utsaga*

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

*finns i 5 kap.
3 §.*

11 kap.

11 kap.

Särskilda bestämmelser

Särskilda bestämmelser

1 §

1 §

Förundersökningsbeslut

Förundersökningsbeslut

Av det beslut som avses i 1 mom. ska framgå

Av det beslut som avses i 1 mom. ska framgå

4) grunderna för beslutet och de bestämmelser som tillämpats,

4) grunderna för beslutet *på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter samt* de bestämmelser som tillämpats,

Beslutet ska ges till en part som är närvarande vid förundersökningen eller sändas per post till den adress som han eller hon har uppgett eller som förundersökningsmyndigheten annars känner till. Beslutet behöver inte ges eller sändas, om det skulle försvåra utredningen av det aktuella brottet eller ett annat brott som har samband med det. En underrättelse ska ges eller sändas utan ogrundat dröjsmål efter det att den eventuella olägenhet som därigenom orsakas inte längre kan uppkomma.

Beslutet ska ges till en part som är närvarande vid förundersökningen eller sändas per post till den adress som parten har uppgett eller som förundersökningsmyndigheten annars känner till. Beslutet behöver inte ges eller sändas, om det skulle medföra olägenhet för utredningen av det aktuella brottet eller ett annat brott som har samband med det. *Beslutet ska ges eller sändas utan ogrundat dröjsmål efter det att den olägenhet som avses ovan inte längre kan uppkomma. Om brottet har ett mycket stort antal målsägande, kan beslutet delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003).*

7 §

7 §

Information om förundersökning

Information om förundersökning

Namnet på eller bilder av en person får lämnas till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras.

Namnet på eller bilder av en person får lämnas ut till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras. *Namnet på*

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

personen får dessutom lämnas ut till offentligheten, om personen själv har lämnat ut det till offentligheten eller samtyckt till att det görs.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 6 a § 2 mom. och 9 § 1 mom., 3 kap. 9 § 1 mom. och 10 § 2 mom., 5 a kap. 1 § 1 mom. 1 och 2 punkten, 1 § 2 mom. och 2 § 1 och 3 mom. samt 8 kap. 11 § 1 och 2 mom. och 12 §,

av dem 1 kap. 6 a § 2 mom. sådant det lyder i lag 670/2014, 3 kap. 9 § 1 mom. sådant det lyder i lag 455/2011, 3 kap. 10 § 2 mom. samt 5 a kap. 1 § 2 mom. och 2 § 3 mom. sådana de lyder i lag 243/2006, 5 a kap. 1 § 1 mom. 1 och 2 punkten sådana de lyder i lag 455/2011, 5 a kap. 2 § 1 mom. samt 8 kap. 11 § 1 mom. och 12 § sådana de lyder i lag 423/2018 och 8 kap. 11 § 2 mom. sådant det lyder i lag 894/2001, samt

fogas till 1 kap. 14 § ett nytt 2 mom. i stället för det 2 mom. som upphävts genom lag 733/2015, till 5 kap. 3 § 1 mom., sådant det lyder i lag 589/2019, en ny 6 a-punkt, till 5 kap. 8 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 243/2006 och 612/2011, ett nytt 4 mom. samt till 5 a kap. 8 §, sådan den lyder i lag 243/2006, ett nytt 3 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 kap.

Om åtalsrätt och åtalsprövning

Om åtalsrätt och åtalsprövning

6 a §

Ett beslut om åtalseftergift ska motiveras. Av motiveringen ska framgå de omständigheter och bevis samt den bevisvärdering och rättsliga slutledning på vilka beslutet grundar sig.

Ett beslut om åtalseftergift ska motiveras. Av motiveringen ska på det sätt som ärendets art och omfattning förutsätter framgå de omständigheter och bevis samt den bevisvärdering och rättsliga slutledning på vilka beslutet grundar sig.

Gällande lydelse

9 §

Beslutet om åtalseftergift skall fattas och delges den som eftergiften gäller och målsäganden i så god tid att målsäganden har tillräckligt med tid för att bereda och väcka åtal som avses i 14 §. Delgivningen skall sändas per post eller med iakttagande av vad 11 kap. rättegångsbalken stadgar.

14 §

(ny)

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

9 §

Har åklagaren väckt åtal för ett brott, är han eller hon på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden på grund av brottet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. Om åklagaren inte åtar sig att driva målsägandens privaträttsliga anspråk, ska han eller hon meddela målsäganden detta med iakttagande av vad som föreskrivs i 1 kap. 9 § 1 mom.

10 §

Domstolen kan även per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling uppmana målsäganden eller någon annan som

Föreslagen lydelse

9 §

Beslutet om åtalseftergift ska fattas och delges den som eftergiften gäller och målsäganden i så god tid att målsäganden har tillräckligt med tid för att bereda och väcka åtal som avses i 14 §. Delgivningen ska sändas per post eller med iakttagande av 11 kap. i rättegångsbalken. Om brottet har ett mycket stort antal målsägande, kan beslutet delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen (434/2003).

14 §

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas också på förundersökningsmyndighetens beslut att inte registrera en anmälan om brott.

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

9 §

Har åklagaren väckt åtal för ett brott, är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden i brottmålet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. Åklagaren får redan under förundersökningen träffa ett avgörande om att föra talan beträffande ett privaträttsligt anspråk. Om åklagaren inte åtar sig att driva målsägandens privaträttsliga anspråk, ska åklagaren meddela målsäganden detta med iakttagande av 1 kap. 9 § 1 mom.

10 §

Domstolen kan även per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling uppmana målsäganden eller någon annan som

Gällande lydelse

har rätt att framställa privaträttsliga anspråk i saken att inom en viss tid framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen. Härvid tillämpas inte det som i 1 mom. föreskrivs om avvisande av anspråk. Anspråken och grunderna för dem får på domstolens begäran tillställas domstolen per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling. Om sådana anspråk eller grunder för anspråk som har framställts muntligen är oklara, kan domstolen kräva att de bekräftas skriftligen.

Föreslagen lydelse

har rätt att framställa privaträttsliga anspråk i saken att inom en viss tid framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen. *Om antalet personer som en uppmaning gäller är mycket stort, kan uppmaningen delges dem genom offentlig delgivning med iakttagande av 62 § i förvaltningslagen.* Härvid tillämpas inte det som i 1 mom. i denna paragraf föreskrivs om avvisande av anspråk. Anspråken och grunderna för dem får på domstolens begäran tillställas domstolen per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig dataförmedling. Om sådana anspråk eller grunder för anspråk som har framställts muntligen är oklara, kan domstolen kräva att de bekräftas skriftligen.

5 kap.

Om väckande av åtal

3 §

I stämningsansökan ska uppges

(ny)

8 §

(ny)

5 kap.

Om väckande av åtal

3 §

I stämningsansökan ska uppges

6 a) åklagarens motiverade synpunkt om huruvida målet lämpar sig för behandling utan att huvudförhandling hålls eller trots svarandens utevaro samt förslag på arten av och den maximala storleken på straffet,

8 §

En stämningsman får av särskilda skäl verkställa stämning genom att muntligen meddela de omständigheter i fråga om stämningen som avses i 9 § 1 mom. och i övrigt med iakttagande av 3 mom. i denna paragraf om tillställande av annat material. En förutsättning är dessutom att det är lämpligt med hänsyn till handlingarnas omfattning och art och att mottagaren tveklöst får del av handlingarna och förstår innebörden av delgivningen.

Gällande lydelse

5 a kap.

**Om avgörande av mål utan
huvudförhandling**

1 §

Ett mål kan avgöras utan att huvudförhandling hålls (*skriftligt förfarande*), om

1) det för inget enskilt brott som avses i ett av åklagaren väckt åtal under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år,

2) svaranden erkänner den gärning som anges i åklagarens åtal samt genom en uttrycklig anmälan till tingsrätten avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till att målet avgörs i skriftligt förfarande,

I skriftligt förfarande kan inte dömas ut strängare straff än fängelse i nio månader.

2 §

Om förundersökningen eller andra omständigheter ger anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, ska svaranden i samband med delgivningen av stämningen, stämningsansökan och ett sådant anspråk som avses i 3 kap. 10 § uppmanas att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten om han eller hon erkänner den gärning som anges i åtalet samt avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till att målet avgörs i skriftligt förfarande. Svaranden ska samtidigt upplysas om arten av och den maximala storleken på det straff som åklagaren föreslår. Svaranden ska även upplysas om vad samtycket innebär för behandlingen av målet.

Om svaranden inom den utsatta tiden tillställer tingsrätten ett sådant meddelande som avses i 1 mom. och det i övrigt finns förutsättningar enligt 1 § för att avgöra målet i skriftligt förfarande, ordnas ingen

Föreslagen lydelse

5 a kap.

**Om avgörande av mål utan
huvudförhandling**

1 §

Ett mål kan avgöras utan att huvudförhandling hålls (*skriftligt förfarande*), om

1) det för inget enskilt brott som avses i ett av åklagaren väckt åtal under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst *fyra* år,

2) svaranden *har erkänt* den gärning som anges i åklagarens åtal *och anmält att svaranden ämnar samtycka till att målet behandlas i skriftligt förfarande och inte inom utsatt tid har meddelat ett yrkande på att huvudförhandling hålls i målet*,

I skriftligt förfarande kan inte dömas ut strängare straff än fängelse i *ett* år.

2 §

Om förundersökningen eller andra omständigheter ger anledning att anta att det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, ska svaranden i samband med delgivningen av stämningen, stämningsansökan och ett sådant anspråk som avses i 3 kap. 10 § uppmanas att skriftligen inom 14 dagar från delgivningen meddela tingsrätten *om svaranden yrkar på att huvudförhandling hålls i målet*. Svaranden ska samtidigt upplysas om arten av och den maximala storleken på det straff som åklagaren föreslår. Svaranden ska även upplysas om vad *yrkandet på att huvudförhandling hålls* innebär för behandlingen av målet.

Om svaranden *inte inom den utsatta tiden tillställer tingsrätten ett sådant yrkande som avses i 1 mom. och de andra i 1 § föreskrivna förutsättningarna* för att avgöra målet i

Gällande lydelse

huvudförhandling i målet utan saken avgörs utan dröjsmål i skriftligt förfarande, om det inte finns skäl att överföra målet till huvudförhandling.

8 §

(ny)

8 kap.

Om parterna

11 §

Trots bestämmelserna i 3 § kan målet prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om svarandens närvaro inte är behövlig för utredningen av målet och svaranden har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till ordningsbot, böter eller fängelse i högst tre månader och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro.

Om svaranden har dömts till straff eller förverkandepåföljd med stöd av 1 mom., men haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har han rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från att han bevisligen fick del av det straff eller den förverkandepåföljd som dömts ut. Styrker svaranden inte sitt laga förfall, skall målet inte prövas.

Föreslagen lydelse

skriftligt förfarande *föreligger*, ordnas ingen huvudförhandling i målet utan saken avgörs utan dröjsmål i skriftligt förfarande, om det inte finns skäl att överföra målet till huvudförhandling. *Ärendet ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt.*

8 §

Om svaranden har dömts till straff utan att huvudförhandling hållits, men inte på grund av laga förhinder inom den utsatta tiden har kunnat yrka på att huvudförhandling hålls, har svaranden rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till tingsrätten inom 30 dagar efter det att hindret i fråga har upphört och senast ett år från den dag då den utsatta tiden löpte ut. Om inget laga förhinder konstateras, ska målet inte prövas.

8 kap.

Om parterna

11 §

Trots bestämmelserna i 3 § kan målet prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om svarandens närvaro inte är behövlig för utredningen av målet och svaranden har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till ordningsbot, böter eller fängelse i högst ett år och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro. *Ärendet ska behandlas i ett så ändamålsenligt förfarande som möjligt.*

Om svaranden har dömts till straff eller förverkandepåföljd med stöd av 1 mom., men haft laga förhinder och inte kunnat anmäla detta i tid, har svaranden rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från det att svaranden bevisligen fick del av det straff eller den förverkandepåföljd som dömts ut. *Om inget laga förhinder konstateras, ska målet inte prövas.*

Gällande lydelse

12 §

Trots bestämmelserna i 3 § kan målet med svarandens samtycke prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om svaranden har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd och svarandens närvaro inte är behövlig för utredningen av målet. Svaranden kan då inte dömas till strängare straff än fängelse i nio månader.

Föreslagen lydelse

12 §

När ett mål prövas och avgörs trots svarandens utevaro kan sådan bevisning tas emot som nämns i stämningsansökan eller annars i god tid före behandling av målet har tillkännagivits svaranden och svaranden har getts tillfälle att yttra sig om bevisningen.

—————
Denna lag träder i kraft den 20 .
—————

3.

Lag

om ändring av 11 kap. 3 b § i rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 11 kap. 3 b § 1 mom., sådant det lyder i lag 439/2018, som följer:

Gällande lydelse

11 kap.

Om delgivning i rättegång

3 b §

När domstolen har hand om delgivningen kan den verkställas också så att innehållet i den handling som ska delges berättas för mottagaren per telefon (*telefondelgivning*). En stämning kan dock inte delges per telefon i andra än i 5 kap. 3 § avsedda mål.

Föreslagen lydelse

11 kap.

Om delgivning i rättegång

3 b §

När domstolen har hand om delgivningen kan den verkställas också så att innehållet i den handling som ska delges berättas för mottagaren per telefon (*telefondelgivning*). En stämning kan dock inte delges per telefon i andra än i 5 kap. 3 § avsedda mål *eller i 5 a kap. eller 8 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål avsedda mål.*

—————
Denna lag träder i kraft den 20 .
—————

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse